

**Az
Erdélyi Magyar Írói Rend
könyvei**

R. BERDE MÁRIA

TÜZES KEMENCE

NYUGAT KÖNYVKIADÓ

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest: Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2023
ISBN 978-963-417-536-0 (online)
MEK-21493

TARTALOM

I.

A BODZAFA, A BODZAFA...

II.

KERESZT ELŐTT, HALÁL ELŐTT

III.

TISZTÍTÓTŰZ

IV.

A LEHULLÓ MORZSA

I. A BODZAFA, A BODZAFA...

Párás, homályos légkörön át ezüstre permetezve szűrődött hozzánk a napsugár. A sok elvont tudás és túlkevés életismeret zsenge, kitenyészített növényekké serdített bennünket, akik húsz évesen szakértelemmel faragtuk meg a gót nyelv vérbő, bütykös germánságát elvékonyult, kisápadt újfelnémetre... vagy preparált emberi tagokkal aludtunk egyszobában, - de sohasem gügyögtük szemtől szembenálló elragadottságban a szót: «szeretlek» és álmunk sem volt róla, hogyan kapcsol, szorít és ránt le a férfikar.

Nagyszerűen fegyelmezett ösztöneink aztán gyöngéd, fuvallatra nyíló virágzásban bomlottak ki. Az élet elé állított tilalomfákon innen, mégiscsak perzselődve az élmény, a jelentőség után való sóvárgásban, ferdének tetsző eszmények kristályosodtak ki bennünk, és ifjúi, természetadta bővelkedésben oly vívódásokra pazaroltuk érzéseinket, melyek lélektanán ma talán el sem igazodunk.

Imádtuk egymást, pontosan kiépített hierarchiában. A polgárista a képzőst, a kereskedelmistát, a középiskolás az egyetemi hallgatót. Sívár falaink között, kopott barna asztalok felett és galambszínű takarók alatt, vastagszálú gyolcsfehérműnkön a szűrős karunkat sebesre horzsoló lüszterkötényekben, ízetlen főtthús koszon... örökkön csillogó szemünk kiújuló csodának látta életünk apró eseményeit. És amilyen fontosak voltunk magunknak, minden hozzánk fűződő tény fontossá vált a körnek, mely körülrajongott.

Többnyire árvák voltunk, fél vagy egész árvák. Szegénységünk, ellátatlanságunk királynőkké varázsolta közöttünk a szebbeket, az egy-két jobb ünneplővel bírót, akinek néha csomagja, módosabb rokona érkezett, vagy aki virágcsokrot, éjjeli zenét kapott ábrándos diáknéptől. Királynőkké, ragyogó udvarlattal, mert a szeretet állandóan körülvilágított, mint szobrokat ünnepi estjükön a szolgálatos fényszórók világa. És minél különb személy takarította ki nagytitkon őszi lucsokban elázott cipőnket, zsugorgatott össze nekünk szűkös ösztöndíjából, zsebpénzéből névnapi cukorkát, fektetett párnákra esti ágyvetéskor szál virágot, annál jobban föléje nőttünk szürkébb testvéreinknek.

Ez a vetekedés érteti meg diadalomat, amikor Villi felbukkant életem szemhatárán. Valóban csak a messzi peremen, látomásos távolban, mint a délibáb. Mert nemcsak más intézetben lakott, de más rendhez is tartozott.

A város minden csinos, sőt nem csinos fiatallányát számontartottuk. Látásból, hírből, néha csak névről, de tájékozódunk egymásról. Nem hiszem, hogy a fiúk közt ez így volna. De a leány vetélytársat érez minden másikban, élete hazard, majdnem erkölcstelen szerencsejátékában, mely nem egyéni kiválóságához köti előremenetelét. Ésszel, szívvel, erőnyel legtöbbszőr csak szerény, szinte mindig alárendelt sorsot küzdhet ki magának, de ha szemet tud szűrni a férfinak, minden egyéb érdem nélkül a legmagasabb rangba lendülhet. Természetesen fakadó életösztönből lesi hát a többbit, igazi bellum omnium ez, de az alacsony érzés olykor átcsap ellenkező végletekbe: odatérdelünk egymás jelessége, képzelt vagy valódi fölényei elé, az alázat eltúlzott gesztusával.

Volt egypár összekötő-tiszt tulajdonságú, szemfüles, egerutakon hazajáró társunk, akik mindenkiről összeszedték a kívánt adatokat. A kövérkés-göndör, mopszarcú, örökké náthás Ili-baba állott élükön, mert igazi pletykaiskolába járt, ahol a kézimunka s a háztartási dolgok gyakorlása közben egész nap el nem álló csatarában puhatolt utána: ki hány éves, helybeli-e vagy másvidéki, mi az apja, hány ablakos házban lakik, van-e fűzője, használ-e pirosítót,

milyen számú cipőt visel, karika-e a lába a rejtélyes hosszú szoknya alatt, vannak-e udvarlói és hánydrangú a varrónője...

Harmadéves egyetemista korom májusában láttam először Villit, a Sétatér óriásfáinak újult lombornyói alatt, frissen felütött gyantaszagú deszkasátorok mentében, ahol városi dámák limonádét, konfettit, tarka szerpentintekercset és cukrásztésztát árulgattak.

Vasárnapi kimenőruhánkban, párba fogózva ödöngtünk borsszemnagy árvaanyánk vezetése mellett a népünnepen. Időnkint szembetalálkoztunk a «Degerandó» csapatával, csomó kimáslizott fejű, kicsípett csitrivel, akik nálunk jóval «kekkebbül» mertek a sorfalat álló diákoknak, a bolondító májusnak, az egész életnek szemébe tekinteni. Híre járt, hogy akad köztük, aki utcai sétákon nyíltan megigazítja harisnyakötőjét, pedig a térde felett hordja, s a fiúk a «Degerandó» címet adták nekik. Igazság szerint őket szeretettel terelgették egy gondtalan élet felé, minket puritán szigorral neveltek a kenyérkeresetre.

Ebből a megszólalt és irigyelt, szeleskedvű lánycsokorból hajolt ki felém Villi. Igen, jól ki kellett hajolnia, mert előttejáró magasabb társa eltakarta, és így nem tűnhetett volna fel, pedig különben az a jelenség volt, aki első látásra kiugrik a szem elé, akit a lélek siet számontartani. De túl egész sugárzó lényén, idegenszerűen ötlött fel rajta, hogy sötétfényes, kunkori haja elől szemöldökéig hullt, és hátul nem érte el a tengerkék matrózgallért. A hajlevágás akkoriban szégyen, de legalább is palástolt szerencsétlenség számába ment, ez a fruska meg szinte kérkedett kihívó bodraival! - Valahányszor e délutánon összekerültünk, mindig rámkandított a sorból. Nekünk nem volt szabad konfettit, szerpentint szórni, de sőt még az is kikapott, aki felé a fiatalemberek túlmerészen hajigálták a tarka papírhavat. A degerandisták vígan vásároltak és szertelenül dobálóztak, ez is kijárt az ő aranyéletüknek.

A nagy kioszk táján történt, ahol a zaj és tömeg a katonazene körül feltorlódott, hogy Villi váratlanul átdobta hozzám kék szerpentintekercsét, amely nyakamon, derekamon át térdemig csavarodott rám, mint pajkos rabulejtés. Pillanatokig valósággal összekötödtünk, mert én nem tudtam kibonyolódni és ő - távozóban - két kezének laza gömbbé fogott ujjai közül a szalagot oly sebesen eregette, hogy alig feszült meg, és végül is csak egy közénk szoruló fiúcska szakította ketté. Közben láthattuk a hátraforduló, felénk nevető Villi pompásan ép fogsorát egészen belső zápfogig. Fiatalos impertinenciája ott villogott azon a gyöngysoron, melyből egyetlen szem ingerkedően előreugrott a többiek tökéletes glédájában. Legjelentősebb mozzanatul mégis azt kellett elkönyvelni, hogy a kis kötekedő a nála maradó szalagvéget megcsókolta és ujjain mint motollán feltekerve, matrózblúza kivágásán át becsúsztatta kebelébe.

Nyílt és szenvedélyes vallomás! És micsoda csinos, eredeti, bohó jópofától! Fülledt hálóinkban, melyekben tilos volt felnyitni az ablakokat, egész este ezt tárgyalták az egymáshoz lopózkodók. Úgy nőtt, terebélyült ezen az éjjelen tekintélyem, mint a szem előtt sudárba szökő, kitáruló fakír-virágok.

Ili-baba már a Sétatéren beszerezte új imádóm adatait. Hadadinak hívják, apja főszolgabíró egy délerdélyi megyeszékhelyen. Eredetileg a felsőbe hozták fel, főleg a francia miatt, de ő a hatodik után saját elszántából letette a különbözetit és átlépett a gimnáziumi tagozatba. A haját tavaly kellett levágni, tifusz után.

Csupa érdekes tájékoztató futott be róla azután is. Vasárnap egy fiatalabb hittestvérével az evangélikus templomba jár el. Óriási helyzeti előny: kisszámú felekezethez tartozni, és egyedül vagy ketten-hárman, sohasem csapatostul, árulásoknak kitéve vonulni Istentiszteletre! Utána egy kis időt lehet kimódolni: sétára, cukrászdára, esetleg parkbeli találkozárra. Csak-hogy Villinek nincsenek fiúügyei: valami rokonával levelez csupán, de azt is Antonina néni tudtával. Intézeti kelengyéje battiszból készült, remek angol rakettje és bőrbekötött naplója van, amelybe verseket is szokott másolgatni.

Itt nyomra jutott Ili-baba. A verseimmel került horogra, - állapította meg, és ebben nem is tévedett.

Ha valaki azt hinné, hogy Villivel most már rohamosan belevetettük magunkat a szenvedélyes «imádás» sodrásába, az csalódik. Ahogy a gyermekek egy egész délután képesek szopogatni egyetlen diócsókocskát, lassan s takarékosan élvezve ki minden morzsikát, - úgy nem kívántak ezek a lányszerelmek gyors fejlődést, fellobbanást. Az imádó sohasem tudhatta, nem hibázza-e el tolakodó lépésekkel a nemes hatást, az imádott pedig szeretett csillagmagas tekintélyben tündökölni; «északfok, titok, idegenség» maradni. Jóval később Villi megmutatta nekem naplóját: csaknem két éven át minden találkozásunkról feljegyzéseket készített, és nemcsak azt tartotta megörökítendőnek: hol, mikor, kivel, milyen kedvben és ruhában látott engem, hanem ugyanakkor saját magát is leírta: mit viselt, mire gondolt, és mit nyert érzésben, lelkesültségben a találkozás pillanataiban. Mint a szerpentin kék szalagja, oly légies maradt sokáig kapcsolatunk. Az utcán összerebbenő tekintetek beszédjén kívül legfeljebb Villi egy-egy levele táplálta, bizonyos anyagtalan tartalommal töltve ki ismeretségünket, melyet még kézfogás sem pecsételt meg. Ezek a levelek rendszerint újabb verseim megjelenése után íródtak; Villi sok megértéssel követte nyomon, meg is zenésítette őket. De jóval többet foglalkoztak magával megírójukkal, mintegy felkínálva egész lényét szolgálatomra. Legalább a távolból én így hittem ezt, holott a közlékenységnek más, talán Villi előtt is homályos okai voltak. Mindenekfelett az a törvény, amely a nőt általában önmegosztásra kényszeríti, még gondolataikban is. Különösen, ha bővelkednek fájdalomban, örömben, vagy bármely más életérzésben: csak ritka bírja el a magányos teherhordozást.

Ime egy levele:

«A nem találó név oly végzetes, mint a nem találó cipő. Ahogy viseljük, mindig kényelmetlenebb. Engem Vilmának kereszteltek, - mi közöm a Vilmákhoz? Ha szépek, akkor fejedelmiek, hűvösek, öntudatosak. Ha nem, akkor mint a csendes, alig illatozó fehér virágok, amelyek feltűnés nélkül húzódnak meg az ablakpárkányon. - Sem uralkodói, sem ablakvirághajlamaim nincsenek. Azért tizenötéves koromban - gondolom, némi joggal - felvettem a Villi nevet. A serdülés kora dönt a külsőről és egyéniségről. Mindenkinek joga volna ezekben az esztendőben új, végleges nevet választani.»

A következő évben mindenütt ott láttam, ahol szerepeltem és ha történetesen hiányzott is, a figyelem pontosságával küldte el maga helyett kedvenc fehér szegfüimet. Szót azonban csak az utolsó iskolahónapban váltottunk először.

Ha elmúlt a fűtési időszak, és intézetünkben nem kellett már tartani a súlyosabb betegségek, a legidősebb növendékek némi kedvezésben részesültek: szabad volt tanuló-óráikat a közös dolgozó helyett a ragályosbetegeknek fenntartott szobában tölteni. Ez a helyiség kertre nézett, tágas volt és verőfényes, külön csigalépcsővel, erkéllyel és friss gyékényekkel a kőpadlaton. Itt magoltam pünkösdi másodnapján délelőtt Ági nevű orvostanhallgató barátnőmmel, japáni módra a gyékényen üldögélve. Meleg vizsgaidők évadján, amikor sürgős teendőink miatt felmentettek a templom alól. Kint a kerteken jószagból, csendből, ünnepből és napsugárból font hálót terült, bent Ági akkora anatómiát és én akkora irodalomtörténetet tartottam térdemen, hogy testileg is teher volt számunkra. A csigalépcsőn mezítlábas friss topogás verődött, egy sárgakendős, szikárszép tatárfej ötlött be az ajtónyíláson. A kalotaszegi Perzsi szolgálóé, aki bizalmasan jelentette, hogy két kisasszony keres engem. Lent várnak a lépcsőházban, és nagyon ki vannak babázva.

Vendéget csak az irodában fogadhattunk, de Perzsi értette a csíziót és én jó szimattal utasítottam, hogy terelje csak ide őket, ahol árvaapánk savanyú képe elől dugva lehetünk.

Egy fiatalabb leányka kíséretében, aki egész kéve fehérszegfűt cipelt, Villi nyitott ránk, kipirulva. Nagyon tág, a zöld szivárványhártyát egészen felfedő szempillantása szorongó elszántsággal ragyogott le reám, közben mégis bocsánatot kért a tolakodásért és világért el nem fogadta volna mellettem, a mosótakaróval borított ágysodronyon a felkínált helyet, hanem a magas, kényelmetlen keményfa-zsámolyra ült, amelyről lakkcipőjének orra éppencsak érintette a padlót. Barátnője pedig az arasznyi lábtevőre húzódott le melléje. Ebből megállapíthattam viszonyukat: a kicsike Villit imádta, és így - miután Ági tapintatosan az erkélyre vonult ki, - teljes biztonságban beszélgethettünk.

Látogatóm azonban (mint levelei is) leginkább önnön dolgaival volt elfoglalva. Izgatottan adta elő, mily régóta tervezi, hogy felkeres, de csak a szülők által bejelentett címekre engedik ki, és oda is csupán ha értük küldenek. Nem volt más mód, mint a szökés, Isten nevében pedig: ma kikérte őket a hitoktató úrvacsoraosztásra. Ostyával, borral éltek is, de a záróima előtt kisurrantak, - valóságos vétek! - rohantak a kocsiallómasra az egylovasért és kirobogtak hozzánk. Csak percekig maradhatnak, mert visszafelé álutakon és gyalog kell kerülniük.

Ezalatt Villi át is nyújtotta már azt a bizonyos bőrkötéses könyvet. Arra kért, másoljam bele legújabbam megjelent versemet, mely - úgy látszik - nagyon megfogta.

«A lelkem tó,
Elrejtve, némán álmodó.
Férfi bele még sohse nézett,
Fenekén alvó, mély igézet»

Az is vallomás számba ment, hogy restelkedő, fékezett mohósággal idézte a verset. Meg kellett értenem belőle, hogy szíve mint a napraforgó, csak felém virágzik, nem vonzzák még a serdülők szokott csillagzatai.

Mintha tartanának, hogy elpattan az étheri hangulat, már indultak is, finom megszállottságot, szinte szédületet hagyva maguk után. Az oltári bor fűszeres illatát éreztem meg Villi lehelletén, futó csókunk közben, vagy egész lényükből áradt a titokzatos kedvesség aromája?

És mégis, már ennél az első hódoló bemutatkozásnál, némi megindultság, ha nem szánalom fogott el Villi iránt, aminek semmi köze nem lehetett a rajongás nyomában támadó hiúsághoz. Talán benne is földet értek már ekkor az ábránd talajtalan léggyökerei: bennem a görögtüzes vonzalom szertartása alatt csöndes, egyszerű testvéri indulat mozdult meg iránta, előrevetett alaphangulata azoknak a későbbi időknek, amikor helyes értékére tudtam beállítani ragaszkodását: Villi bennem olyan lelket keresett, melynek feltárhatja belsejét az elárultatás, megítélés és lekicsinylés veszélye, szégyene nélkül. Az indás-növény természetes nyúláncozása volt ez. Ritkán találkoztam valakivel, aki ily szenvedélyes következetességgel kívánta, hogy minden rokoni vagy érdekkapcsolat nélkül hozzátartozzam világához. Egyedüli iránytűje az a meggyőződés lehetett, hogy aki úgy érez, amint azt írásaim tükrözik, az neki jó bizalmasául szolgálhat.

Gólyaévé tölthette le, amikor meghívott magukhoz, Vajdaszállásra. Az állomáson azonban a bérkocsik során átvergődve, a hátsó, eldugott mellékpályaudvarra kalauzolt, ahonnan a keskenyágányú vonat indult fel a Marosvölgyből a Bágyvidéknek. Dühös, megveszekedett fia-mozdony futkározott, fújtatott és sikított a síneken, végül is akkorácska szerelvénnnyel állított elő, aminél csak valamivel kapnak apróbbat az amerikai milliomos-fiúcskák.

- Kicsit furcsa, úgy, máshová vinni a vendéget, mint ahová hívtuk s ahová felkészült?

Túl volt az elfogódottságon, az ünnepélyességen. Inkább szokatlan könnyűséggel rendelkezett, velem is. Röviden tájékozott: a város poros, unalmas, az uszoda undorító, a gyümölcsöt,

tejfelt, vaját piacon vásárolják s ő szereti a méretlen kosztot... szóval, megyünk a nagymamához.

...Két fehér ló a fekete öblös hintóba fogva, a bakon nyári kékcíkosba öltözött kocsis: ez az alkalmatosság várt az őrháznál, mely előtt igénytelen kásavirágok nyíltak a meszelt kővel bekerített csoportokban. Sápadt, nyurga, hamvasszőke fiatal fiú vette át ledobált csomagjainkat, aki aztán fülig pirult el, amikor Villi bemutatta. Zavara nemcsak nekem szólt, hanem unokatestvérének is. Kapkodott és többször utánakérdezett egyazon dolgoknak, mint aki nem képes egyszerre áttekinteni az élet új meg új változatait. De jólneveltsége, szolgálatkészsége mindjárt szemembe ötlött. Térdünkre terítette a tigrismintás plüssakarót, útitáskáinkat majdnem nőies gondossággal rendezte el, és csak azután hágott fel a bakra, a kocsis mellé.

Esőutáni, puha úton hintáztunk, kék káposztaföldek, dúsan indásodó dinnyések között, egyetlen falucskát is érintve, ahol a zsúpos házak verandáiról muskátlik rikítottak, s az útmenti sekély vízárokban sárgapelyhű rucák, faközöld libapipék és félmeztelen gyermekek tapicskoltak. Minden boldog felszabadultságban lihegett. A ruhakorctól való paraszti megkönnyebülést mi a lelkünkön éreztük.

- Ez Holtág, valamikor itt folyt el a Bágy, de azután megszökött a völgy túlsó oldalára, gondolom a dinnyebűztől.

Mint a régi, viharosított csont, olyan szürkefehér, bástyaforma torony köré bújtt össze Bágyrét, a nagymama faluja. A családi telek, mint vezető birtokosé, napsoron húzódott el, a magasan kioromló udvarházzal, haragoszöld nemesfáival, istállók, színek, magtárak és cselédporták nyájas telepével. Amikor a széles megyeútról átkanyarodtunk a dobogó fahídra, hirtelen felerősödött a malomárok vesszőgátján átszüremlő vízár ütemes zúgása.

- Semmi így nem altat! - ujjongott Villi azzal a meleg otthonossággal, amellyel az út végső szakaszán mutogatott, magyarázott el minden dombfokot, ösvényt, kertet és keresztet. Ami nekem mint pusztai látvány szolgált élményül, neki ezer változatos esemény színtere. Emlékek kandikáltak reá minden fa, minden forduló mögöl, igazi driádok, eleven tündérek!

A kapubálványokon, melyeknek sarkain belülről óvatosan elfordult most a két okkerbarna ajtószárny, még a száz év előtti világból való, koszorús kőamphorák nyugodtak, de maga a duplatetős udvarház nagyon régi nem lehetett - ezen a tájon semmi túl nem élte a negyvennyolcat, a parányi templomkastélyon kívül. Mégis, a teremnagy ebédlő a kétfelé nyíló szobákkal a törvénnyé vált régi ízlésre vallott, de újszerű volt nekem a félemeletnyi magasság: tágas, ősi pincék emelték a házat és ez értette meg az ebédlő elé épült verandát is, amelyhez kétoldalon vajsárga mészkölépcsők vezettek. Itt, a csebres oleánderek és gránátfák között várt reánk a szigorú tartású, de mosolyogva kedveskedő öregasszony.

- Na fiaim, hát itt vagytok, táj lelkem - csókolt sorba minket, engem is, s közben megcsapott alig-alig őszülő, gesztenyeszín hajának perubalzsam illata.

- Láss a pakkokház - fordult a sudár, feltűnően jóképű belsőhöz, aki inkább vele egysorban, mintsem a háta mögött állt, akár családtag. Bizonyos fojtottan kihívó ragyogás ülte meg ezt a fehérszemélyt, ami annak primitív tudatából fakadhatott, hogy minden szem megakadt rajta. Ő vezetett be a vendégszobába, olyan nappali-félébe, ahol a kis zöld garnitúrához nem igen talált az újforma széles, párnakockás heverő, még kevésbé az ajtó mögé odakészített mosdó.

- Szia, hozd le a hiúból a mosdó elé az olaszfalamat - rendelkezett Villi, akinek ez a szoba nyilván nyári tanyájául szolgált.

Az ebédlőben hatalmas, körégős petróleumlámpa függött, alatta kihúzott, táblával megpótolt asztalt terítettek. Az ilyen régimódi háztáj az asztalon mutatja meg kincseit. A padlók csak súrolva vannak, a székek hajlított tömegbútorok, s a diófaeredenc már ünneplésnek tárgya, -

de a damaszt abroszon, a porcellánon, az ezüstön selyemfények futkosnak, az egész valaminő áldozati helynek tetszik s eszébe juttatja az embernek az «asztal» szó ünnepélyes jelentését. Azt már tudtam, hogy az étkezés itt nem csupán a megpihenés és szórakozás ideje, de valami öncél, «ezért dolgozunk» - és ebben nincs semmi hedonisztikus, a táplálkozás az örök megfrissülés forrása, ilyen helyen talál hozzá az asztali imádság is.

Ma este azonban sokkal világiasabban indult minden: utolsó percekben négy pogácsára hízott, lesültképu lurkó robogott be, szintén unokák, a nagymama mostohaleányáról valók, akik úgy hasonlítottak egymáshoz, mint az egy töről kibúvó gombafejek. Már előzőleg kicsapott zajongásuk egy másik oldalszobából, ahol egy dűnnyögő, igen türelmes hang mosdásra, cipőfelhúzásra buzdította a siserahadat. Most előbukkantak és Villi sorban bemutatta őket, ami nagy szerencsém volt, mert asztal felett mindüket fiúnak néztem volna kopaszra levágott hajukkal, csikos, napszívott tornaingükben. Pedig egyikük leány volt, és mint kisült, láрма és elszántság dolgában vezetőjük, míg a legkisebb fiúcska étvágyával tündökölt. Ma ugyan még fékezték magukat, rekedten súgdosódtak, Villámsugárnak, Sziszegőlángnak szólongatva egymást, összefoglalóan «az indiánok» néven tartódtak számon, állandó szerepük értelmében, melyet egy Donászy-regény alapján megjátszottak.

A vacsorai tálakat magunk csúsztattuk fel és alá az apró falécekből összerótt asztalközéprevalón, ez a háziasszony különös bizalmának jele volt irántam, nem vett vendégszámba, hanem a maga igénytelen fajtájához sorolt. Mert különben saját családjának tempósabb tagjaiért is változtatott a házirenden és körülhordatta a főtteket. Amellett csupa falusi eledelt kaptunk, de a bámulatos az volt, hogy a nagymama a legegyszerűbb, majdnem paraszti dolgoknak is hasonlíthatlan ízekkel adta meg a módját, s minden tukmálás nélkül, oly lelkéből kínálkodott, hogy az magában is étvágyat gerjesztett.

Villi rásandított az első tálban érkező, aranyszínű vajban úszó kásahalomra:

- Nem mondtam?

- Tolvajt csináltak nagyanyátaból, lelkét szedtettem le érte az oltott tejnek! Majd ehettük télen a sovány sajtot, ha így gazdálkodunk.

- Istenfélő lélek nem gondol a holnappal, nagymama - állapította meg bölcsen Berci, a főindián.

Az étkezésnek tulajdonított fontosság hízelgett az öregasszonynak.

- Hálás asztalvendég derekasan nekilát, fiam. Ez a mi fáradságunk jutalma.

A lámpa fentről hulló fénye, a bálmos felpárolgó gőze, s az öregasszony sötétké szemeinek nyájas pillantása oly világot teremtett az ebédlőben, melyben kitöltődtem a «jó hely vagyok» nyugtató hangulatával. Pályánkról, vizsgáinkról beszélgettünk, amire a nagymama csak annyit mondott: «Szép dolog biz ez!» - s huncutul, némi restelkedéssel hozzátette:

- De azér' ti fiaim nem utálják a férfiakat?

- Ó, nagymama, most már nem járja a maguk nótája, hogy «Mit ér a lány legény nélkül!» Én például sohasem akarok férjhezmenni! - Úgy-e, Palkó? - És Villi ártatlanul rákacsintott unokatestvérére.

- No éppen, mert te ezt Palkó orrára kötöd!... Curukk, Szia! Mit tátogsz a diskurzusba? Kopogtattak!

A belsőnek halkan, de keményen odamondott intés azt jelentette, hogy a konyhából nyíló ablakocskán át új küldemény - friss pipesült - kérekedik be az ebédlőbe. Hőtől kifőtt, mogorva boszorkakép tolta befelé a tálát, és rántotta vissza a záró fatáblát.

- Ez a mi Vénágnisunk, hú lélek - magyarázta a nagymama, - s van konceptusa a főzéshez.

Már a vacsora alatt, de különösen lefekvés után vált tudatossá bennem a minden békétlenséget elaltató érzés, amikor a megritkított zsalukon keresztül töretlenül zúgott be a gát: ezer meg ezer szájharmónikán átbuggyanó, sírón-lihegő muzsika, mely mélységesen megindított engem, sohasem hallottam eleddig vesszőgátat. Úgy belémrekedt e dallam, mint halk, zümmögő kórusa minden idekapcsolódó emlékemnek.

Reggel még mosdottunk, fésülködtünk, mikor Palkó küszöbünkre állt a friss postával. Ez volt a szokása, hét órakor már átugrott a postahivatalba, néha még a zsákok lakatait is ő nyitotta fel, csak hogy beroboghasson a hírekkel. Ajtónkban ácsorogva hangosan újságot olvasott nekünk, és csak hosszas megkövetésekre, mélyen lesajnáló megjegyzések közben adta elő a képeslapokat, melyeket Villi kollégái irogattak, kalligrafikusan, ünnepélyes kacskaringókkal, titkos célzásokkal spékelve, sőt a bélyegek alatt őszinte vallomásokig vetemedve.

Még az első délelőttön kirándultunk fürdeni, a berekbe fáért induló «szerecseny tehenekkel», ahogy egyik indián a bivalyokat elnevezte. Palkó szénát rakatott a szekér aljába, és készséggel adta fel Villi görbelábú dakliját, Lábaviszi-t, pedig nyomban megkapta érte az alattomos kérdést, hogy ne vigyük Cilindert is? Cilinder a szikraszőrű, fekete kandur volt, aki sok jeles tulajdonsága mellett mégiscsak irtózott a víztől, s ezt Villi, a szigorúan kutyapárti, minden alkalommal fölemlegette Palkónak, aki csak a macskákkal barátkozott.

Sok ilyen apró háborúskodásukra jöttem én reá, párhuzamosan annak a szoros egybetartozásnak fölfedezésével, ami az unokatestvéreket majdnem édes testvérekké foglalta. Például mindjárt ott az első fürdésnél. A Vereskő alatt, a Bágyvíz egy drága kis tájrészletén, ahol a cinóberpiros, kimosott sziklaaljban alig rebbenő tóvá gyűlt meg a még hegyijellegű kristályfolyócska. A berek sűrű mogyorósa mint élő fal zárta el a világtól tündérfürdönket, melyet Palkó felosztott köztünk, meg az indiánok között.

- Kedves Dörgőfelhők, Aranyliliomok, Sziszegőlángok, tessék a sziklán alóli szakaszt megszállani, s a sziklától felfelé a halványarcú ebek birodalmát minden háborgástól megkímélni... És hol a fürdőruhád? - kérdezte most már legalább negyedszer Villitől.

- Állítsd csak fel a vetkezőt a vendégnek!

Két negyvennyolcas tarka esernyőt borítottak össze számomra.

Mialatt én szürke vitorlavászon-dresszemet gombolgattam, Villi szembeállt a nappal, és földre csúsztatva magáról egybeszabott köntösét.

Tűzvörös trikóban termett előttünk, hogy Palkó felszisszent:

- De hisz ez tisztességtelen!

Villi kiöltötte nyelvét és beszaladt a vízbe. Pár pillanat múlva hátán ringott, mint himbálózó virág. Énekelni kezdett, a «Kinyitni nem merem»-et a Faustból. Hangja tele volt a fiatalság gondtalan és céltalan boldogságának felszálló gyöngyeivel. Nem neheztelt meg a nyersen kirobbanó bírálatért, sőt egyáltalán semmiért sem; az indiánok üvöltöző vízijátékát is tűrte, akik - folytonos határsértéseket követve el rovásunkra - egymás locsolásában, víz alá nyomásában és szabályos verekedésekben tomboltak.

Mindössze a tömzsi Taminak mért le egy taslit, amikor az úgy ugrott be mellé, hogy mindketten a mélybe fordultak. De aztán elszívta vele a lelki békepipát, mert még vidám úszóleckét is tartottak.

Később lapos kövecskéket keresgélünk, versenyt hajigálva a víztükörré, és ebben Villi alaposan lefőzte az egész bandát: kavicsai új és új szökkenéssel pattantak fel a folyócska fodrain, nyolcszor, talán tízszer is. Újból vetekedett Palkóval, s a sunyi dakli hordta neki a legpompásabb kökorongokat.

- Lám, ha az embernek kuttyája van!

- No, majd megmutatom neked, mit jelent egy macska, tartsd számon!

Villin kivert a libabőr és halkan sikkantott is. Cilinder kandurnak hátborzongató érdemei voltak a ház gazdasági életében. Kövér dög patkányokat hordott Palkó ajtaja elé, melyeket maga fojtott halálra. S ezeket könnyű átfektetni akárki küszöbére!...

A pihenő órák után a nagykertbe indultunk, ahol köaszta és régi, földbevert keményfapadok álltak egy templombolt alakjában növesztett gesztenyesor alatt. A fehér-liliomok és óriászarkalábak évadjában voltunk, s Villi fehérkék matrózruhájával alkalmazkodott e színekhez, ahogy délelőtt a cinóberszínű dresszel a Vereskőnek járt kedvében. Vagy a környezet szabta magát hozzá?... Kicsit idegen, kicsit boldog meseforma talajon éreztem magamat közöttük! A délelőtti kacér tűz, a kihívó pajzán vetélkedés, a kemény mozdulat, mellyel a kavicsokat vízsíkra vagdosta, leolvadt most kis barátnőmről: tejszerű volt, korai jácint, minden, ami egyszerű, jó és megnyugtató. Illedelmesen kézimunkált, mialatt Palkó ujságot olvasott a nagymamának.

De miért fogózott velünk, mit keresett közöttünk ez a nyurga siheder, arcán az érettségi sápadtságával, homlokán a legyőzetlen pubertás apró, alattomos ütegeivel, a pattanásokkal? Ügyefogyottan udvarolt nekünk, párnát, vállkendőket, málnaszörpöt vitt-hozott, ha kellett, s politizált is a nagymamával! Helyét én egészen másutt jelöltem volna ki: a kertnek a Bágyra kifutó végében, ahonnan időnként veszett hadilárma csapott fel, főleg a késhangú Aranyliliom szájából. Vajjon nem lett volna legméltóbb szerepe, hogy ifjabb unokatestvéreinek játékait irányítsa?

Később hallottam, hogy sohasem voltak fiúpajtásai. «Mert a fiúk durvák», - magyarázta ki idegenkedését. - Máig hiszem, azért kerülte őket, mert erősebbek voltak nála, ha nem is mindig ökölre, de mert belső alkata, érzékenysége túlságosan prédájául szolgáltatott ki a legkisebb sérelemnek is.

Lehet, hogy nem éppen ezen az első napon hoztam szóba Villinek, mennyire nem hasonlítanak egymáshoz Palkóval - és szintúgy elűt tőlük a négy indián. Ő azt felelte, hogy tulajdonképpen nyolcan vannak unokatestvérek, de az ő két öcsikéje megint egészen más, mint akármelyikük.

- Elvégre össze-visszakereszteződünk. Lujza néni, az indiánok anyja, nagytata első házasságából született... Nagytata akkor még tisztartóskodott Bágyfőn a grófnál, s egy felgazdaggott kurtanemes leányát vette feleségül... amolyan legendás, be nem bizonyítható előnévvel, ami van is, nincs is, ahogy akarom. S a kúria, az a nagymamáé, Csesztvei-ház, mi Hadadiak csak jövevények vagyunk benne! Én elmondom ezeket neked, mert bennem semmi sincs mostohám göggyéből. Én az édesanyám leánya vagyok, aki német játszópajtásnak jött Palkó mamájához, Tinike nénihez Brassóból. Úgy szerette meg apám a lenszínű copfjaiért s kék dirndli-ruháiért.

Félregombolta matrózblúzának nyakbetétjét, és megmutatta az aranyláncon függő érmet, melybe anyja fényképét foglaltatta. Jól ismertem én az ilyen született dirndliket, akik húsz-éves korukig frissebbek a szakított rózsánál, azután «emberré» lépnek elő, elcsontosodnak és stoppolt kesztyűben, harisnyában is kitűnően érzik magukat.

Mintha a bennem felköltött képzetekhez társítaná szavait Villi:

- Drága anyám húsz évesen halt meg - mondta inkább mély komolyságban, mint fájdalomban: hiszen anyja ismeretlen halottja volt, az elvesztés eleven élménye nem hagyhatott sajnó nyomot benne, akármilyen tragikus is volt, amikor a gyermekágy után templomba kocsizó fiatalasszonyt a lovak elragadták, egy belső elvérzés rövid haláltusáját idézve reája.

- Kicsimama (mostoháját szokta így említeni) nem sok tudomást vesz a ház multjáról. De talán igaza is van. Mert akkor tudomásul kellene vennie, hogy anyám volt édesapám ellenzett, fontolások nélkül kötött házassága. Persze, apám jóvátette aztán célszerűtlennek tartott lépését második választásánál. Igaz ugyan, ami az előkelőséget illeti, Bella mama vérszerinti rokonságban áll a régeni tutajos dinasztiákkal, de ő a tutajosoktól csak a jómódot fogadta el, s családjának kizárólag előkelőbbik, állítólagos «firtli»-ágából származtatja magát. Csak apai ősei vannak, mint Pallas Athenaenek!

Első koraholdfényen sétálgattunk a veranda előtt, vacsoraidő tájban. Villi benne volt a szinte féktelen közlékenységben, annak az őszinte lendületével, aki szereti s érdekesnek tartja a maga egész lényét, világát még a borús vagy nem hízelgő árnyalatokkal is. S hozzá bizonyos koraérett éleslátással, bíráló, sőt csipkelődő készséggel szemlélte környezetét, ami árvaságának önkénytelen figyelő és védekező helyzetéből következhetett.

- Mi ketten Palkóval azért tartozunk úgy össze, mert mi a család ábrándjaiból születünk, mi virágos növények vagyunk, a többiek valami jó, szívós termőfák lesznek. Én legalább így képzelem s ez nem önhittség.

Furcsa volt ezt hallani, nem Villi miatt, aki csakugyan hasonlított minden tavaszi virághoz, hanem Palkóról, az ügyefogyott, félszeg sihederről! Öccse iránt való elfogultsága mégis meghatott.

- Mert talán abban is van valami, amit Szia anyja hajtogat, hogy csak azóta húzunk ennyire egymáshoz, mióta egyszer elszabadult a bivalybika. Én nem emlékszem erre és Palkó sem. De Rávéka néni végignézte a földbe gyökerezve, ahogy a fehérszemű szörnyeteg egyenest nekünk rontott. Akkor éppen a kőkerítések vakolták s mi ott játszogattunk az építéshez hordott porondban a veranda alatt. Én felkaptam Palkót és beestem vele - mert alig-alig bírtam, az előkert ajtaján... A bika belefúrta szarvát a lécrácsba, zihált és bögött dühében, hogy utól nem érhetett. «Ez ment a Palkó úrfi szívére» - mondja Rávéka néni.

Talán mégis, már az első estén megbeszéltük mindezt, különben hogyan találhattam volna annyira természetesnek Villi kérését, amellyel lefekvéskor ágyam szélére kuporodott? Nyakig, csuklóig begombolt fiús hálóinget viselt, és ez ártatlan tekintetével, titkon nyirbált s így még mindig rövid hajával valaminő nemen kívüli tiszta teremtéssé egyszerűsítette most.

- Vajjon megengedné-e nekünk, hogy Palkó még bejöhessen hozzám diskurálni? Ez régi szokásunk... Tudod, ő már augusztusban beáll praktizálni, s olyan rabmesterséget választott, hogy alig leszünk aztán együtt. Eléd állítom az olaszfalat és a gyertyát elárnyékolom.

A víz bágyasztóan édes dallamát mintha nekem fújná, a kőfal meg a Bágy közötti gyalogúton olykor egyhangú paraszti topogás, szóbeszéd verődik, kutyák ugatják a mesenagy holdvilágot, békák unkolnak a pocsolyában, s ez mind szenderít! Még a két fiatalka suttogása is, pedig Villi földre vetett matraca lábamnál fekszik, és tisztán hallhatom, láthatom őket az olaszfal ritkult kartonján keresztül.

Szeplőtlen helyzet: Villi felhúzott térdel gubbaszt, csaknem a párnán, Palkó a matrác végénél könyökölve hever a szőnyegen. Annyira nyomott az álmoság, hogy másnap nem voltam bizonyos benne, vajjon csak elképzeltem ilyenformán magamnak őket, vagy csakugyan virrasztottam miattuk? De virraszthattam, mert pontosan emlékszem máig életüknek olyan adataira, amelyeket akkor hallottam tőlük.

Villi mindjárt cigarettát vett elő.

- Rászoktam, ne haragudj.

- De Villi, ha nagymama sejtené -

- Nem szabad, hogy megsejtsse. Orvosnak muszáj cigarettázni. A boncolások miatt. Tudod, néha még az én kötélidegeim is felmondják a szolgálatot a boncteremben.

Palkó összeráncolt homlokkal gyújtotta meg a lángot s abba bámult, míg Villi elé emelte. Nyilván nagyanyja nézetén volt, de nem tudott kitartóan protestálni. Mint a «tisztelességtelen» trikó esetében is, meghátrált, s elfogadta nénjét a maga különködéseivel.

Valami riadalom átsuhant rajtam:

Ezeknek csak a sorsuk testvér. Viselkedésükben igen sok az áhítat, túlsokat jelentenek egymásnak.

Villi nyugodtan, mélyen szívta mellre a füstöt. Az úgyszólván kikanyarodott a ritkított zsalugátreken. S omlott be helyette a borsóvirágok mézpárája.

- Hát fiam, - mondta a legcsaládiasabb hangnemben, - a harmadik titok jelentősége egyre növekszik.

- A kuffer?

- A kuffer ugyanaz a Madi-komplexumban, mint a rúgó az óraműben.

Villi kis öcséinek mademoiselle-jéről folyt a tanakodás. Kiteregetődött előttem, hogy régóta lesik, gyűjtik aggszűz életének furcsaságait. Először cipőjének belső, «féderre» járó sarkait leplezték le Szia segítségével, mert a Madi hálósobájába senki be nem férközt az ő akaratán kívül. Ajtót, ablakot gondosan bezárt maga után, de a szemfüles «belső» egyszer a hálósobával közös vaskályhát mozdította ki helyéből, csőseprés címén, úgy suvadt be a terepszemlére. Hasonló fogással derült világosság a csupa «vollant»-ból varrt alsószoknyákra is, melyeket maga keményített, vasalt tyúkbőrít formára, behúzott zsaluk mögött. De volt egy bőröndje, amibe senki soha bele nem pillantott, bár Villi nem átalotta volna felnőtt leány létére sem, holmi ágy alatt való megbúvás, ablakon át való bemászás árán megfirtatni a kopott, forradalom (még pedig szerinte francia forradalom) előtti jószágot. Csakhogy lakatain kívül valami mutációs önzárulás is óvta titkát minden kandiságtól.

A két gyermek valósággal törte fejét a találgatásban, vajjon fűrészporral töltött farmatring, gummi műmell, vagy záponmaradt menyasszonyi fátyol rejtezhetik a kofferben.

- Mondd, például, ha téged árvíz vagy tűzveszély fenyegetne, mit mentenél a házból? Ugye-bár, a feltétlen értékeidet. Mondjuk a kandurodat?

- Mondjuk. De esetleg téged is vinnélek.

- Nahát hallgass ide, mi történt nálunk múlt vasárnap. Kora délután beállít öcsémhez a szomszédból Kaja. De tudod, az a kölyök olyan orcátlan már, mint a piaci légy. Fél három lehetett, mindenki pihent még. Hát egyszerre hallom, hogy a fiúk fecskendezik az udvaron a tűzfalat. Kinézek. Képzeld, a gaznácik kilopták az irodából a kézi fecskendőt, és pontosan gyakorlatoztak vele, mint ahogy a hajdútól látták. Mielőtt rájuk szóltam volna, Kaja ordítani kezd: «incendium, nincsen dióm!» - A szomszéd szobájában erre felsikolt a Madi, aztán topogva futkos, nyitorgat, cepekedik és zsupsz! kirepül a koffer az ablakon. Nos... adj még egy cigit!

Elpiszmogott a rosszul töltött cigarettával, s a füsttel együtt eregette szárnyra a kofferügy csattanójának részleteit: Madi mezítláb, csorgó vizesen rohant elő a tyúkszemáztatóból, és csak miután felkapta a koffert, kezdte forgatni a fejét, hogy hol a tűz és merre meneküljön. Ez még a «la bonne soeur»-esetnél is mulatságosabb volt!

- A «la bonne soeur» ügyet én elítélem. Szeretném, ha megutáltad volna érte a Fricker-leányokat. A koffer, az más... Fényképeket, szerelmi levelezést őrizhet benne olyan chevalier sans reproche-tól, amilyenné Danikát és Lackót próbálja átnyomorítani.

- Ó, édesapám azt állítja, hogy csak a keresztlevelét félti és zárja benne olyan dühvel!

Érzékeny gyanúmat, hogy Villi részéről valami tudatos magakelletés, Palkó felől pedig a kamasz vaksi és éretlen nősóvárgása áramlik kettejük között, teljesen lehalkította az éjfélbe nyúló fecsegés. Gyermekek még ezek, kicsit rossz, kicsit jólelkű gyermekek, akik a Madiról aztán állataikra kanyarodtak. Megtudtam, hogy Palkó irtózik a kutyák kopogó járásától, poros, zsíros és durva tapintatú szőréből, esőutáni bűzétől. Nagyon büszke viszont Cilinder patkányverő ereire, karcsú szépségére és csodálatos illemtudására. Kifejtette, hogy Lábaviszi értelmessége, ebalázata és szolgálatkészsége alsóbbrendű dolog, a kispolgári filiszterség ismérve, a macskák ellenben királyi nemzetség: hősök, etikettesek és hedonisták. Hogy Cilinder csak pecsenyét meg kalácsot eszik, ez lehet hiba, de azzal szemben Lábaviszit étvágya a disznókénál alacsonyabb kosztra is rávetemíti.

Villi fölemlegette Cilinder kajtárságát, és főként szennyes nőügyeit, mert bár hivatalos feleséget tartanak neki a házban, állandóan a szomszédok nőtényeit hajkurássza.

Mi minden volt képzelődés abból, amit egymásnak kedvenceikről feltálatk? Mindegy. Ez a képzelődés és elfogultság is hozzátartozott az ő külön tarka, egyéni világukhoz.

Mégis a suttogás főképp Villi egyetemi gólyaéve körül forgott. Most bepillantottam Palkó bámulatának egyik főforrásába. Villi az iskolákban «előtte járt». Pedig mindössze pár hónappal volt idősebb nála, és az elemi még együtt végezték a falusi iskolában. Később végzetes dolog történt, Palkót egy utóbajos kanyaró visszavetette a gimnáziumban. Osztályt kellett ismételnie a «szamarakkal» egysorban, és ez amúgy sem erős önbizalmát teljesen megingatta. A nagymama sokszor kapta rejtett zugokban sírdogálva, kitalált tehát némi enyhítéket. Villi édesapjával - ki a fiú gyámja volt - kiegyezett, hogy Palkóval változtassanak iskolát, vigyék el németszóra Brassóba, ahol Villi anyai rokonsága él. Nem a gyermek érzékenységet adta okul, erre az ő frisséletű, keménykötésű fia mit sem adott volna, hanem arra hivatkozott, hogy Palkónak bírnia kell mind a három erdélyi nyelvet és önállóságot is jó lesz tanulnia.

Ezek a körülmények persze jóval utóbb alakultak ki, állottak összképpé bennem - jórészt önkénytelen egybeszerkesztő hajlamom folytán, mellyel a körülöttem lepergő életek eltakart, süllyedt háttérét szoktam megszövegetni magamban... Most még csak úgy tekintetem őket, mint jópajtásokat, akiket bizonyos zárt élménysorozat együvé kapcsolt, és akik ezeket az élményeket játékszerekként szedik elő, hogy velük elmulassanak.

De ha nem is voltam még járatos az előzményekben, már akkor megfigyelhettem, hogy Palkó kérdéseiben, melyeket kétszer-háromszor is megismételt, titkos, óvatos kíváncsiság rezgett, mintha csodák nyitjáról tájékozódni.

- Igaz-e, hogy az ember azt hallgat, amit akar? («Hallgat» - nem kell magolni órától-órától!) Hogy lehet hiányozni is az előadásokról? Hogy a tanteremben ki-ki odaül, ahova tetszik? Például Villi beülhet a fiúk közé? Azért az nem volna szép s ne tegye, mert a fiúk titokban megérintenék. Hogy szabadon járhatnak színházba, moziba, kávéházba? Mi az a prezenciafogás? Milyen az index? Igaz-e, hogy késő este is vannak előadások? Olyankor kivel megy haza? Aztán arról is hallott, hogy a gyakorlatokon nagyon bizalmasak a kollégák!

Villi kicsit nagyképpően oktatta. Bizonyos hanyagsággal szólt a dolgokról. Ártatlan tódításából kiütközött a hirtelen felszabadult, élményekkel meggazdagult fiatal leány palástolt dicsekedése. És játszott a fiú gyengébb idegein, tudatában annak, mennyire álmélkodik az bátorságán, mellyel - apjával is szembehelyezkedve - az orvosi pályát választotta.

«Kaptam egy férficombot... állapotos asszonyi hullá került éppen boncolásra... alvadt tej szivárgott melléből, ahogy átmetszettem» - úgy mondogatta, akárha karácsonyi ajándékokat sorolna fel egy szegényebb, üreskező rokonnak. - Palkó gégejébe rekedő lélekzettel hallgatta. És dadogva farolt el a témától.

- Beszélj a vegytani óráidról... engem az jobban érdekel!

És egyezkedni kezdtek, hogy ha majd Palkó patikus lesz, ugyanazon városba telepednek és egymáshoz küldik a pácienseket. Minden gondolatjuk olyan összeszövetkezés felé irányult; túlságosan egymásra utalódtak, egy fészekhez melegedtek. - De miért? Hiszen Villinek gazdag, vidám otthona lehet, mostohája a nagymama komoly szava szerint is kitűnő asszony. Hiába, mégis mindketten árvák és egy öreg nagyszülő elnézve szerettei. Ezen nem változtatnak jó mód, s kiegyensúlyozott létfeltételek, melyek között minden lelki sérülés nélkül élhetik ifjú életüket. - És volt még ezenkívül valami későbbre szóló tovamenedezés is közös terveikben. Mintha sejteneék, hogy hullandó fészekben szoronganak, egy váratlan fordulat felboríthatja, talán nagyanyjuk elmúlásától rettegetek, amikor jó lesz másfelé révet építeni! Túlkorai bölcseséggel tudhatták, hogy némely helyzetet s annak minden biztonságát egyetlen személy tartja. Vagy miért tanul Villi, a szép, neves és módos úrikisasszony, s hozzá olyan pályán, mely testi alkatának, lelki érzékenységének tulajdonképpen túlerőltetés!

Nem emlékszem, mikor váltak meg akkor éjjel. De másnap már sokkal mélyebben érdeklődtem sorsuk iránt. Ahogy őket izgatta a Madi szegényes titka, úgy kezdett engem foglalkoztatni az ő szenvedéstelen árvaságuk. Értelmetlenségnek hangzik s pedig úgy éreztem: csakugyan idegenek kicsit a maguk világában, csakugyan virágos bokrok termő kukoricaföld közepében, szinte törvénytelenek a keretben, ahol józanok, hasznosak, egyszerűek az élet törvényei. A tisztas nagymama is például nem igen látja, vagy nem tartja különös értéknek Villi szépségét, bujkáló, olykor tűzben kivillanó finom kacérságát, szellemének kecsességét. Jónak, tisztának, dolgoznak, udvariasnak lenni - ebből állhatott kátéja, - a többi ráadás, felesleges jócselekedet!

Sok egyebet tanultam meg lassanként felőlük, nappali viselkedésükből is. Palkó szokatlan modorából főleg, mellyel hol korholta, hol becézgette Villit. Feddései különben maguk is gyöngédségből fakadtak, mert bizonyos idegességből pattantak elő, amikor nem bírta el Villiben azokat a fogyatkozásokat, melyek a kamaszkorból alig kinőtt leánynál voltaképpen természetesek. Palkó tökéletességet kívánt néniétől, azért haragudott a titkos «cigizésre», a piros, rövidszárú trikóra, meg a «la bonne soeur»-féle fiatalos kegyetlenségekre. - Ez a Madi-história úgy történt, hogy a tavaly nyáron Danika meg Lackó úszóleckére jártak, mégpedig a női fürdőórákban, a francia kisasszony kíséretében. A felügyeleti időt Madi kifakult lüsterpongyolában s kimustrált félcipőben kuporogta át a mélyvíz lépcsőin - mintha úszni tudna, holott alig térdig mert a habokba ereszkedni, és a karfát görcsösen szorongatta. Közben a huncfut hullámok fel-fellibbentették a szemérmes lüsterleplet, néha ikraközepéig is megmutogatva Madi borotvára szoruló, valósággal tüskés lábszárait. A cábérságukról hirhedt Fricker kisasszonykák az ugródeszkáról csipogni kezdték:

- Lábonszőr, lábonszőr!

A Madi nyájasan átszólt hozzájuk:

- Ez nem a helyes hangsúly, mes enfants, azt úgy kell: la *bonne soeur*! Akszán a *bonne-on*, a la nélkülözi hangsúly.

- De így sokkal szebb: lábonszőr! - sikítottak a nevetlen békák és sorban bepotyogtak a nevetéstől a vízbe.

Az ilyen ízetlenség megrovása Palkónál éppúgy nem következett a csúfondárosságot általán kedvelő sihederi korból, ahogyan nyájaskodásai is különös módon elütöttek a szokottaktól. Sohasem mondott dicséreteket, sohasem hízelgett Villinek.

Olykor feltűnt kis barátnőm valahol a veranda lépcsőin, vagy a gesztenyeallé végében. Így, messziről jobban szembeötlött járásában az a ringás, mely az egynyári, fátlan virágszárak lebegéséhez hasonlít, s amely ifjúságából, zsenge növéséből származva oly jól összehangolódott hajlékony kedélyével. Ilyenkor Palkó minden cél nélkül elébe sietett, és csak nemrég csappant, horzsos fiúhangján szólongatta:

- Tipeg! Tipeg!

Máskor, ha fürödtünk, s Villi énekelt a vízen, Palkó szinte csak maga-magának mondotta:

- Fújja, fújja, furulyácska!

Egyáltalán szerette jelzők helyett igékre elkeresztelni és legtöbbször így hívta:

- Rhaccsolka, gyerhünk! - mert bizonyára édesanyjától valami kis német íz maradt Villi torkában.

Mindez incselkedésnek, sőt néha csúfolkodásnak is számíthatott, s nekem mégis úgy csendült fülembé, mintha boldog hálaadás volna az örömtől, mely nénjének minden élettevékenysége, egész testi és lelki léte nyomán kivirágzott benne.

Villi búbája elől valóban csak a vak zárkózhatott volna el, s éppen magahordozásának kelleme ragadott meg engem is, - e nélkül talán szép sem volt igazában! De hogy ez az egymásnak túlzott fontosságot tulajdonító együvéhúzás a leány részéről honnan ered, az csak akkor világosodott ki, amikor megismertem családját, a «városiakat.»

Bizonyos tekintetben minden árva lelki félszegűszója az életnek. Az anyátlanok rendszerint tétovák, bizalmatlanok, s az apátlanokban megindító igénytelenség fejlődik ki, mint akik megszokták, hogy nincs, akitől kérjenek. Nem igen oszlatja ezt el a pótszülő és Villinél a predesztinált árvai elzárkózáson túl még egyéb is közrejárt, hogy övéi felé tartózkodó legyen.

Feltűnő volt a háznak heves, körültekintő, nagyon aprólékos kitakarítása a meny idevárásának napjaiban. Az étrend és a hozzávaló beszerzések gondja. Szokatlan fűszerek, melyekért Miháj béresbíró külön «spájzcetli»-vel utazott be Bágyfőre, csontlevek főzése, tejszín és behűtendő kora gyümölcsök problémái éppúgy világot vetettek az esemény fontosságára, mint kényes természetére. A kitűnő falusi gazdasszony nagymama izgalomba jött, szinte szurkolt. Mindig fegyelmezett hosszútűréssel, önérzetes magatólértetődéssel végezte sokoldalú feladatait, - a dolgos-frustuk hajnali kipurciózásának felügyeletétől a későesti szakácsné-beidézésekig, amikor a morcos Vénágnis kimosdva, vasárnapi arcot öltve jelentkezett a másnapra szóló utasítások átvételére. Most apró összekoccnások zaja hallatszott ki a konyhából, főképp Vénágnis makacs ellenállása miatt, amit a vajjal készülő és rántás nélküli konyha ellen kifejtett. Nyílt sértésnek tartotta, hogy új ételeket és a régieknek változott elkészítési módját kívánják tőle. Hát még a szigorú parancsot, hogy Kicsiágnis fejről vegye le a kendőt és kancsal szeméről a dióhéj-pápaszemet! (Ez a Kicsiágnis saját unokája volt, s Aranyliliomnak esősidőbeli barátnője.) - A «csudálatas» vénség nem csinált titkot belőle, hogy unokája rendbetétele éppoly vanitatum vanitas, mint a pápista faolaj a krumplisalátán. Mogorván látott neki a homlok közepe felett a mostanában növesztett hajzat befonásának, s a kurta farcsakhoz halántékon, fül mögött újabb és újabb keselyszínű tincseket fogott oda, úgy hogy az egész fonadék mint oda-ragadt kolbász övezte a butuk kis fejet, a diópápaszem lekerültével pedig napsugártól elszokott fehér foltok közepéből pislogott elő két ferdepillantású savó-szem. Szia minden összetalálkozásnál szembevihogta a szerencsétlen leánykát, amiért Vénágnis különös elégtételt vett magának.

- Én nem szógnám Bella naccsát!

Ennél velősebbet ő ebben az egész ügyben csakugyan nem vélhetett.

Bezzeg Szia csak most került elemébe. A szokottnál is jobban kicsípte magát, sőt a saját ruhá-
neműit mosta, vasalta ki legelőször, félretéve a házi holmit utolsó sorra. Ragyogni akart!
Hatalmaskodó kedvében külön leckéket tartott hűgának, Fikának, akit alkalmi szobaleánynak
a vászonöntözés mellől rendelt be a nagymama, s akit különben dunnyogó beszédmódja és
lepegő járása miatt az udvarbeliek mokánytehennek csúfoltak.

- Jó, jó, - duruzsolt ilyenkor Vénágnis. - Fika lehet mokánytehen, de Szia kanca, rihagó
rézkanca!

Nem állhatta a leányzó «jelességét»: szájasságát és örökös jókedvét, s egy viharban is helyt-
álló vén komondor önérzetes megvetésével nézte le «pincos» szerepét a ház belső életében.

- Bár lepné el a gyermek, hogy csillapodjék - kívánta neki a jövendőkre.

Azt is mondogatta, hogy az ilyen elűtő két testvérnek anyja nem járhatott tisztességes utakon.
A nagymama sokat bosszankodott Vénágnisra, gyanakodó, csúf természete miatt, a főbíró
azonban élvezte örökön megbotráncozott kedélyét, és egy verssel magyarázta:

«Szent volt és szentnek tartatott,
Ó, mert nem is hibázhatott!»

Hát ebben volt valami: Vénágnist a gráciák sohasem kegyelheték, viszont a testvérpár anyja
felett is eljárt a falusi kurta életfarsang. Rávéka néni koraöregen, fogatlanul és töpörödötten
szővegetett, font s végzett általában minden kendermunkát a telek végén álló, szalmafüdeles
zsellérházának pitvarában. Multjából mindössze az a nem titkolt büszkeség maradt hírmondó-
nak, amellyel a szép Sziát megkülönböztetve szerette. Fika, a mokánytehen és Vaszília, egy
serdülő fiú, amolyan hétköznapi gyermekei voltak, Szia a kiöltözött fényes vasárnap. Fikát
még a nagymama sem merte piacos munkákhoz odatenni; a mosogatáson kívül az indiánok
szobája meg a miénk jutott ki neki most rendtartásra.

- Ha valami butaságot csinál, te elnézed, lelkem - mondta szemembe.

A menyétől sokkal inkább tartott! Büszkeséggel vegyes félelemmel várta a család városi
hintóját, melynek ritka kényelmében pompásan elfértek a szülők, a Madi és a két fiúcska. Ez
bizony más valami volt, mint a nagymama kocsija: a szembenülések is plüssbe húzva, s a
lovak hasztalan futották ki magukat a huszonöt kilométeren, (az egész utat kocsival tették
meg) dali megtorpanásukban benne volt a továbbrepülés feszülete, vágya.

- A libéria miatt késtünk, anyám, mint mindig, - köszönt a legelőbb lehágó főbíró, aki ha nem
indul már hízásnak, bálmegnyitó első gavallérnak beillett volna.

Semmit sem késtek pedig, de a főbíró a maga akkurátus mivoltában rendszerint kihozta
sodrából az a pár perc, mialatt kocsisa a hosszú fekete gombsor zsinór-gomblyukaival elbibe-
lődött.

Jó, hát miért kell így utazni nyáron, mint holmi kész főispánnak? Csíkos szöttes, s egy sapka
nem tenné meg? Pörgekalap, strucctoll, s a szerszámokon ezüstös, koronás monogrammm... Itt
valami kocódó kedv feszült férj és feleség között, de úgy látszik, a feleség maradt felül, aki
írónikus mosollyal intett zsörtölő férje felé, miközben anyósa üdvözlésére sietett. Szőke,
nyúlánk szépség volt a meny, kicsit túlsovány az akkori ízléshez képest, se melle, se csípője,
és a képe majdnem faragványszerűen szabályos. Függőleges homloka, melybe egyetlen tincs
még behajolni sem merészkedett, egyenesen rideggé szabta volna arcát, ha orra körül nincs
valami a gúnyhoz és lesajnáláshoz értők pikáns fitosságából. Bellának hívták, és ezt a

hivalkodva is kimért nevet mintha neki alkották volna. Itt nem kellett bezzeg új megszólítást keresni a serdülés korában! - Az egész lepakkolózás alatt rajta tartotta szemét hosszúmatrózba bujtatott, körhajas fiacskáin, de azért korántsem nyúlt hozzájuk, egészen a Madi buzgalmára hagyta őket. Inkább a koffereket intézte. Minden úgy folyt le körülötte, mint egy előre meggondolt, kicirkalmazott szertartás. Fáradtságról, poros napvertségről szó sem lehetett nála, még csak gyűrött sem volt egyikük sem, pedig a Madit kivéve mind fehéret viseltek, ahogy illik a fényes nyárelőben. De azért szabályszerűen elvonultak kezét mosni a számukra berendezett nagy hálósobába, s Bella asszony áttört madeirában került vissza az uzsonnaasztalhoz. Csak akkor láthattuk gondosan felfésült, tápra tüzdelt hajviseletét, ezt a furcsa koronát, mely a hamis betétekkel még megnövelte alakját és a tartózkodást, amit lényé ráparancsolt környezetére. Ehhez képest az én fülreacsavart fonataim és Villi repke göndörsége valóságos lázadásnak tűnhetett.

Igaztalan volnék, ha azzal vádolnám a szép vendéget, hogy zavaróan beléelegyedett örömeinkbe. Erre rá sem érhetett, nem a kurta idő, hanem az önmagukkal való elfoglaltsága miatt. Ő még ahhoz a nemzedékhez tartozott, amelyiket «ablakba ültettek», «selyemkendőben tettek-vettek», s amelyért valóban könnyöklő párnák varródtak a mult század végétáján. Ítéletünket pillanat alatt megkaptuk tőle, amikor napégett, elszeplőzött kezünkre vetett pillantást valami piederstáli magasságból. Ő kesztyű és ernyő nélkül soha nem járt ki a napra. S uzsonna után mindjárt előszedte lehelletes frivolitét kezimunkáját, csodás könnyűséggel dobálódzva egy kis elefántcsont-hajóval a kétszázas pókháló cérnaszálon. Ezekből a lenyűgözően boszorkányos mozdulatokból értettem meg egész fölényét Villivel szemben, aki maga nagy darab fodorított kendervászonra írásost varrogatott, nehezen öltve át a vastag pamutot a nyersen ellenálló anyagon.

- Konyhakredence? - kérdezte minden érdeklődés nélkül, mire Villi egyenest rányitotta kerek tekintetét.

- A heverőm fölé, kicsimama.

Ilyen síma összevillanásokból tűnt csak ki egész szembenállásuk, két fegyelmezett lélek idegenkedése, más világtáj alá tartozása. Egyetlen erősebb szó nem esett köztük, tán soha az életben. És Villi mégis odatartozott az anyátlanok nemzedékéhez. Igaz, hogy Bellának több esze volt és tapintata, semhogy megjátssza a mesebeli gonosz mostohát. De a szép fiatalasszony pontosan állott annak a bizonyos selyemkendőben tett-vett női rendnek utolsó, előretolt állásán, miközben Villi már túllökődött vagy átszökött a válaszfalon, hogy a kitevényszett nőiség fejmércéje alól az emberség mértékei felé növekedjék. Ezek a támasztalan, lelkiileg valósággal kitett leányok vagy elfélelénkölve, megkeseredve magukba hulltak, vagy átpártoltak idegenekhez. Nem a darázsderék, a szűk cipellő, és a tápos hajviselet választotta el a régi korosztályt az újtól, hanem a lelki, sőt erkölcsi szétsodratás. A selyemkendőbeliek tempóssága csak külső vetülete volt az értetlenségnek, mellyel akár a vérükből is való új generációt elindulni hagyták, hogy az a maga útjait megkeresse. Most, most kezdtem sejteni, - egybevetve életnyilvánulásait, e folytonos összeütközéseket, melyeknek nem volt éle, csattanója, csak idegfűrészelő súrlódási zöreje és csüggesztő alaphangulata, - miért is tette szívét Villi a kezembe...

Az indiánoknak sikerült elsuvadni a vendégérkezés előtt, sőt az uzsonnát is megkerülték, mert a félelemnek egész szenvedélyével bujdosztak Bella nénijük előtt. Teljes tiszteletadással beszéltek egymás közt a nagybácsiékról, de ez a respektus borsództatta is hátukat. Elismerték, hogy a néni nagyon szép, s Iduka szerint még hozzá ideges is, ami tartozéka előkelőségének, és együtt jár a libériás kocsissal s Domokos bácsi díszmagyarjával. De másfelől Bella néni mindig a fülét meg a körmét nézi a gyermekeknek, holott ők a nagymama és Villi egyenes szembenézését szerették! Ez a köröm- és fülpróba akkora félszet vert beléjük, hogy Tami, a

legkisebbik indián, egy ízben saját markába csorgatott s úgy mosdott meg, amikor a disznó-
ólak körül folyó hadakozásból hirtelen felhívták kézcsókolásra. Ha a család estére jelentette
be magát, az indiánok korán megvacsoráltak és ágyba menekültek, ha reggel jött meg, délig
aludtak, - csak jó későre elodázni a találkozást! Ma abba fogóztak meg, hogy a tegnapi eső
után az éjjel nagyvíz volt, s ilyenkor kitűnők a halászási esélyek. A felzavart halak tömegesen
sodródniak alá a hegyekből. Már a kora délutánon eltakarodtak hazulról, vállukon lóbálva
zsákvászonból s fűzfavesszőből szerkesztett hálóikat, melyeket az amazonnő nagy ákom-
bákom öltésekkel foltozott ki a délelőtt.

Azonban csak ezt kellett megtudni a két úrficskának! Egyszerre gyűlölni kezdték hosszú
nadrágjukat, selyemre mosott hajtincseiket. Elvégre bennük is megbuzdult a falusi vér, fiúk
voltak s únták hámba szorított nevelésüket.

- Én szívesen leviszem őket, tudom, hol van az indiánok halásztanyája - ajánlkozott Villi.

- Hát jó, menjetek le a Bágéhoz, s keressétek meg őket - egyezett bele a főbíró, miután nem
lehetett már bírni a két nyűgölődővel. - Engedelmével, Bellácska - fordult feleségéhez.

Villi boldogan kapta fel Danikát, a kisebbiket, de alig fordultak ki a kapun, a hétesztendőske
lekíváncozott nénje öléből.

- Tudd meg, hogy én melletted nagy vagyok!

- Mihejt nem lát a «maman»-t, ezt mondja! Egészen a pápá, egészen az a mágyár
témperámon!

Kicsit elpirult a Madi, s mindkét kezével megragadta a szökni szándékozó pacsiját. Láthatóan
nagyon szerette védenecit, de Danika éppen gyengéje volt.

A Bágymenti ösvény nemsokára füzesbe kanyarodott, ahol a tegnapi kiöntés után az alig
megszikkadt, tippanós agyagban egészséges, cipőtől alaposan elszokott talpak utat tapostak a
folyócska öbléig. A levegőben meleg nedvesség párája úszott, az az igazi nyári vízszag, mely
egyenest belecsal a fürdésbe. De a hullámokban ott bolygott, karikázott a feloldott és
messziről idehőmpölygetett iszap, némi harsány harag is kísértett még a lassan visszahúzódó
áradatból. Az indiánok azért a túlpárti meredek martnak fordulva, övig állottak benne, dühös
komorsággal nyomva hálóikat a gubancos fűzfagyöngök alján szennyesen torlódó habarékba.
Az amazonnő látott meg legelőször minket. Egy eldőlt törzsön a víz felett lebegett, lábával
fogózkodva, míg pecsenyevörösre sült keze rongydarabokkal dugucsált holmi lyukas
bádorfazekat, az elfogott halak számára.

- Howgh! - kiáltotta betű szerint. - Békés halványarcúak!

A fiúk rosszkedvűen pillantottak felénk. A Nagyszellem ma semmi elevent nem küldött még a
hálókba, annál több rothadt tavalyi kalarábét, káposztatorzsát. Holott a parton rakva állott a
hazulról csempészett, szárazbükkből hasogatott vékonyfa, egy kis halásztűz céljából, melyen
papírban szokták a halakat kisütni.

Sokáig szótlán áhítattal szemléltük a küzdelmet a Nagyszellem kegyéért. Végre megnyilat-
kozott az - de vesztünk. Abban a pillanatban, amikor a legfiatalabb indián hálójában
felficánkolt egy cingár, kékezüst halacska, - Danika sírósboldog sikkantással csavarta ki kezét
a Madi pókujjaiból, és elfelejtkezve a hosszú nadrágról, vadonatúj barna szandálról, beleron-
tott a partot nyaldosó sárga áradatba, hogy neki, neki, és csak neki adják a zsákmányt! Villi
hasztalan ugrott utána, a kis ördög szaladt a vízben s az indiánok harsogó, megkönnyebbült
jókedvben nyomták kezébe a halacsát.

- Folyami sügér - állapította meg Sandri, a második számú indián és hitte is, amit mondott,
mert szelídebb hajlamaitól szándékos ámitás ki nem telt.

- Folyami sügér... Sügér...! - rikkantotta utána Tami, a legkisebbik.

A halászbecsület ugyan helyreütődött, de a Madi rémült volt, Lackó pedig, ki már kezdett tudatosan úrfiskodni, észrevéve, hogy a vízben állók mulatnak a kontójukra, haragudott.

- Mademoiselle, voilà votre enfant gâté - mutatott rá ajakbiggyesztve Danikára.

Mindegy. A pocok kegyetlenül szorongatta az izamos, vickándoató állatot, sőt futásnak eredt, hazafelé, hogy anyjának viszi ajándékba!

- Nahát csak vigyed is - mormogta Berci, a legidősebb indián, és rákacsintott a lötykölve csorgó matrónadrágra. Bizonyára előre élvezte Bella néni meglepődését, amikor majd megpillantja a tökéletesen elázott, iszapfoltos «komédiásruhát».

A jólelkű amazonnő viszont lekúszott vártájáról és felajánlott a hálnak egy csorba virág-cserépaljat, hogy az ajándék elevenen érkezzék meg.

Ám hasztalan lestem egy elnéző, ha titkolt mosolyt is a szép Bella faragványarcán, amikor a fiúcska büszke diadallal emelte a lépcsőn az agyagtálikót elejébe.

- Egyikteknek sincs több meggondolása Danikáénál - vetette oda Bella Villinek, s a Madi részére kicirkalmazta az átöltöztetés rendjét, kiadva áztatásra a pórujárt holmit.

- És a hal, anyuka, maga nem is törődik a haljával! Jöjjön be Ágnisnéni és adja oda neki, hogy csináljon belőle vacsorát magának!

- Egye meg, aki fogta! Cigányhal! Csupa szálla, fuj!

- Villi... Villi... te sem akarsz megenni a sügéremet?

Villi némán összeszorított fogsorral vette kezébe a tálacsát, és megindult a konyha felé. Én is vele tartottam.

- Ha egyszer - mormogta, - ha egyszer megérem, hogy felém jön így a kisfiam, ezüsthálacs-kával! Az emberek az életben nem az életet szeretik, féltik... hanem a porcellánadrágot!

Duzzogása keserűbb volt, mintha csak ebből az egy esetből fakadna; ahogy jobban felsziszegtet az ütés, ha ott kapjuk, ahol már sokszor megtörtént.

Azt hittem, valami fanyar estének megyünk neki, és egyelőre még egy másik ügy is megzavart. Véletlenül, a verandára nyíló ablakomon át rövid kötődésnek lettem tanuja a főbíró meg a takaros Szia között. Tudtam, hogy a bácsi kitűnően ért az egyszerű rend nyelvén, észjárásán, híres volt erről megyeszerte. Mégsem sejthettem, hogy ilyen skálái is vannak népszerűségének.

- Nohát mikor lesz az «uspec» Nyikulicával, nagyleány? - Pihenően széles, egyensúlyos lépésekkel, arcán friss pirosbarnasággal, az egészséges elizzadás mázával, épp szembetalálta az ebédlőből kirebbenő leányzót. - Persze, gazdáné leszel, felénk se nézel többet, kihíazol szépen, mint a tányéralma!

Minden rendes falusi leány elpirul az ilyen kérdésekre, mert törvény, hogy szülők s gazdája előtt restelni kell az érzéseket és a férjhezmenés tényeit. De Szia csak a vállát rángatta és szemtelenül elácsorgott:

- Várjon az abajdak, ügyis kicsi hozzám, tavaly óta elnöttem. Jó lesz Fikának, nagyságos ur!

- Hé, nem singgel mérik az embert... - s hirtelen Szia fülébe súgott egy szemérmetlen táncszót a férfiú valódi mértékéről. - Hogy mondanád ezt magyarul, violácskám?

Szia kacagó szemmel pillantott körül.

- Na mondd, mondd. Mert én nem tudom lefordítani - unszolta csiklandós hangon a főbíró.

- Nem jön ki versbe - kuncogott Szia.

- Nem is az a fontos, hanem hogy értsd a csízióját! Na majd lefordítod az uszpec után!

Félperc múlva már hódolva csókolt kezét Bellának s a nagymamát megölelgette, ahogy galambot szorít meg óvatosan a gyermekkéz. Az öregasszony várt valamit fia szájáról. Mindig, ha az megjárta a tagot.

- A határ mint a paradicsomkert, mámikó! Amit maga dirigál, akár a karikacsapás. Még az esőt is megtudja rendelni, mikor, hova!

Boldogan pirult el a dícséretre az időviselt ábrázat. A mindennapin kívül talán csak ezekért a fiúi jószókért törődött napestig.

- Igen a csudát, - szabadkozott szinte zavarban, - már rám izent a falu, hogy nyakunkra hozzuk a Teremtő Isten haragját a Héjaszó-beli viharágyúval!

- No, azér' védhetem drága pénzen a közös szőlőhegyeket! Tégy jót s várj rosszat!

Egyszerre megéreztem most, hogy iménti botránkozásom alapján véve igaztalan. A főbíró mindenkit a maga külön egyénisége szerint kezelt. Sziát épűgy vidítani, villanyozni akarta a sikamlós tréfával, ahogy Villi arcáról egy cirógatással letörülte a duzzogó kedv halványságát. Bizonyos életerő-felesleg sugárzott szét belőle, melyből mindenkinek jókedvűen juttatott. Szerette maga körül felhangolni a világot. Még az indiánok is vigyorogtak rája, pedig különben szeppent és kinyalt formában állítottak be vacsorához, mint akik csak a fényképész elé öltöznek fel rendes ruhába.

A kikészítettség még Palkón is kitűnt. Megszoktuk őt Petőfi-gallérjaiban, ádámcsutka nélküli, síma leányos nyakával, melyre most magasra gombolt inget erőltetett. Fehérpettyes, világoskék nyakkendője nyilván nagyon izgatta, sokszor kapdosott idegesen gallérjához, mintha tágítani akarna rajta.

A Bella ízléséhez tartozó esti tempózások lehűthették volna a szokott fesztelenséget, de a főbíró még a balsikerű halászatot is visszafordította. Észrevéve Danika kibőgött képét, és hallva egész dísztelen szereplését, békítgetően követelte, hogy süssék hát ki a halat előételnek. Persze, hogy minden ünnepélyes és savanyú arc mosolyra szélesedett, amikor Szia egy hosszúkás tálon felszolgált a kisujjnyira zsugorodott «sügért» petrezselyemdísszel, sárga kadócban meghöngörgetve!

- Ez, fiaim, nem sügér, hanem havasi pisztráng, kóstold csak, Bellácska, mademoiselle s' il vous plaît, szeresse kérem!

- Enchantée - suttogta a Madi vállalkozóan s lefűrészelt egy karikát a szíjas csemegéből. És lelkesen megette az elnyiszált szálkákkal együtt. - Enchantée!

Féltem, csókot dob a főbíró felé, aki akár viharágyúival, ilyen előnyös időváltozást teremtett a borús asztal felett.

És mégis úgy volt, hogy mély lehangoltsággal kellett végződnie a városiak bágyrévi látogatásának. Éjszaka újból ott láttam Villit, meg Palkót ágyheverőm lábánál halk, felizgult beszélgetésben. Valami elfogódott csend ejtett meg mindnyájunkat. Bella kívánságára le volt engedve a gát duzzasztó zsilipje. Nem bírta a zúgást, pedig a zsalukat is gondosabban zárták érte, sőt a lármás kakasokat, rucákat és kutyákat is sötét ólakba fogdosták be idegei miatt.

Palkó még az éjjeli látogatásnál is nyakkendőjével küszködött, szabályszerű időközökben ismételve az egész estén át folytatott helyreigazítást, míg végre Villi megelégtelte furcsa hadakozását, felült egészen, hozzá kúszott, és meglazította a pettyes pántlikát. De az is lehet,

hogy teljesen kioldotta. A fiú különben nem sokáig maradt, mert a felfordult házirend miatt szobáját a Madinak adta át és a nagymamánál aludt.

A másnapi reggelizés szokás ellenére percre szabódott ki, a főbíróék aztán indultak vissza a városba, és a nagymama pontos megjelenést parancsolt a rokonok ittlétének rövid ünnep-idejére.

Hát ott ültünk valamennyien a világoskékkel felterített gazdag reggeliző asztalnál, a gránátfák csipkéin átszüremelő fiatal napfény szelid játékában. Nagymama illatos és animáló kávéját iddógáltuk hajnali kaláccsal, tejszínből vert vajjal, - rendetlenségre, csintalanságra nem volt alkalmas a helyzet. Szia gyors és ügyes kiszolgálása majdnem gépiesen simává, zajtalaná tette a felsőasztal világát, és semmi el nem terelhette volna a figyelmet a legkisebb illem-felborulástól sem. Holott jobb lett volna valami gyermekincidens, mint az a kis tragikomédia, ami bekövetkezett. Palkó az asztal vége felé ült, szokatlan zavarban, idegességben. Magasgallérú ingét hordta, de nem volt felkötve a nyakkendője. Igyekeztem szemre nem szűrni e hiányosságot. Ismertük szórakozottságát! Pedig éppen fordítva állt a dolog. Palkó a felöltözöködésnél sehol sem találta a hitvány portékát, és küldte is Fikát, hogy vagy hozzon neki másikat, vagy kerítsen elő egy nyitottnyakú inget. Ám a Madihoz utolsó pillanatig nem lehetett behatolni. A tegnapi kirándulás után megint egyszer tyúkszemmet áztatott...

Lassanként az indiánok mégiscsak ficserkélni kezdtek, s a nagymama biztatásai általános jókedvre és jóéltvágyra hangoltak mindnyájunkat. Friss lángos is került az asztalra, meg Bella kedvéért nyáridőig hamuban megőrzött, főtelen sonka. Megindult hát egy vidám és körülményes étkezés duruzsoló zenebonája, amihez nagyban hozzájárult Cilinder jelenléte is. A hős kandur, mint rendesen, orrával inyenc módon szimatolgatva, a Palkó széke mellé húzott konyhászámolyon telepedett meg, két lábát elemista régula szerint fektetve az asztal szélére. Gazdája ilyenkor kávéba mártott kalácsdarabokkal szokta megetetni, de most végkielégítette egy csirkecombbal, ami határozott eltúlzása volt a kegynek, mert Cilinder kizökkenve illemtanából, csapot-papot felejtve hatalmas szökkenéssel, kurrogva ugrott le, s ki zsákmányával a verandára, hangosan megkacagtatva a gyermeksereget. De a legharsányabb jókedv közepette hirtelen vissza kellett fordulniok. A zöld vendégszoba ajtajában Fika jelent meg a jó hírhezók sugárzó meglelégedésével. Balkezében magasra tartva lengette a kékszínú, fehérpettyes nyakkendőt, s a még gyanútlan, neki háttal ülő Palkó elé tartotta.

- Poftyim, megkaptam a Villi kisasszony lábánál, a nyári paplany alatt!

A vendégek nem értették a helyzetet. De a nagymama fejecsóvált, Villi pedig lesütött szeme fölé árnyalta kezét. Palkó riadtan kapott ismét nyakához, közben nyers pirosság futott fel rajta vizesen lekefélt hajának tövéig. Nem moccant, nem válaszolt, csak rágni kezdte halovány ajakát.

De bezzeg az indiánok! Előbb összecsipogtak, mint orcátlan verebek, aztán tapsba fogtak. Vége volt a Bella néni szuggesztiójának, kitört belőlük a féktelenség:

- Éljen, vivát! Éljenek a szerelmesek!

Villi rákoppintott a mellette ülő Bercinek kezefejére, mert az már az asztalt akarta verni, hogy ütemezzen a kurjongó karnak, Tami pedig ezúttal is passzióval utánozta a nagyobbakat, torkaszakadtából sipítva: «Sze... rel... me... sek!»

Palkó lefakult, valósággal eltorzult szegény. Felállt, kikapta Fika kezéből a nyakkendőt és bemenekült vele szobájába.

Bella sűgva kérdezgetett a nagymamától, de nem sokáig, és elterelte egyébre a társalgást. Nyilvánvalóan megűtközött valamin, de jóízlése nem engedte, hogy már az asztalnál kivizs-

gálja a dolgot. Inkább hagyakozott az elteendő gyümölcsökről, s elmagyarázta egy újfajta barackdzsem receptjét, aztán bekérte magához anyósát egy kis tanakodásra.

Ezen a délutánon több kihallgatás járt le a házban. A nagymama lecketartásainak egészen különös perrendje volt és ünnepélyessége. Először is: soha nem rendezte őket ebéd- vagy vacsoraidő előtt, hogy a falatja mindenkinek jólessek. Aztán be kellett menni ad audiendum verbum a családi hálósobába, mely az ebédlő legbelső sarkából nyílt, félreesve minden forgalomtól, s így a lejárató megszokottságtól is. A mindig gondosan beárnyékolt, rezeda-szagú helyiségnek az elmozdíthatlan hitvesi kettőságyon kívül a holt nagyatya életnagyságú arcképe és Palkó édesanyjának menyasszonyruhás ravatali felvétele adott fájó áhítatot. A nagymama éjjeliszekrényén imakönyv is állott, és itt ejtett szavai mintha súlyosabbra váltak, mélyebbre hullottak volna a lélekben.

Az indiánok majdnem haptákban, feleselő szó nélkül hallgatták végig a pirongatást. Alapjában véve nem is túlságosan értették, miféle nagy <gyöngédtelenséget> követtek el. Azt tudták, hogy rakoncátlanul, illetlenül viselkedtek, és megbotránkoztatták Bella nénit, de hogy Villi és Palkó ellen mit vétek, az legfeljebb felrémlett bennük arra a magyarázatra, hogy csak mátkapárról szabad azt mondani, hogy szerelmesek.

- De sze' én szerelmes vagyok a papék Babujába - ügye Tami? - védekezett a kis amazon, - ez vétek, nagymama? És Sandri is Kláricával

- Na jó, csak ne kiabáld, s mehettek - és a nagymama elmosolyodott.

Villi magától jelentkezett. Amit a nagymama neki tartogatott, az tulajdonképpen menyének üzenete volt. Az okos mostoha az édes nagyszülön át tartotta leányát kordában. S így is csak kérte, hogy szüntesse be az éjjeli barátkozásokat Palkóval. Egy ilyen fiatal fiút nem lehet állandóan ágyban fogadni. És mire volna jó, ha a családban már egyszer oly végzetes unokatestvér-szerelemre vezetne a túlzott pajtáskodás?! (A nagymama itt saját leányára célzott, Palkó édesanyja szintén első unokatestvére volt férjének.)

Villit nagyon megbolygatta, valósággal megdöbbsentette ez a beállítás. Ismerte a falusi babonákat az unokatestvér-szerelem átkairól.

- Nagymama is... ettől tart? - kérdezte óvatosan, szinte fürkészően kémlelődve.

- Édes fiam, nekem nem kötelességem, hogy neveljelek, csak hogy szeresselek!

- De tegyük fel, ha maga nevelne... ha maga nevelt volna végig, akkor is tiltakoznék a barátságunk ellen?

Bizonyára észrevette Villi elkomolyodását, de csak duzzogásnak, sértődöttségnek tarthatta, mert a mostohai akarat akkor is tövis az eleven húsba, ha jószándékú. Az «édes»-tól inkább eltűr mindent a gyermek!

- Hát már nekem lelkem meg sem járná a fejemet rólatok semmi ostobaság. De ügye, nem biztathatlak kicsimamád ellen, és neki abban igaza van, hogy ha éppen semmi sincs, amint-hogy nincs is a dolog mögött, nagyleány vagy már és kiteszed magad cselédek és gyermekek locsogásainak. A leányélet olyan, mint a fehérköntös. Legszebb a világon, de a legkényesebb. Minden meglátszik rajta! Mit mond a költő: «Született szemérem, tanult kötelesség, ó a leány sorsa csupa kénytelenség!»

A nagymamának voltak ilyen vérévé vált idézetei, amelyeket mindig megindult hangon s ítélet gyanánt ejtett ki. Ezek ellen aztán nem volt semmi fellebbezés, mint természeti törvényekkel szemben.

Villi tudta ezt, és nem is fenekedett soha ellenük. Kezetcsókkolt most is, és nagyon hallgatógon, bizonyos zavart fáradtságban tért vissza hozzám. Mintha kiforgatták volna rendes

magából! Darabig szótalanul csüggedezett, nyitott szemmel heverészve a szőnyegen, ahova a nagy meleg elől félmeztelenül szokott lekuksolni. Egy asszony járt itt, akiért muzsikák és fények aludtak ki, pillanatra vagy nagyidőkre. És hatalma volt! Nemcsak a gátat némíttatta el, erőt tudott venni a nagymamán is.

Reccsent az ebédlő padlója, meglöködött egy szék is, valaki átóvakodott egyik szobából a másikba.

- Most bement nagymama Palkóhoz.

Szegény fiú, olyan sápadtan került ma elő az ebédhez, és igazán alig evett, aztán tőlünk is menekedve, visszabujt szobájába, pedig gyűlölte a Madi után maradót, zacherlinből és ibolyaporból keveredő avas szagot. Az volt az érzésem, hogy nagyon, fájdalomig szégyelli magát.

- Vigasztalni ment... - mosolyodott el Villi. - Ilyen az én nagyanyám. Mindig neki fáj, ha eltelt valamitől... Olyan, mint a mandula. Kívül kemény, de bent édes, tejes a magja. S ne hidd, hogy Palkónak elő is hozza a dolgot. Palkó nem kap ki soha. Nagymama őt valamennyiünkénél jobban őrzi, mert Palkó édesanyja főbánata volt életének. Képzeld el egy fiatal teremtest, aki minden észérv ellenére tizenhároméves korától kezdve titkolózás nélkül odaígerkezik unokabátyjának, aki csak akkor lesz még «óber», vagyis ötödik gimnázista... S aztán, amikor kivárvák egymást, a férfi meghal az első esztendőben. És Tinike néni utána. Vajjon el tudod te képzelni ezt? Mert a legtöbb ember nem hiszi el, amire maga nem volna képes! Ez olyan vértéződés saját közepszerűségük felismerése ellen!... De én nemcsak hiszem, hanem tudom, hogy így történt. Persze, ehhez gyöngye szervezet kell, Tinike néném pedig annyira törekeny volt, hogy még nyilvános iskolába sem járatták soha. Az ilyen elzárttság még a lelket is túlfínomítja. - És látod, Palkó sem erős, az anyja után. Azért szereti őt nagymama a legjobban. - Jere el ma velem a gyermekágyasomhoz, s akkor szemléletből megérted a dolgot.

A gyermekágyas Cilinder felesége volt, Cilus, a kis paraszmacska, aki Rávéka néni pitvarában az osztováta mögött szokott minden évben pontosan kétszer lebetegedni. Látogatásunkkor oly kopottan festett, mint molyrágta rossz muff. Számon nem tartva a daliás férj kalandjait, boldogan szoptatott egy kibélelt gyümölcsszállító ládikában. Csupa fényesfekete, életrevaló Cilinderkéket, apjuk szakasztott másait. Csak egy volt a vaksi újszülöttek között ügyetlenforma. És az anya, mialatt a többieket hagyta szabadon turkálni, verekedni magán, ezt a szerencsétlenkét lába közé fogta, vigyázva gyermeki jussára. Villi próbaképen elvette tőle a kis idétlent, és belekavarta az erős testvérek gomolyába. Azok vígan marakodták félre, hogy elkezdett keservesen nyivákolni... Egy szemrehányó villanás a sárga, türelmes anyaszemből, aztán - amennyire mozogni bírt a rátapadó csordától, - pár pofot puffantott közéjük, és visszavette oltalmába a gyámoltalant.

- Na látod... - bólintott Villi. - Palkó is a nagymama grata personája... minket többiek szerencséseknek tart, de Palkót örökké csak féltette valamitől...

Ahogy a ház felé ballagtunk, a tágas, kövezett szekérforduló helyen, Szia libeggett-lobogott velünk szembe.

- Azér' az Isten lováér' futak, anyámnál van? Eltökítette a kredenckócsakat, nem tudak teríteni! Hogy soha bé ne tenné a lábát a házba! A reggel is milyen szégyent csinált a nyakkendővel. Fogalma sincs, hogy a belsőnek titkosnak kell lenni! Mokánytehén, teliadja a sajtárt s akkor felrúgja!

Huncut fény vetett cigánykereket kökényfekete szemében.

Csendes uzsonnánk, vacsoránk volt, Palkó szobájában maradt, a feje fáj. Mi is korán visszavonultunk, mintha fáradtság ülné meg az egész házat. De éppenhogy nem aludtam!

Hiányzott a vízzúgás a fejem felől és a fecsegés lábamtól. Időnként felvillant a gyufafény, s belepett Villi cigarettáinak kék füstje. Ó, amikor valaki álom helyett füstöt kortyol!

Véznahangú, bizonytalan vezetésű muzsikaszó pedzette meg most az éjszaka holdtalan sötétjét. Először azt hittem, valami falusi legény citerázik egy közelebbi utcapadkán. De az ügyefogyott arpeggio átkanyarodott, megolvadt egyetlen szál hegedűhangra, és most már azon gombolyodott le a dallam bánatospanaszos fonálkája. - Valami vergődött az egész szerenádban, mint a repülni tanuló madárka erőtelen szárnyának emelgetése. Éjjelizene, amit véletlenségből hallunk, tudtán kívül annak, aki adja. De vajjon csakugyan hallottam már ezt a kis nótazokszót valahol?

Villi felült, engem figyelt.

- Nem alszom, Villici. Töröm a fejem, honnan a muzsika.

- Palkó hegedül. Van neki egy háromnegyedes gyermekhegedűje. Senki előtt nem venné elő, csak magának nagynéha. Tudja jól, hogy nem játszik másnakvalóan.

- De mit húz most? Mintha ismerném a dallamot.

- A szászoktól hozta. Sajátmaga le is fordította a szöveget.

Nehezen szedegette össze emlékéből:

«A bodzafa, a bodzafa
Májusban kivirít.
Egy kismadár dalolja rajt'
Húségről dalait.»

«A bodzafa, a bodzafa
Kéz kézben ültünk ott.
A május nem talált sehol
Két ilyen boldogot.»

Akármily tökéletlenül is kaptam magam elé az érzelmesen naiv versikét, mégis tömbszilárdi ostobaság volt önkénytelen fakadó megjegyzésem:

- Ez elég rosszul van lefordítva!

- Persze, persze, neked! - Villi zavarban volt. - Palkó nem is költő, de...

Ez a «de» egyszerre fellobbantotta bennem a teljes valóságot. Villi elnézése, jósága mind bennecsengett a rövid szócskában.

- Bocsáss meg, - hajoltam le hozzá, - olyan idétlen vagyok. Hát műbírálattal kell mérni azt, amivel egy lélek elrejtezik a maga vigaszára?

A könnyű, hajlékony test átkúszott mellém, odakuporodott a heverő szélére, s egy napsütött-melegségű kéz fogódzott meg a kezemben.

- Milyen jó hűvös a bőröd - suttopta. - És aztán, egyébként is... most már úgyis belénk láttál. Most már megmondom neked: kicsimama is csak olyan műbíráló, akinek tökéletesen igaza van velem szemben, mert neki mindig igaza van, érted? A maga igazsága. De ez a bírálat kegyetlen, kívülről, idegen életrendből származó ítélkezés, holott az elnézés és a dolgokba való beleérzés sokkal jobbat tenne. Igenis, neki van igaza, Palkó tán nem jött még rá, hogy módfelett ragaszkodik hozzám, ő nem tudja, de én tudom... és most ez a mai tilalom tudatossá teszi majd benne!... Hiszen mi a tilalom az ilyen törvénytelen érzelmeknek? Én ismerem és szeretem őt, s megesküdtem, hogy azon az egyen kívül, amit úgy sem adhatok meg neki, a

legjobb leszek hozzá ezen a világon... Azért volt kár, szív nélkül szétugrasztani minket... Mert már csak a nagymamáért sem jutottunk volna el soha egyetlen meg nem engedett szóig, mozdulatig...

Valami eszembe jutott, ellenérv Villi magyarázatára.

- Ha te arra az emberre gondolsz, aki... elvégre száz és száz fiatalember kíséri lépéseidet... szóval most ne a nagymamával s ne kicsimamáddal szállj perbe, hanem valakivel azok közül, akik ostromolnak a levelekkel... Akikkel bált rendezel, akikkel tenniszre jársz, mit tudom én... akivel boldog vagy, ha együtt lehetsz, s akivel egyszer talán még boldogabb is akarsz lenni...?

Villi térde közé ejtette két kezét. Meg is borzongott a vékony hálóing alatt.

- Igenis, azzal szemben is, - mormogta dacosan. - Különben sincs, akire örök tervekkel gondolhatnék... Szeretem az életemet és azért vagyok boldog más fiatalokkal, de alapjában nem érdekel senki különösebben. Tudod, a lányok sokat beszéltek már nekem ilyen-olyan sóvárgásokról és gyönyörűségekről, amelyek már egy kézfogásnál is megszállják őket... Esküszöm neked, hogy inkább irtózom az egész szerelmi procedurától... Még mindig Palkót szeretem minden fiatalember közt legjobban. Persze nem úgy...! De akármilyen megvadulás szakadjon rám egyszer, soha senki el nem fogja velem felejtetni, hogy Palkó volt gyermek-éveim egyetlen testvére!

Tiszta szív, magabízó szív! De csak az érintetlen lát ilyen igazságosan, a lelkileg is érintetlen, aki nem kívánta még oda magát senkinek s nem gyújtotta meg egyetlen csókkal sem a teljes odaadás kanócvégét. A szerelem kizsarol, kisajátít, átmetszi egyéb elkööttségeinket. Szegény kis bodzabokor, minden bokrok legigénytelenebbje, most virágozzál! Most ringasd a madarat, amíg egy tiszta testvér vigyázza, hallgatja, szánja ügyefogyott énekeit!

II. KERESZT ELŐTT, HALÁL ELŐTT

Ó egész szép, világos világunk, melynek utolsó boldog fiataljai voltunk! Törvényeid szabatosan utasítottak, biztos fonalat, fáklyát adtak kézbe a labirintusokhoz. Mindennek értelme volt még, a lemondásnak, tilalmaknak, s a belőlük fakadó szenvedésnek is, mert meggyőződéseink, fogadalmas elszánásaink szentesítették erejüket. Mily hibátlanul igazodtam el akkor éjszaka Villi élettervén: mint pontosan rajzolt, kiszínezett térképen. Szeretni fog testvérül és szeretni fog hitvesül külön-külön, ahogy víz és olaj el tudnak helyezkedni egymás felett, soha el nem vétett régióban. Senki, semmi sem dobálta még össze a Parancsolatok törvénybetűit, hogy rakjuk újra, újmód össze, szerencsétlen rejtvényfejtők! Még nem kallódtunk. Vékony hártya fedte már a poklot, mely felett eljártunk, de még nem perzselte semmi a talpunkat, s nem láttuk az árnyék kúszó közeledtét, melynek homályából sem fonálon, sem hamunyomon vissza soha nem találtunk zsenge hiteinkhez.

Észre sem vettük, hogyan sodródtunk tova a multból. Nem figyeltük saját hűtelenségünket. Vagy nem kihevertem magam is mély baráti megindultságomat, mellyel a két fiatal lélek sorsa egyidőre megterhelt! Egyszerűen nem értünk rá és nem voltunk eléggé lelki szegények, hogy hordozni tudjuk évekig a másokért való gondot, hogy ne zsugorodjék igény nélkül való epizóddá saját életfeladatunkhoz képest a másoké. - Pár nap múlva széthullottunk, engem szellemőrítő vizsgák vártak, külföldi évek s egy hosszú betegség. Vitt, sodort az élet, többnyire fekete felhők alatt, de vitt. Aztán jött a háború nyomasztó végtelensége.

Ismét Villi fogott el, mint messze elbitangolt, szökevény állatot. Hűségesen nyomon követte életemet, írásaimat, talán mert boldogabb volt nálam, és jobban értett a szeretethez.

Tizenhét nyarán hívó levelet kaptam tőle. Nagyon kért, látogassam meg a nagymamánál, ahol hadiszalma-özvegykedik. Amikor az őrház elé befújtatott a lezüllött, rongyosodott kisvonat, (az eső nyakunkba folyt benne, s a kalauz panaszkodott, hogy késünk, mert elpattant a kazán «górcsőve»), majdnem azt hittem, nem vár senki, vagy idegen vár, akit nem ismerek. Villi oly sokban megváltozott. Megnőtt, vagy legalább is megsugárodott. Szokott matrózbólza helyett szalmasárga mosókosztűmöt hordott és komolyan soha hosszúra nem növvő haját némi fuffanggal konttyá gyömöszölte.

A kocsiuton csaknem némán viselkedtem. Semmit nem tudtam róluk, és közben annyit vesztett mindenki, féltem, hogy sebekre tapintok. Villi kevesebb szeleburdisággal, de a régi őszinteséggel számolt be életállomásairól. Két esztendősen menyecske, s tanulmányait az ötödik év folyamán abbahagyta.

- Mindjárt megérted ezt. Az uram - egyike a hajdani levélküldözőknek - a frontról futott haza értem. Tudtam róla, hogy nagyon szerelmes, láttam rajta azt a mohó boldogságsóvárgást, ami megszállta némelyiket ott a pokol tornácában. Bírni akart, azzal a reszkető gondolattal, hogy meghal, mielőtt megölelt volna!... Azt tudod, hogy édesapámat alispánnak választották, s akkor átbútorozkodott és átlármásodott a házunk. Egyáltalán a mi házunk... A gyöngyház-berakásos szalónbútorral és a meghatározott fogadónapokkal... Kicsimama egyébbel való örökös elfoglaltságával, vöröskeresztes ambícióival, melyek révén biztos helyzetbe került a helyi arisztokrácia körében és a legmagasabb tiszti társaságban... mindez igazán nem volt alkalmas egy hosszú mátkaságra. Terhére voltunk kicsimamának, még Imre rövid szabadságai alkalmával is úntattuk! Apámnak csak az nem tetszett, hogy leánya egy kofferral menjen férjhez... Imrét kedvelte elejétől fogva és megígérte neki a megyei főorvosi kinevezést. De csak «majd», mert nem segítette volna hozzá világért a felmentéshez. Azt mondta, becsület kérdése, hogy az alispán családtagjai arcvonalban szolgáljanak. Szerettem pályámat, de Imrét

még jobban szerettem, és éreztem: vagy most, vagy soha meg nem alapítom reménybeli otthonomat, és nekem, te azt tudod, saját otthonom nem volt soha. Ez nem hálátlanság, de én örökké lengtem apám és nagymamám között. Egy drága szív s egy tiszta, átlátszó jellem a legtöbb a világon, amire építeni lehet. Hát kiereszkedtem magamnak a sorstól, apámtól azt a koffert és kiutaztam Imrével a frontra.

S elmesélte a furcsa mézeshónapok történetét, amikor beöltözve ápolónőnek, kitartóan segített urának egy galíciai tábori kórházban. Ez a véresen szomorú, de a mindennapi irgalom gyakorlása által külön megszentelt hitvesi közösség akkor szakadt meg, midőn férje közvetlenül a tűzvonal mögé került, ahova nem vihetett feleséget.

- Pedig de jó lett volna, ha együtt kerítenek be segélyhelyével engem is! És most Transzbajkálában vigasztalnók egymást, nem kilométerek ezrein keresztül egy-egy sovány rab-levelezőlapon!... Különbözik pedig visszairatkozhatnám az egyetemre, a baj ott van, hogy nagymama erősen reám szorul. Apám állása ma százszoros felelősséggel jár, alig tud kitekinteni a gazdaságba. Nagymama keze alól hiányzik a zsellérek java, és az emberek általában úgy elromlottak. Még az asszonyokkal is alig lehet bírni, a foglyok pedig csak úgy úrdolgába törik magukat. S nagymamát még az aggodalom is gyötri Palkó miatt!

- Mi van hát Palkóval? Én azóta se láttam, amikor tizenegy nyarán majdnem elmenekült Bágyrévről.

- Szegény. Két évig, mint gyakornok, szinte rabszolgája volt főnökének, ezalatt mindössze háromszor találkoztunk. De nem fogod elhinni: szívesen volt távol hazulról. Valami bántotta... nem tudom, az a buta gyermekincidens a nyakkendővel, vagy az én befutó postáim, mert később már csak Imrének engedtem meg, hogy írogasson, s ő nagyon élt ezzel az engedéllyel. - Aztán összekerültem öcsémmel az egyetemen. És akkor ismét jó testvérek lettünk. Aranyos volt, még gárdírozott is a bálokon... Persze, most már ő is katona. A vajdaszállási közösknél. Éppen kiképző tanfolyamon van.

Nehezen tudtam elképzelni Palkót katonának. Tűnődtem, ő fejlett-e daliára, vagy a hazának ilyen nagyok a szükségei. Soha nem éreztem úgy, milyen tragikum van a szóban: «Mindnyájunknak el kell menni.»

- Különbözik kilátásunk van rá, hogy a napokban hazalátogat. És jól viseli magát, tudod, az ő nagy engedelmessége!

Bágyréven az élet oly békességgel indult, mint hajdanában. Holdfény világította a vajszín lépcsőket, a virágfürtös oleándereket, amikor megérkeztünk. A nagymama a régi nyájassággal fogadott - ő mindenkit szeretett, aki kedves volt az övéinek. Bizonyára sohasem hallotta a francia közmondást barátaink barátairól, de neki a szíve diktálta az élettempót, melyre a legszebb közmondások ráillettek.

A vacsora is szinte úgy esett, mintha minden a régiben volna. Pedig hát csak a nagymama nem cserélődött ki. Abban a szép korban volt, amelyben pár esztendő nem változtat a test és lélek megtalált formáin. Vagy talán mégis valamivel még jobban megcsöndesedett, csak tartotta magát hősiesen régi törvényeivel? Istenem, hogy elfutott a hat esztendő, immár az indiánok is kezdtek visszaváltozni fehér emberekké. A legidősebb galléros inget viselt, és nagyon sunyian pislangatott Szia felé.

Szia szép is volt mostan! Ennek ugyan elfoghatták urát az oroszok, - mert ő is menyecske volt már, - azért sem hagyta magát búnak. A falubeli illetant, mely a leányt pillangózza, míg az asszonyoknak sötét szoknyát, fejkendőt és örökre eldugott hajat ír elő, rég sutba dobta. Csinosabban s még csillámlóbb tisztaságban járt, mint valaha is, arcán a szín nem volt sem konyha-, sem napfénykicsalta pirosság, hanem valami mesterkedett dolog. A kendőt is úgy kötötte, (a

szégyentelen, mondta Vénágnis), hogy kilátszódjék fényes barna választéka. Csupán kisegíteni járt be a házba, s egyébként ami igaz, igaz: talpratette ura elesett gazdaságát a hadisegélyből. Borjúkat, ökröket szerzett már, de hadigazdag kedvében is volt mindig. Ha kérdezték, mi van Nyikulicával, csak legyintett:

- A' jó hejt van!

Ezért a hányavetiségért semmi szidalmat fel nem vett. Jámborcsalafintán visszafeleselt a feddésre:

- Hát nem jobb ott tudni, mint a lövészárokból?

Villi viszont igazi fogoly-feleség módján viselkedett. A gazdasági teendőikben férfit helyettesített: revolvere, korbácsa volt, és gyakran hajtott kocsit, - de túl e kényszerű legénykedésen kis úriasszony maradt. Éjjeliszekevényén ott őrizte fényképét a nyiltarcú fiatal katonaoorvosnak, akire azonban rávallott, hogy kitüntetéseiért csak szalagjait viselte, pedig nemcsak «kenőcs»-érmei voltak. Bizonyos szuggesztiót gyakorolhatott a kép Villire, mert mellette mindig korán ébredt, s aztán átsétált Lábaviszi kíséretében a postára. Maga mindennap írt a fogolynak; délután, amikor én elvonultam napi penzumomra, ő is elbujdosott a kert valamely zugába töltőtollával, levéldobozával.

- Mert arra számítok, hány izenetem elvész! Egy dolgot tízszer is tudatok...

Szóval rendes, helyes, szerelmes hadiasszony volt, mindenütt ott és úgy, ahogyan kellett, és mégis, némi nyugtalansággal készült Palkó jöttére. Az állomáshoz a két idősebb félvért küldte ki, mi már kinőttünk a vendég elé való robogásokból. Inkább a verandán várakoztunk a nagymamával együtt, ünneplőben. Villi mostanában egyébként is nagy gonddal öltözködött, mintha féltene és óvna magát, nehogy ellomposodjék a határidőnélküli, örök várakozásban. Volt egy ruhája, melyet azóta sem tudtam elfelejteni, pedig már itt-ott meghúzta egy ág puha kreppanyagát, talán fakult is a gyakori mosásban. De mint minden valódi szép dolog: nyúttében is bővölni tudott. Ez a ruha csak derékban tapadt szorosra, különben ujjban, aljrészben sűrűn, omlatagon suhogta körül a hajlós, serdülően fiatalos termetet, s az apró hímzett, kobaldek virágok a nyári szélben majdnem elevenen imbolyogtak a táncosan lebbenő anyagon. És Villi olykor a haját is kibontotta, vállatverő, göndör fürteit, s egy kék lenvirágot dugott füle mögé.

Így sétálgatott aztán órákig leszegett fejjel a boltívre nevelt gesztenyesor alatt, belehullva önmagába, s én tudtam ilyenkor, hogy az egész pompázás mind csak urának szólt, hogy őt álmodja maga mellé sokezer kilométernyi távoból. Nem akar hanyatlani, hervadni, lemaradni: neki öltözik, érte virágozik...

S így állt ki a verandafokra, csak haját fogta összéb az azon az alkonyon is, amikor Palkót vártuk. A frontjelöltet, aki alig titkolta megindultságát, amikor meglátott minket. Elvágott, kurta, szinte dadogó szavak törtek elő ajakáról:

- Istenem... itthon vagyok... még egyszer... nagymamánál!

Ez az eláradás olyan sok volt tőle, akit túlzottan szemérmes fiúnak ismertünk, szinte makacs-nak a maga köré vont határvonal elzárásában. - Csaknem kidobogott a szíve, talán hallottam is rebbenését.

De az első este nyugtalan, foszforeszkáló örömfénye hamar lekopott róla s napjairól. Bár elővette polgári ruháit, melyekben kevésbé tűnt fel keskenyvállúsága - és bár pontosan végezte a ház körül szokott tiszteit, mégsem volt a régi, tőlünk függő fiú többé, aki hajdan úgy érezte magát, ahogy Villi meg a nagymama hangolta. Kedvességein valami állandó keserűség, zúgolódás nélküli mélabú ködlött. Tudtuk, hogy kifogástalan katona, - hiszen kis fehér

kaucsukcsillagot viselt már - sőt nagyanyja előtt még humoros dolgokat is elmesélt kiképzése idejéből, de ha maguk közt voltunk, vitézi életét sívárnak és főleg oktalannak festette le. Azonban mint kikerülhetetlen végzetparancsba beletörődött, és soha fel sem vetette a gondolatot, hogy kibujhatna a kényszer alól. Ha sajnálkoztunk rajta, azt elhárította.

- A kötelességteljesítés nem mindig gyönyörűséges valami, hanem azért legtisztább dolog, ha az ember... vállalja.

Villit most is híven szolgálta, főképp postáját intézte egész szenvedéllyel. Ha vöröskeresztes fogolylap érkezett, alig érte lába a lépcsőt, úgy futott fel vele. Arcán tűnődő, talányos mosollyal figyelte nénje csöndesen felragyogó arcát. Szó se róla, szívesen szánta oda Villinek a boldogságot, mely végre is vihardúlt és csak szép emlékeken meg reményen nyugvó boldogság volt. Nénje férjes volta némi respektust is kiválthatott benne: ez megint előttejárás számába ment, az élet egyik korlátjának e friss átugratása, mint valaha az érettséginek.

S mégis: mintha minden szavát, mozdulatát a szemrehányás egy magyarázhatatlan rezdüllete árnyékolná, mely csak a végzetnek szól, nem személyeknek. Egy beteg gyermek jutott róla néha eszembe, aki halála előtt pár nappal egy éjszaka felköltötte anyját, testvéreit. Kérdezték, mit akar, s ő csak azt felelte:

- Ti mind olyan jól alusztok, amikor nekem meg kell halnom nemsokára!

Szegény kicsike, a Getsemáné-beli panaszra botlott rá, Krisztusnak tanítvány-költögető zokszavára, amelyre tanítatlan is elvergődik minden reménytelenül szenvedő, hallva az épek bizakodó lélekzetvételét.

- Ti mind olyan jól alusztok!

Vagy nem aludt-e a nagymama, akinek soha sejtelve sem volt, mi ment végbe hosszú éveken át a mellette élő, lehellet-közelben senyvedező unokában? Nem aludt-e Villi, aki a tovasodott üdvösség hétországon átszűrt üzeneteit lesve, ontotta semmibe vágyakozásait?!

De nem, Villi nem aludt igazában. Bár akkor nem tudtam ezt, és azt sem láttam, mi gyötri Palkót legbelülről. Mindent a balsejtelmekből magyaráztam, eszembe se jutott, hogy néha a meghalás nem is a legszomorúbb szerep. Csak lázadoztam magamban: miféle világot értünk, amikor ép és fiatal - oly nagyon fiatal! - életekre úgy kell néznünk, mint halálfiakra, holott csak ötven-hatvan év múlva járna ki az értük való szünetlen szívszorongás. Miféle világot, amikor mint a tél előtti csipőshideg éjszakák a levelet, úgy sárgítja el a nagy, örök hideg előérzete az ifjúságot.

Lassan persze ráébredtem, hogy Palkón nem láttam keresztül valójában. Egy délután a kertben olvasgattam, a kis füvesen, melyet az úttól sűrű fagyalsövény zárt el. Villi meg Palkó hangját hallottam a ház felől, s a vesszők közt rájuk láttam: majdnem vontatott lépésekben jöttek lefelé. Gyümölcsért indulhattak ki, Villi karján fehér hánckosár himbált. De eszük egészen másutt állhatott. Hevesen vitatkoztak, rekedt és hangos suttogással, ahogy felindult, de önmagukat fékező, csillapítani vágyó emberek.

- Emlékezz a Madi leckéire: lépcsőn, kivált ha meredek, férfi megy előre. Hát ez csak elég meredek, Villi. Előre megyek s egyszer az életben megelőzlek!

- Ahelyett, hogy megnyugtatnál, fenyegetőzől! Ez férfias? Ez a halálfélelem?

- A szó nem jó, Villi. Ez nem halálfélelem, ez halálbizonyosság.

Pillanatra most megálltak, éppen előttem.

- Elveszed az imádkozó kedvet a gyávasággal!

- Ki a gyáva? Hát nem elmegyek?

Palkó a kezében tartott könnyű bottal egy gyökérbogot szurdosott, aztán csendesen emelte fel a fejét, elnézett a messzi céltalanba, mint bevégzett tusa után. Sírásfényűen, de elszántan mosolygott, száját nála szokatlan, kemény konoksággal összezárta. Villi most közelebb lépett hozzá, s megfogta csuklóját.

- Palkó, - kérdezte hirtelen kivirágzó szájalommal, oly meleg kedvességgel, ahogy csak négy-szemközt tud asszony megnyilatkozni - miért nem kéred a felmentésedet? Apám elintézné... hiszen mi már áldoztunk, nemcsak Imrét, de engemet is...

S mert a fiú még jobban elsötétült, hozzátette:

- Ha te restelled, én megkeresem apámat az ügyben. Tartozik ennyivel a nagymamának is...

Erre kisápadt Palkó és szeme fenyegetően eltágult. Életében egyetlenegyszer most hallottam Villire ráripakodni, ideges fejvesztettségben:

- Azt ne merd megtenni! Ne merd, mert többé soha meg nem láttok!

Villi keze lehullott Palkóéről, szárnyaszegve hátralepett. Csodálatos türelmére, jóságára vall, hogy nem mutatott megbántódást. Lassan megindult öccse mellett a gyümölcsös felé.

Valamit megsejtettem, Palkónak mintha nem a halál fájna igazában! És hiába sorakoztattam fel erkölcsi ellenérveimet oktalan, betegesnek tetsző vonzalmával szemben: bizsergő fájdalom vett elő, nemcsak Palkóért, hanem barátnőmért is. A szegény, szerelmes és becsületes lélek akárha vádolná magát a szoros közelségért, mely testvéri összetartozás színében tűnt, dehát mégsem voltak testvérek! Egy bizonyos: a fiút a konok megadás erősebbé tette kifelé, mint gondolta. A szív legtitkosabb részvét-rekesztét tudta vele felpattintani! - Magam kezdtem mentségeket találni számára. Vajjon szenvedelve nem kényszerű folyománya gyermekkori elszigeteltségüknek? Faluhelyt gyakran hiányzanak az egyenrangú, egybehangolt, vagy azonoskorúakkal való barátságok, a fiatalságnak nincsenek közös szórakozóhelyei, ahol seregszemlét tartsanak egymás felett. Minden megindíttatás a ház, a család kebeléből fakad, a távolba tájékozódás lehetőségei nélkül, egymásuk sorsa sokkal inkább szívre megy, minden fordulóival. - És vajjon nem íródik-e mélységes jelekkel két fiatal lélekbe annak a ténynek tudata, hogy anyáik is együtt pajtáskodtak, titokmegtartó testvérségben egykenyéren éltek? Felelősségünkkel szemben ott ágaskodik bennünk elrendeltségünk, öröklött természetünk!

Azon az estén Palkó olyan sápadt volt, amilyen mostanában, mióta a katonaság edzettebb szint adott arcának, sohasem. Néha majdnem értelmetlenül felelt meg kérdéseinkre, mintha megzavarodott volna lelki egyensúlya. Hol a száját rágta, hol szeme gyult ki félig megszülető könnyek mögött. Valami végzetes szócsere eshetett meg köztük a gyümölcsösben. Villi maga néha aggódva rebbentette pillantását öccsére.

A szokott órán feküdtünk le, mégis talán nyugtalanabban, éberegben aludtunk valamennyien. Hallottam Palkót bemenni a nagymamához - ez nem volt szokatlan dolog, rendszerint a hálószobában köszönt el tőle éjszakára. De mindent felkavart bennem az a vékony, hat év óta nem hallott hegedűhang, mely később elmetszette a gát ütemes zsongását és az álom ringatását.

A játék ma alig volt tökéletesebb a hajdaninál. Ám ami más fülének elégtelen, még mindig vigasz lehet annak, aki hozzá hallja a lélek belső kísértő zenéjét. S úgy tűnt, ma a lélek nagyon kísért és elfelejtkezik róla, hogy halkítsa, fékezze a külső dallamot. Vagy szándékos lett volna a húrok hangos jajongatása?

Cavaradossi börtön-áriája. Valóban siralmasan szabadult fel a kis gyerekhangszeren a férfizokogás:

«Meg kell hálnom.»

Mozdulatlanul figyeltem, szemem hozzászokott a félsötéthez, annál könnyebben, mert Palkó szobája szemben volt a miénkkel és az üvegajtók mullfüggönyein áttetszett a nála égő gyertyafény. Ennél a szitánszűrt sejtelem-világosságnál jól kivehettem Villi körvonalait is. Nem aludt ő sem. Felült matracán és fejét tenyerébe hajtotta. Gondolom, sírt. De nyikkanás nélkül. Aztán, valamivel utóbb felóvakodott és mezítláb, csak pongyoláját öltve rá hálóingére kitapogatott a szobából. Egyenesen Palkóhoz tartott. A zene vékony fémfonala elpattant odabent. Moccanás nélkül várakoztam. Meddig tart az éjféli látogatás? És mire jó, Istenem!

Azt hiszem, egészen kurta, csak a magány döbbenetében végtelenre nyúlt pillanatok teltek el. Hirtelen megnyögött, halkan fordulva el a sarkokon, a nagymama hálószobájának ajtaja. Gerincembe forróhidegség cikázott. Meghallotta a muzsikaszót! És most bemegy, ott kapja őket... Minden latolgatás nélkül kicsúsztam az ágyból és kezdtem felrángatni harisnyáimat. Közben megpillantottam az öregasszonyt fodros, fehér éjjeli főkötőben, földigérő nagykendőjében. Arcán ült a szívszorongás, valami oly vak ijedelem, ami ismeretlenné árnyékolta. A gyertya reszketett kezében, s a láng sárga nyelve ide-oda öltődött, mint tanuja, bizonyosága rémületének. Nesztelen tipegett unokája ajtajáig és ahogy felnyitotta, az egy rend mullon át megláttam én is őket. A szoba közepén álló kis asztal két egymás mellé eső oldalánál ültek. Villi karja az asztalon pihent, előre, Palkó felé kinyúlva, odakínálódva. A fiatalember feje lehajolt a jobbkézre.

Amikor én is benyitottam hozzájuk, a nagymama lihegve, sírással birkózva állt előttük. Lélekjelenlétük csodálatos volt. Nem mozdultak meg jöttére, így az egész helyzet nem bírhatott több értelemmel, mint hogy a jó néne vigasztalni akarja a nehéz próbára induló öcsöt. Igen, ebben az első, át nem gondolt pillanatban. Amíg le nem ereszkedik a fájó perc feszült húrja és utána nem latolgat a csendes öreg agy, meg nem csinálja számadását a sok apró, áruló részletnek: hogy miért éjjel esik a vigasztaló látogatás? Mire jó az a végnélküli kézcsók? Miért reszket Palkó szájaszéle, mialatt a mohó ujjak nem moccannak, nehogy visszarántódva elárulják, hogy rajtakapott, titkos, tilos dolgot cselekedtek? - És a lassan felemelkedő fiúarcon miért a szédület, ismeretlen enyhületnek derengő fénye a kijegecült keserűség felett?

- Már itt is vagyok, harisnyát vettem, én olyan könnyen náthásodom - hazudtam elszánt kényszer alatt, önkénytelen cinkosságban. Mintha imént fordultam volna vissza hálószobánkba, mintha eredetileg közösen siettünk volna Villivel Palkó vigaszára.

S leültem az asztal mellé, széket húzva ki a nagymamának is, akiben most a feszültségből kicsapódott a nagyszülei aggodalom.

- Lelkem fiókám, ládd-é, mind összefutunk éretted.

Palkó kalimpáló kézzel rakosgatta el a vonót, a hegedűt.

- Sajnálom, hogy felvertem a házat... Különben ismerhetnék ezt a buta szokásomat. Máskor nem hallották mindjárt, ha cincogtam!

- Máskor nem szerettünk így - vágta ki Villi könnyeden, szinte incselegve a végzetes szót és ezzel a váratlan hangnemmel teljesen közönyösítette a légkörnek még mindig vibráló fanyarságát.

- De most hagyj aludni... durcáskodott aztán színlelt nehezteléssel.

- És aludj te is, fiókám - cirógatta meg a nagymama Palkót. - Azért kaptad a szabadságot, hogy erősödjél lelkem, nem hogy éccakázz.

- Igen, kezitsókolom, megpróbálom én is...

«És ti mind olyan jól alusztok» - hallottam újra lelkem egy titkos rekeszében a réghalott gyermek panaszos zokszavát, mindenki zokszavát, aki mélyére zuhant a gyötrelemnek, hová nem követheti semmiféle irgalom, mert utól nem éri senki a más szenvedéseit. A szájalom csak annyi, hogy a partról valaki utánabámul a kín örvényében fuldoklónak.

Ilyen gyáva és hasztalan tehetetlenségi érzéssel lépkedtem a gyertya fényében, melyet Villi vitt magasratartva a nagymama ajtajáig. Ott éreztük, hogy a szegény gyöngéden megszorítja karunkat. Követtük hát. Csak az ajtócsukásig tartott keserves önfegyelme. A küszöbön túl még járása is megváltozott, mintegy rozogára vált. Tanácstalanul meredt ránk opálosra fakult nagy kék szemével, egész bánatával. Valami köszönetfélét motyogott, hogy nem hagytuk magára Palkót és görcsös, kapaszkodó mozdulattal fogódzott meg Villi kezében. Mert mégiscsak dolgozott benne az öregszerű sejtő ösztöne, hogy könnyebbég itt csak Villitől jöhet. Nem fiára gondolt ezen az órán, a kiskirályra, aki egy szavával felmenthetné unokáját.

- Önts belé lelket, angyalom, te pajtása vagy, velem szemben valami férfigőg tartóztatja vissza... most akartam meglepni s rávenni, hogy legalább orvosi felülvizsgálatra jelentkez-zék...!

Villi döbbszent zavarban morzsolt pár furcsa szót, amely mintha nem is tartoznék ide. Azt mondta, hogy ezek olyan dolgok, amelyekkel szemben mi asszonyok föld-tehetetlenek vagyunk. Csak megszégyenítjük őket szájalunkkal, ahogy Palkót holtbiztosan megszégyenítettük. Odáig van, igaz, de visszatartani, színlelésre, bujkálásra bírni - nincs hatalom a világon.

- Én tudom ezt nagymama, én láttam őket odakint... «Ez a sorsunk, ezért vagyunk férfiak, katonák». Ilyeneket hangoztattak, ha asszonyosan jajveszékeltem és sírtam egy-egy új támadás hírére. Ez az ő ügyük édes nagymama, s leráznak minket a rémületünkkel és vígaszunkkal. - Imre is mire volt képes! Lőtték a segélyhelyét, már égett is, de csak a betegeit küldte hátra, amíg őt magát bekerítették... S én hiába könyörögtem neki leveleimben, hogy legyen néha gyáva!

Könnyek peregetek le arcán, s mert nem volt nála zsebkendő, pongyolájának szélét emelte szeméhez. Amíg lábujjhegyen áttapogatódtunk szobánkba, éreztem a sötétben, a langyos nyári levegőn át reszketésének hullámain.

Az volt a benyomásom, hogy Villi szavai akármily őszinték, nem arról beszélnek, ami itt a lényeg. Még a könnyei sem azért hullottak, mert férjére gondolt, sőt férje dolgának idekeverése csupán kibeszélés, félresiklás volt részéről. Ha sírt, azért tette, mert valaminő dilemmába szorult, melyben álnokoskodnia kellett...

Hálónkban Villi csak addig jutott a vetkezésben, hogy lehányta magáról a pongyolát, aztán egyingben ágyam végére ült és szokott mozdulatával térde közé ejtette kezét.

- «Önts lelket belé!» Hiszen az is borzasztó, ha az orvos nem tud segíteni és hallgatnia kell a hozzátartozók rimánkodását. De van borzasztóbb is... amikor ismerjük az orvosságot és - nem lehet kiszolgáltatni!

Ledobta magát a kemény, földre vetett ágyra. Néha összerándult aztán, mint a megvágott, haldokló csirke. Nem tudom, aludtunk-e azon az éjjelen? Vagy csak valami éber zsibbadás fedezett? Arra eszméltem fel, hogy Szia kuporgott a matrác szélén és suttogva magyarázott. Villi kékkarikás, ijedt szemmel nézett a semmibe.

Palkó hajnalban elutazott. Kicsiágnistól került ki, hogy az úrfi le sem feküdt, egész éjjel csomagolt, rakosgatott, mint aki sokáig nem fog visszatérni. Szürkületkor átöltözött katonaruhába, és leküldte a leánykát, hogy fogasson be a kocsissal a homokfutóba. Egy sürgönylapot bízott Vénágnisra, hogy mutassa meg nekünk, még az este vette át a küldönctől. A távírat

szerint reggel nyolckor jelentkeznie kellett a kádernél. Megtiltotta, hogy miatta bárkit felverjenek álmából. Majd tudatja, ha indul a harctérre, hogy bejöhessenek Vajdaszállásra elbúcsúzni tőle.

- Húszkoronás bankót mutatott meg nekem a taknyas, az úrfi nyomta a markába, amiért nesztelenül segített neki a pakkolásnál és lecipelte a kuffert. A kocsinak sem vót szabad eléállani, a hátulsó kapun hajtatott ki vélle, s maga az úrfi a kerten át került le. Végigment a gesztenyésen s egy kicsit leült a kőasztalnál, így mondja a béka.

Ez a fordulat Villit valósággal demoralizálta. Szertelen borúba zuhant. Nyomasztó levertsége azonban mégsem származott pusztán a haláltól való féltésből. Hiszen az a halál nem volt olyan biztos, csupán előérzetekkel állhatott szemben. Dolgozott benne még egy tényező, egy hatalom, a megbolygatott, megbillent, irányát tévesztett lelkiismeret.

Egyik éjjel kénytelen voltam felrázni álmából, oly rémesen nyögött, s ahogy megérintettem, vállán hideg verejtéken siklott el kezem, pedig rendszerint forró, bársonyosan puha érintése volt a testének. Kábultan ült fel, aztán összecsuklott, magába.

- Láttam... vérző fejjel. Ömlött a vér a homlokából... S én nem voltam jó hozzá soha, soha. Emlékszel, mikor hátramentünk a kertbe a hánckosárral? A barackosban letérdelt előttem és csókolta ruhámat, és egyáltalán... elvesztette az esztét. Azt hiszem már zsebében volt a távirat! És én... én... elhárítottam. Mintha annyi kegy, amennyit egy őrzött mánka is megad a vőlegénynek: egy szelíd, engedékeny óra már beszennyezne!

Csendesen sírdogált, hagyta, hogy értsem meg egészen. Később kezem után nyúlt.

- Te majd emlékezz aztán, hogy tisztességes voltam, s megérdemlek érte egy murokból való monétát. S legyek is boldog vele! A női erény, ahogy mi megfogalmaztuk, faragott kép, s épp oly sóvár bálvány, mint az emberáldozatot kívánó Baál istenség. Vagy ez a szentségtörés, amit most beszélek?... Micsoda irgalmatlan, értelmetlen zűrzavarba hívtalak tanunak... menekültem hozzád, féltem már annyit lenni vele magamban... Dehát ez nem nyaralás neked, nekem, ez lassú tüzön való sütögetés...

- Az egész világ ilyen zűrzavar most, Villikém. És bánata mindenkinek van, aki tud bánkódni. Felkönyökölt heverőm végére, és majdnem bocsánatot kért tekintetével, ahogy megindult belőle a panasz:

- Ó, mégis... miért botlaltalak bele a hálóba, amit a sors nekem szőtt csupán? Elég mindenkinek a magáé. S ha már menedéknek hívtalak, állottam volna meg a sarat, de látod, összetörtem... össze kellett törnöm. És te nem is hiszed, hogy legesleginkább nagymama miatt. Az állandó képmutatás miatt! Neki nem szabad semmit megsejteni az igazságból! Kemény munkához, önállósághoz szokott, igaz - nem is fél semmitől, amivel meg bír küzdeni... Egyszer betört ide, még legénykorában, Nyikulica, részeg fővel éjtszaka, és kereste Sziát, mert az mással zsukátázott a táncban. Balta volt nála. Nagymama kiment ebbe a lépcsőre, s kicsavarta markából a baltát. Azt mondta azután, hogy egy cseppet sem félt, miért félt volna? Aki tilosban jár s rossz szándékkal, az gyáva... De látod, ezeknek a jó lélekismerőknek és névtelen Dobó Katicáknak sohasem voltak nagy erkölcsi kétségeik. A világ rendje megingathatatlan nekik, s ami korlátok közé szorították őket, az támaszuk és útjelzőjük egyben... De mondd, ki őriz minket, amikor ma húszéves mátkák kifutnak mint az örültek a frontmögötti kórházakba, hogy párjukkal találkozzanak... Én láttam... láttam elcsúszni is őket a holnapi elvesztés rettegésében, mohóságában. Sohasem tudtam követ dobni rájuk. Ám nagymamának fogalma sincs máig sem arról az életről... túl van az ő láthatárán, bár szörnyű követeléseik már átnyúlnak az ő világának zárt keretein is. Ezekben a dolgokban olyan ártatlan, gyámoltalan és makacs is, mint egy tudatlan, fanatikus gyermek. Hát mondd, nem megrendítő, amikor rimánkodik, hogy

segítsek megvigasztalni Palkót! De mi lenne, ha csakugyan nem térnék ki az útjából?... Orvosi közhely, hogy a vadak, akik nem estek át a tuberkulózis apró, immunizáló fertőzésein, belehalnak az első infekcióba, s a vérbaj is hónapok alatt végez velük, míg a mi átvészelt Európánk lakói húzzák s kiheverik a nagy népbetegségeket. Ha nagymama nem lett volna minden kísértéstől jól megoltalmazva, ha csak egyszer átélt volna olyasmit, mint amikor én éjjel a borgóprundi vonalon félholtra bírkóztam magam egy buta zászlóssal, akivel össze voltam zárva egy folyosóban fülkébe! Kékfoltos karral, cafatokba tépett blúzzal érkeztem Besztercére... nos, akkor még szabad volna megbotránkoztatni őt. Dehát szegény még ott tart, hogy tisztességes viselkedésű nőt férfi meg nem közelít. Még gondolatban sem... Mondd, miféle rombolást vinne véghez benne a tudat, hogy a két unokája... nem is tekintve azt, hogy igazán komolyan vettem a templomban letett hitvesi fogadalmat, jobban mondva, amelyet önmagamnak tettem Imrével szemben legboldogabb óráinkban! Megértesz, ugye?

- És sajnállak, Villi.

- Borzasztó, hogy Palkó nem tudott kinőni abból a gyermekálomból, amiből én a természet rendje szerint kinőttem. És ha tudnám, hogy még sokáig él, hihetném, hogy ha később is, majd megtalálja boldogságát. De a halálnak ilyen közelében sok minden meginog az emberben. Mert mi lesz, ha csakugyan elesik, ahogy előérzete súgja? Sohasem tudnék pőfögni magamban megőrzött erényeimmel... Mint ahogy nem tudom elítélni őt, akit a maga sívár és reménytelen helyzete «jenseits von Gut und Böse» kergetett.

- Gondolj arra, hogy nem vagy oka a körülmények ilyen összekuszálódásának. Ez is megnyugvás!

- Megnyugvás? - mormogta és felkértezett mellém, az ágyheverőre. Eltűnődött, mintha fonalat, útmutatót keresne, hogy rendet teremtsen egy nagy, értelmetlen felfordulásban.

- Végzetszerűség... ebben van némi ráció... ha megnyugvás nincs is. Sok minden történt fatálisan, még az az ártatlan nyakkendőkioldás is. Addig, a kicsimamától kapott leckéig, sohasem voltak meggondolni valóink... De nem akarok igazságtalan lenni. Palkó előbb-utóbb ráébredt volna arra, hogy túlságos nagy szerepet játszom életében. Az a kis eset csak siettette ezt a felismerést és párosította egy nála érthető, beteges szégyenkezéssel. Nagyon is szemérmes kisfiú volt ő mindig! Amikor például a Gyermekszív Rejtelmait kapta jutalomkönyvül, csak a szénás hiúban merte elővenni, hogy ne lássuk könnyeit, s amikor nagymama felolvasta nekünk a Rút Kisleány Történetét, kikértezett, hogy megy vizet inni, aztán hiába vártuk vissza, sőt hiába is kerestük, Vénágnis kapta meg összekuporodva a liszteshombár mögött, oda bújt el, hogy kisírhassa magát az árva kis Veronika sorsa felett... Ó, nagyon szégyelhetette most is magát nagymama előtt, és előttem is. Elmenekült... Hiszen letölthette volna gyakornoki éveit is tordai nagybácsijánál, de ő ahelyett vaktába, egy szaklapban olvasott hirdetés útján szerződött el Feketetóra, Isten háta mögé, ahol megvonult, mint csiga a házában - De mondom, neki is megvoltak a maga külön szívrejtelmek, melyekbe nehéz egész fenéig belátni. Már ezelőtt, tapasztalatlan kamasz éveimben is meg-megdöbbsentett a furcsaságaival.

Tíz-tizenegy évesek lehettünk, amikor még élt Miháj bá apja, hűséges, öröklött belső ember. Ez egyszer parázsért jött be a nyárikonyhába, s markában vitte el az elevenszenet, hogy künt a padkán pipájára ejtse, - mert étel körül nagymama nem tűrt dohányfüstöt. - Délután átjöttek a jegyző fiai, ezek mind olyan rontom-bontom legények. Hetykén állították Palkónak, akivel mindig megvetően bántak, hogy az semmi, ők is megcsinálják. Csak az olyan leánykabórú anyámasszony katonája irtózik az ilyesmitől. És csakugyan, parazsat kotortak a ruhafőző üst alól, és elvitték messzebb, mint a vén udvarbíró, egész a kerekeskútig. Palkó akkor, bár libabőr ütött ki karján, megengedte, hogy tenyerébe rakjanak egy diónyi ízzó akácparazsat. És elfehéredve, kifacsarodó könnyekkel szemében, de elvitte szegény a vályuig, ott azonban nem tudta a pocsolyába rázni, le kellett kaparnia darab ágszilánkkal, mert belesült a tenyerébe.

Egész délután dugta előlünk a kezét, de csak éjjel, álmában kezdett el jajgatni. - Ó, Vénágnis magyarázta meg aztán, hogy Miháj bíró igazán megfogja a parazsat, mert csupa tyúkszem a keze a kapanyéltól, de «a jedző úr latrai» hamut tettek a tenyerükbe, s úgy rá az eleven-szenet... Azt hiszed, szabad volt a dolgot emlegetni? Még azt sem tűrte Palkó, hogy bele-nézzek a markába. Szégyelte, hogy ha nem volt gyáva, hát mégis: ostoba volt. Mindenkép alábbvaló, mint amazok.

Sokáig nem láttuk egymást a nyakkendő-ügy után, egyszerűen azért, mert ő ismét szégyelte magát. Végre is a második karácsony összehozott a nagymamánál. Olyan különös, megújult találkozásunk volt! Éreztem benne az öröm szótlan reszketését, és amikor estefelé a homályos lépcsőkön egymásba botlottunk, azt mondta nekem félig tréfásan, ahogy Cilinderrel szokott édelegni:

- Hanem nagyon szép lett valaki, nagyon szép, nagyon szép.

- Nőttem? - kérdeztem őszintén meglepődve, mert Palkó nem igen hízelgett nekem.

- Miért is nőnél? Így maradj örökre! Was klein, ist herzig.

Kidugtam rá a nyelvemet. De nagyon megnyugodtam. Úgy éreztem, tisztázta már magában a tudatot, hogy szerelmes belém, és megbékült annak képzelt szégyenével. Igyekeztem jó lenni hozzá, és jó is voltam, hiszen neki oly kevés kellett: egy mosolygás, egy közvetlen, vidám szó a karácsonyfadíszítés, mogyoróban való kártyázás közben. Később bevallotta egyszer, hogy pusztán együttlétünk háttérbe szorította minden egyéb gondolatát, hogy fel nem foghatta ekkor, mikép volt képes másfél évig távoltartani magát tőlem, holott sohasem bántottam, s neki soha-sem volt több kívánsága, mint hogy néha így, a régi gyermekmódon együtt lehessünk. Hogy valóban boldog volt akkor, bizonyítja, hogy mindenkinek szolgálatára állt: az indiánoknak facsáklyát faragott, nagyszerű hócsuszkat épített a csűröskertben, szánkót fabrikált, s még nagymamát is megcsuszkaáltatta.

- Emlékszel az agavémra, emlékszel, amikor kivirágzott? És egész nap bokrétás kocsánya alatt ültem... Látod, ez a legjobb, ülni egy ritka virág s egy ritka nő közelében...

Ilyeneket mondott, ha a hóvihar beszorított a nappaliba és már négykor lámpát kellett gyújtani.

Villi itt hosszabban elhallgatott. Talán utánabámult felidézett, örökre letűnt békességes életszakaszának. Közben felhúzta a földről didergő lábát és bedugta paplanom alá.

- Abban az évben Palkó húsvétra is hazajött, sőt nyáron is, Anna napra, nagymama nevenapjára... De aztán októberben felkerült az egyetemre. Én akkor a negyedik évre iratkoztam be, az Isten tudja, csupa jót ígértünk egymásnak ezentúlra, pedig akkor kezdődött csak el az igazi nyomorúság. Alapjában a dolgok megkeseredését az okozta, hogy Palkó férfiasodott s nem maradhatott meg régi, lemondó lelkihelyzetében. Most aztán napsugáros diákéletemet, amiről azelőtt irígység és féltékenység nélkül faggatózott, közelből kezdte más szemmel tanulmányozni. És lassacskán csak ráébredt saját kitagadottságára.

A Sétatéren laktam, Blanka meg Berta néninél, kicsimama özvegy rokonainál. Egy kis oldal-szobát rendeztek be nekem, kimustrált, kávészínű bútorokkal. Én aztán teleraktam a hazulról kifüstölt varottasaimmal, és sok növényvel, virággal. Szóval egész helyes diáktanyát teremtettem. A tántik nagyon jók voltak, nagyon szerettek. Igaz, hetven koronáért tartottak, de buzgón részt is vettek minden dolgomban, bár láthatóan irtóztak foglalkozásomtól. Harmadéves koromtól kezdve szabad volt vendéget fogadnom, már úgy érte, hogy fiatalembereket. Ennek öröme teaasztalokat vásároltam, állólámpát, számovárt, a nénik pedig süteményt, gyümölcsöt küldtek be s maguk is be-bekukkintottak hozzám. Valódi szalonfélém alakult ki a kollégák és kolléganők részére; játszottunk, muzsikáltunk, pletykáltunk és vitatkoztunk ezeken az

én szerda-estéimen. Nem csuklottál soha szerdai napokon? A te verseid is gyakran beszéd-téma voltak. Természetesen Palkónak, az elsőéves patikusnak, nem nagyon címeres szerep jutott ilyenkor. Mindenki lézengő kis ritternek tekintette, fullajtáromnak, aki persze hogy nagyszerűen önti a teát, hiszen mestersége a kotyvasztás... Ő szótlanul, lassú elborulással figyelte Imre felé hajló rokonszenvedet. Észre kellett vennie, hogy Imre minden alkalommal ott van, mindig virággal érkezik, és különben is, állandóan hazakísér az egyetemről. (Ezt fontos megemlítenem, mert szívügyem egész komolyraválása az utcán folyt le, az egyetlen helyen, ahol tanuk nélkül kibeszélhettük magunkat.) ...Bevallatlanul is állandó hajnalodásban éltünk, gondolom, így van ez minden életreszóló szerelemnél. Sem Imre, sem én nem sürgettük előre szenvedélyünket, talán azért is, mert teljesen tisztában voltunk egymás érzései felől. Miért siettünk volna? Én úgyis végezni akartam. Ő meg sejtette, hogy csak igen jó helyzetben kaphatja meg apám beleegyezését... dolgozni akart, kimenni külföldi klinikákra. Nagyon boldogok voltunk a boldogság biztos elvárásában. Sohasem fogom többé érezni azt a végtelen lelki könnyűséget! Mindenben hittem, ami szép van a világon, ami tiszta, jó és felemelő. Ha ma visszagondolok ezekre az évekre, mintha ünnepi körmenetben haladtam volna az üdvösségnek sejtelmekkel kifestett szentélyei felé...

Két naiv lélek, mi azt képzeltük, hogy senki sem lát keresztül rajtunk. Talán bántott volna, ha korán rájövök, mennyire fordítva volt ez. Hiszen van-e könnyebb, mint két kitanulatlan szívet megfigyelni, leleplezni! De én akkor nem gondoltam kiszolgáltatottságunkra, ahogy nem sejtettem, hogy egy hosszú, gyógyíthatatlan, eleven szenvedés közelében éltem.

Mert Palkó szenvedett. Szenvednie kellett már magától a ténytől, hogy engem, akit megközelíthetetlennek tartott, most felforrósodni látott, mint akármelyik más gyöngy, olvadoszvíű leányt. Gyötrő ámulással vette tudomásul, hogy én is csak férfiú leszek, hogy beállok, sőt bekívánczozom az örök asszonyi sorba. Ha valami kegyes rendbe zárkóztam volna el, vagy ha térítőként emberevők közé mentettem volna magamat előle s egyben az élet elöl, azt természetesebbnek és főleg elviselhetőbbnek találta volna, - de hogy nászágyba lépjek mással... nem zúgolódott, nem lázadozott, csak némán túrt és álméklodott. Másfelől elég okos volt ahhoz, hogy összeadja magának: ez a dolgok rendje; íme így kezdődik, így szövődik egy reménybeli jövő, miközben ő maga csak azt a feladatot ismerte, hogy feltűnés nélkül viselje el a helyzetet. Persze, ne gondold, hogy én életreszólónak tartanám akár ma is, ennyi idő óta az ő megpróbáltatását. Feltétlenül elkövetkeznék később a lehiggadás s más elérhetőbb cél iránti érdeklődés. De mikor az ember olyan fiatal, azt képzeli, hogy ez az egy érzelem a világot, az életet jelenti, és mert ebben az egyben szerencsétlen, le is számol magában örökre az örömmel. Ki hiszi el az első szerelem kizárólagos áhítatában, hogy az életet nem is egyszer újra lehet kezdeni?

Teljes talajvesztettségben Palkó valóban hősiesen viselkedett. Egyszer-kétszer láttam meg-inogni, de fogva tartott ifjúságom természetes önzése. Állandóan vidám, gondtalan tudtam lenni, amikor néha mégis magamba szállhattam volna öcsém miatt. Dehát határtalan, kíméletlen a friss, nagy érzelem!... Páholyan ülni lenge színes ruhában s érezni fedetlen vállamon a férfinézők simogató, sóvár pillantását, vagy köpenyemen keresztül a vizsgálatok közben mellémszorult kolléga didergését fogni fel, - hogy fontosabb vagyok, mint Swärdström éneke és reszkettetőbb, mint a meztelenül fekvő elefántcsontszíű női hullá, - ítélj el, így volt, és ebben a gazdag, részben képzelt megajándékozottságban olykor és talán nagyon sokáig szem elől tévesztettem Palkó önmehtagadó szeretetét; főleg semmi számot nem vettem azzal, milyen önzetlenül, alázatos hűséggel állott mellettem. Valami adottnak, természetéből fakadónak tartottam türelmét, pedig ma tudnom kell, hogy állandó, szilárd önfegyelmzés kiharcolt jutalma volt... S amikor már szakadni próbált a türelmemfonál, milyen tapintatosan, szívem megsebzése nélkül húzódtott vissza életemből! Bár egy alkalommal mégis elveszítette fejét, félszegül, valósággal boldogtalan módon viselkedett... Ez az esküvőmkor történt. De először

lásd meg a még előbbi stációt, melytől világosan kelteződik Palkó háttérbevonulása. Kirívóan kellett akkor sorsommal, sorsával farkasszemet néznie!

Villi most felkelt, összekereste cigarettáit, öngyújtóját, és megrítkította a zsalugátért, a füstnek utat adva.

- Fárasztalak? - kérdezte. - Mert nekem ma nincs éjtszakám. Engedj magad mellé és törd el bizalmamat. Virrasszunk!

...A bálunkról akarok beszélni, amit Segítőegyletünk javára rendeztünk. Az ember néha előre megérzi, hogy döntő nap, vagy óra felé közeledik. Én legalább sejtettem akkor, hogy nagyobb lépést teszek ezúttal rendeltetésem felé. Imre alelnöke volt a bálnak és én szintén - pedig egy évvel fiatalabb évjáráshoz tartoztam. Ez a megtiszteltetés az alispánkisasszonynak járhatott ki, de talán általános népszerűségemnek is. - A rendezés kezdeti izgalmaival fogva arra vágytam, hogy ha édesapám nem is érne rá, kicsimama jelen legyen az estén, lássa, ki vagyok, kit választottam magamnak. Nehéz azt megmagyaráznom, miért esett igen keservesen, amikor mostohán visszautasította a leányőrző szerepet, valami zászlóanyai elfoglaltság címén. Ismét egyszer éreztem árságomat, s a tikkasztó szomjúságot a magam otthona, embere, boldogsága után. Igaz, ők odahaza nem tudhatták, hogy minden esztendei három-négy bálom közül ezt sorsfordulónak szántam, és végül is nénikém szívesen kísérték. Ezúttal Blanka tánti volt a soros: krémcsipkés, csillámos taftruhájában, bőrével tökéletesen egyező gyöngysoraival és az elefántcsont legyezővel. Szigorúbb, de sokkal mutatósabb gárde volt, mint a húga. Úgy tudott ülni a bálterem valamely főhelyén, mint törekeny kis márkiz, és le nem vette rólam a szemét. Ha történetesen nem tetszett neki valami rajtam, körülém, a homlokáról is leolvashattam.

Édesapám kitett magáért, ő mindig gavallér, ötven koronával váltotta meg jegyét és százötvenet küldött nekem: «ezt költsd mind magadra, fiam.». - Blanka néni árjegyzéket kért egy pesti cégtől és kiválasztottuk ketten a rózsaszín, lenge selyemre dolgozott tüllruhát, amelynek rövid görög mellrész alatt keresztbe kötődött a keskeny rózsagirlánd. A tüll színében tartottuk a hosszú, hattyúprémes, peplumforma belépőt... Blanka néni ismerte az öltözködés titkait:

- Ezt nyújtja is az alakot, s a hajadat úgy süttesd, hogy kontynak mutasson. A szalag ne legyen túl széles benne, mintha fájna s be volna kötve a fejed! Az eleganciát azonban a kesztyű és a cipő szabja meg, arra kell jól vigyázni!

Miért volt mindez akkor olyan fontos nekem? Bizonyára hevített valami titkos becsvágy, a lánypajtások közé kiszivárgott a fiúk terve, hogy bálkirálynőt választanak, és a nyertes díszoklevelet meg csokrot kap a rendezőbizottságtól.

Az éjfél előtti óráknak üde hangulatát most átszötte a néma izgalom. A lányok fokozottan felkészültek, de legtöbbjük kivetkezett formájából agyontapirozott, feszes fodráshajviseletével. Egy filozopter-kisasszony úgy «kivágódott», hogy Blanka néni mindig maga elé kapta legyezőjét, ha elibekerült csárdás közben, és Palkónak, aki belépőmet és sálamat őrizte mellette, «skandalumról», «a mi időnkőről» suttozott.

Imrén szokatlan láz ütött ki. Soha az életben nem láttam ilyennek. Teljesen az ittas benyomását tette, pedig szenvedélyes goodtemplaristaként ismertük. Arca kisápadt, szemfehérén kicsit kitágultak, megpirosodtak az erek, úgy ült többnyire egy szegletben, mert általában keveset táncolt, a köteles fordulókön kívül még velem is csak ritkán. Azt mondta, hogy ma látványnak akar, és nem is italtól volt megrészege, hanem tőlem. Azt hiszem, ott, akkor ébredt rá, hogy mennyire szeret.

Éjféle vacsorára Imre kitűnő, védett asztalhelyet biztosított nekünk, azonban alig evett valamit, s már bocsánatot kért, vissza kell vonulnia a rendezőbizottsággal. Egy szűk mellékteremben tárgyaltak, és hogy miről esik szó, arra könnyen rájöttem! Az ajtónyitogatásnál pontosan

odaláttam egy állótükör párkányára, melyen porcellánsápadt, majdnem menyasszonyos, lefátyolozott kamélia-bukett várta a maga szerepét. Vannak magyarázat nélküli kitalálások. A virágok merev összeállítása, színtelen színe egyszerre súgta meg nekem az ellenem szegülő cselszövényt. A csokor annak a sasorrú, fehér taft ruhás városbeli kisasszonynak toalettjéhez alkalmazkodott, akinek a bálelnök egész estén át udvarolt. Eleve ki voltam játszva, még mielőtt átléptem a bálterem küszöbét. Bukásomat Imre arcán próbáltam kibetűzni, de ő még lázasabban került elő a tanakodásból és ahelyett, hogy felém közeledett volna, pörge, tüzes-vidám pajtásával vonult félre. Kiss Berze Gazsival, aki a cigányvajda szerepét töltötte be. A rendezőségben minden jóbarátom el volt keseredve. Ám én sokkal büszkébb és boldogabb voltam, semhogy nyugtalankodjam. S végre is: igazán tündököltem aznap, - mi nők ezt tudjuk magunkról.

Rejtelmes legyezője mögött Blanka néni odasúgott Palkónak, aki nemsokára Imre után kutatott, de az oldalteremben csak egy pincért talált már, az pedig egészen lehetetlen felvilágosítással tartotta jól: az alelnök úr egyik rendezőt forgópisztoly után küldte, s aztán kivitte kabátját a ruhatárból. Isten tudja, mit akarhatnak, csak valami cifra ügy ne kerekedjék belőle!

Blanka néni zavarba jött. - A tökéletes dáma körül, amilyené őt a «Gegenbauer-féle növelde» formálta, sohasem történhetnek botrányok!

- Furcsán hatna, ha most hazamennék - pedig legjobb volna eltűnni.

- Nem, nem, - könnyörögtem. - Menjünk vissza a terembe, táncolni akarok! Ha elfutnék, mindenki azt hinné, a kamélia-csokor miatt, a - lemaradásom miatt... Aztán Imrétől ki nem telhetik semmi ízléstelenség.

A cigányvajda jött felkérni.

- Az alelnök úr átadta nekem a szupécsárdást, szíves engedelmével. De ez aztán nagyon hosszú lesz! - S kacsintó fintort vágott.

Alig zendült meg a «Hallod-e te Katika», szétnyílt a terem főajtaja, torlódás, mozgolódás támadt, a táncosok utat engedtek egy pöttömnyi boynak, aki a kaméliákat cipelte. A fekete leány nem állott még fel táncra, anyja mellett ült az emelvényen, s az elnök úr legyezgette. Így teljes volt a feltűnés, amikor az ajándékot és a szalaggal átkötött, felgöngyölt oklevelet átvette... A cigányok tuszt húztak, kackiásan kecses vetélytársam, kezében a virágokkal, meghajolt a bálterem felé, aztán felkelt, és az elnök sodorva repítette pontosan a primás elé, mert hát övé ez a tánc! - De hol volt Imre ezalatt? Engem a vajda animált. Olyan bolond, sohasem látott alföldi csárdást rúgatott! Pördített, zsebkendőt rázott, magamra hagyva hátrafelé meg vissza bokázott, hegyezett, kisharangozott. És: szót a táncnak!

«Ügyesen, ügyesen,
Féllábon, féllábon,
Ihajla, csuhajla,
Megbornyúzott a kajla!»

Csapta a térdét, hogy az egész terem ránk figyelt már. A lefáradt párok bosztonért szölongaták, de ebben ő parancsolt, s egyre diktálta, csakúgy foghegyről az újabb csárdásokat, hogy: «Három fakanál», «Egy cica, két cica», «Süt a mama, süt a mama.»

- Kitartás, - búgta nekem és «Debrecenbe kéne menni» - ordította a cigányoknak. - A csárdás alatt kell megtörténni a jóvátételnek. Az elnök úr számítási hibát csinált. Elhanyagolt egy ismeretlent: hogy kegyed apellálhatatlanul szép, legszebb lesz máma!

A terem rúgta, a tüzes filozoptrinának ki kellett szöknie az öltözőbe, annyira leizzadta vállpántjait, sorvadó csipkefodrait. Kezdődtek a rikkantások, amikor a duhaj fiúk mint a

krumplis zsákok, rázzák a leányokat. Én is könnyörögtem, hagyjuk abba, Blanka néni nem szereti az ilyen szertelenségeket, ő még a gavottos, mazuros nemzedékhez tartozik, s lesújtó véleménye van az ittas, kurjongató gavallérokról. A szívemben különben is ott dobogott a nagy félelem... ugyan mi történt Imrével? Miféle elégtételben sántikál? Egy kölcsönként forgópisztollyal!? - Keserű kavargás indult bennem: utóvégre mégis csak megbuktam ma, és most ki vagyok szolgáltatva ennek a hóbortos legénynek, s micsoda idétlen bosszú ez: lelkét rázatni ki miattam a bálozóknak, ahogy a sátán tett az ünneprontókkal. Kezdtém követelni a vajdától, vezessen helyemre.

- Az Istenért, csak ezt ne, Imre becsületszavamat vette, hogy huzatom s táncoltatom, míg vissza nem tér!

- Hát miért kellett elszaladnia?

- Mindjárt jön, ujjú! - Sőt alighanem már is itt van! Tetszik hallani a zúgást az előcsarnokban? - Helyet kérem, helyet! - S utat bokázott a terembejáratig, mialatt én tanácstalanul a középben maradtam, a majomsziget előtt.

Ekkor lépett be a másodikszámú boy a terembe. A csokor, melyet cipelt, halványpiros moharózsákból állt, csontszínű fátyollal kidíszítve, teljesen hozzákomponálva az én ruhámhoz.

- Hadadi Vilma önnagyságának! - olvasta hangosan a levélboríték címzését, körülhordva macskaszemét és égnek szegezve fitos orrlyukait, mintha utánam szimatolna.

A vajda fülönfogta és elém tuszkolta. - Tuss! - csicsonkázott a parketten a cigányok felé, hangosat sikkantva. S egyszerre Imre kínálta karját felém, és átvéve kezemből a pazar, bár kissé hevenyészett bokrétát, Blanka nénihez vezetett az emelvényre. Csak ott mertem feltépni a borítékot. «Az igazi bálkirálynőnek» - ennyi állott a kartonlapon, kapkodó kéz róttá betűikkel.

Szó nem esett persze illegitim rangraemelésemről, a teremnek minden magyarázat nélkül tudomásul kellett venni, hogy a hivatalos választás nem elégítette ki a tüzesebb szíveket. De vetélytársnőm lesápadt, mint a kaméliái, talán a sírás is szorongatta, és elfogtam Imre elszánt, «állok ebbe» pillantását, amit az elnökkel váltott. S ha a szép fekete lány trónbitorlónak nézett is, - én éreztem, hogy a közhangulat mellém szegődött, hogy némán, de felülkerekedtem.

Másnap az elnök megverekedett Imrével a Tornavivódában, és bizony Imre fizetett rá a kakasviadalra, ott a nyoma máig a halántékán. De akkor éjjel én jóformán nem is értettem az összefüggéseket. Utólag széleshullámú szenzáció lett belőle: mily fogással hatolt be Imre pajtásával egy lecsukott virágüzletbe, hogyan szegezett pisztolyt a holtrarémült kertésznek, aki viszont rajtafelejtette rózsáimon az összes töviseket... Meg sem próbálva a dolgok kibogozását, elfogadva kérdezetlen a diadalt, egész éjszaka nagyon fennéreztem magam. Táncba mentem Imrével, halk, pihentető bosztonban ringtunk, rózsaszínű gőzben, szédületben, amikor a párok sűrűjébe sodródva, történt valami ismeretlen köztünk.

Sohasem fogott el semmi érzékiség tánc közben. A tény, hogy ezer szem előtt kapcsolódom össze a férfival, bizonyos előírt illemszabályok kereteiben, nem volt alkalmas arra, hogy szemérmes képzelmemet felgyujtsa. De Imre akkor részeg volt, mondom, tőlem, általam részeg! És megfontolatlan, annál inkább, mert előre tudta, hogy véres felelettel kell helytállnia a hódoló tüntetésért. Többet mert, nagyon sokat: a torlódásban, amikor pillanatokra elakadtunk, magához emelt - mert jóval magasabb nálam - és hirtelen mindkét karjával átszorított. A gyertya érezheti ezt, amikor fellobbantják, a magas láz kezdődik ilyen borzongó hevülettel: most meghaltam régi fölényes mivoltomban, ahogy meghal a hó, elolvad és elcsorran a nap tavaszi erejétől. Rabul estem, érzékeim rabjává, megsejdült bennem az odaadás boldogságának előérzete.

Amikor visszatáláltam Palkóhoz, Blanka nénihez, mintha nagyon messziről, egy más éghajlat alól térnék vissza. Annyira kicserélődött és felgyúlt lehettem, hogy a néni legyezőt nyomott Palkó kezébe:

- Hűtsd le kicsit, fiam, hiszen kicsattan a képe! Pihenned kell, nem áll jól, ami túlság!

- Ilyenszínű te sohasem voltál, Villi, az életben, ilyenforma sem - motyogta szegény öcsém, aki végigvergődte a körülöttem folyó egész kavarodást, és most elképedve, fakó csodálkozásban meredt reám. Én azt hiszem, meglátta, vagy utólag leolvasta rólam azt a pillanatnyi, szilaj összeölelkezést...

Csak azt tudom még felhozni ebből az éjszakából, hogy amikor sötét szürkületben kiléptünk a tapadó új hóra, Palkó betakart engem, meg Blanka nénit, feladta a csokrot a velünk szembeülő Imrének, s mielőtt mérlegeltük volna, mi történt, benyomta a zárt kocsiját, utasította a kocsist és lennmaradt, künnrekedt az enyhehideg télvégi hajnalban.

- Hol van Palkó - ébredtem, kérdeztem, de Palkó nem volt. Imre volt csak, aki csendesen mosolygott és kezét a takaró alatt kezemre fektette. S ez a titkos összekapcsolódás kézfogónkat jelentette: azokban a percekben kint, lent, a hóbahalt utcán megkövülten bámulhatott kocsink után Palkó.

Hazudnék, ha azt állítanám, hogy tragikusan fogtam fel öcsém rejtélyes elmaradását. Elfogadtam kifogásait, nem vettem szemére félrehúzódsát. Virágos tavaszi vihar kapott el: levelek, séták, vallomásos időszak, örökös lelki csókolózás, holott igazi csókjaink még csak ügyetlenül, lopva születtek meg, ha pillanatra magunk maradtunk a szerda délutánokon. Hát mi szükségem is volt a szomorú fiú jelenlétére, amikor türelmetlenségemben néha kínlódsva lestem, hogy Berta néni is letegye a recemotollát és kibicegjen a cseléd «instállam kijönni»-jére, hogy kávé adjon ki pörkölésre, vagy néhány fillért kotorásszon elő a délutáni friss kiflire.

Palkó pedig állandóan kísérletezett, gyakorlatozott, kollokvált, s még tudom is én, mi mentségekkel élt, nem is tartottam számon. Rövid üdvösség-előlegeinket számoltam csupán, azokat a tiltott kószolókat, melyek talán felérnek minden későbbi beteljesedéssel. Ha szeretél valaha, nem fogsz kinevetni: titkos jelekkel naplót vezettem róla, hányszor ölelt meg, csókolt a kezemet, hajamat, homlokomat.

Azután... azután tudod, mi jött azon a világot felkavaró nyáron! Imre később bevallotta nekem, hogy az első háborús hírré még kávéházi asztalon szónokolt Szerbia ellen, de amikor ráébredt, hogy neki magának is menni kell, megcsappant a kedve, s felébredt a lelkiismerete. Akkor már klinikai gyakornok volt, és most át kellett szerelnie «Bandagenträger»-ré. Első gyilkoskedvű lendületéért vezeklést fogadott, hogy minden erejét a mentési munkának szenteli, soha nem tekintve saját életére. Sajnos, volt is alkalma meghalni, kórházát az őszi fronthullámszázadokban szétlódték, s őt a romok alól némán és siketen húzták elő... Én akkor voltam ötödéves, és akkor kezdtem hanyag lenni tanulmányaimban. Kitört belőlem a párjáért rettegő nőstény, az ösztönlény! Még az volt a szerencse, hogy a klinikán kezelték, én hát napjaimat hozzákapcsoltam, és lassankint minden egyébről megfeledkezve, beszélni tanítottam! Gyermekemmé vált, könny jött a szemembe, vagy kacagva tapsoltam, amikor kimondta: bá-bá vagy má-má. Milyen későn, milyen nehezen bírta ismét kiejteni a nevemet! Majd irogattam neki, s olvastattam. Már benne voltunk a nagy télben, de lágy, hótalan volt az időjárás, a kis fehér szoba ablakán besütött a bágyadt verőfény, ráesett palatáblánkra és nekem tréfa virágzott ki megfacsart szívemből.

- Mikor leszel egészen a régi...?

Mert sokáig majdnem könnyel bámulta körülötte vergődő igyekezetemet. Utóbb elárulta, hogy a világért el nem vett volna, ha a legkisebb testi vagy szellemi hibával marad. Ezzel leszámolt, s a borzalmak, amiket látott, erőt adtak neki, hogy saját magát is meddő és reménytelen sorsra ítélje.

Akkor azonban vette a krétát, és némi erőlködéssel, bizonytalan betűvetéssel felírta:

- Amikor Te egészen az enyém leszel.

Ez volt életem döntő fordulata. Akkor határoztam el, hogy szakítok minden egyéni törekvéssel, övé leszek és akár a hadszíntérre is elkísérem. Nem akarok most arról szólni, milyen nehezemre esett a leszámolás egyetemmel, tanárokkal, kollégákkal, régi becsvágyammal. Az áldozatok idejét éltük akkor...

Odahaza nem sok akadályra leltem. Kicsimamának kezdtem már igen öntudatos, igen is feltűnő lenni. Ha társaság volt nálunk, inkább velem foglalkoztak, főként a fiatalabb tisztek.

- Ne feledd, hogy ez kaucióképességednek szól - hűtötte le önérzetemet, és mert nem szeretett volna, ha a vagyoni jó része lekötődik egy tiszt házaság szükségére, már nem bánta, hogy tanulásra adtam a fejemet. Bár ez ellen is kitört párszor ilyen megjegyzésekkel:

- A nők mehetnek akármilyen pályára, csak másodrangú munkát végeznek. Nagy tudós, nagy művész alig akad köztük.

Most kapóra jött neki, hogy majdnem üres kézzel kiadhat a házból, meg hogy az a két kis «Dr.» betű aligha kerül már leánynevem elé, amit ő, akiben annyi ambíció lappang, mégiscsak elsajnál tőlem.

Magamban és csak Imrével állottam a világon! De én csak mentem, törtettem előre a magam felismert hivatásútján, mert én életem értelmét egy mindenben hozzámillő nagy emberi életmódban kerestem. Felkészültem még arra is, hogy esetleg elmaradok gyermekkel, özvegyen... *aztán*. Egy Imrével átélt óra vagy esztendő után, szinte mindegy, csak szívem ne maradjon üresen, üdvök emléke nélkül a hosszú életre!

Bolondnak tartsz? Hát az talán nem volt bolondság eladdig, hogy tizennégy koraőszén jó perceim azok voltak csupán, amikor minden este kilenc órakor felpillantottam választott csillagképünkre, a Koronára, s olyankor tudtam, hogy a sugár, amely szemembe hull, most Imre tekintetével is találkozik. Hogy csendesen sírdogáltam a verandán, ha esténként egy-egy eseménytelen, megragadt nap után hallottam Fikát és Kicsiágnist, ahogy a konyha előtti padkán kukoricát morzsolva libatöltéshez, egyik dunnyogva, a másik hamisan dúdolta:

«Galicia, Galicia, köröskörül füstölög...»

...Csak még az esküvőm érdekelhet, mert akkor ébredtem rá - nagyon is elkésve - Palkó boldogtalanságának egész mértékére és a magam lelketlen, önző szerepére.

Szeretem vallásomat, mert ötvözte a protestáns szigorunkat és a katolikus érzelmességnek. De mindig meghúzódva éltem a magam külön hitével, amelyhez semmi köze nem volt soha egyetlen élő családtagomnak. Kijelentettem, hogy anyám emlékéért a magam szertartása szerint akarok megesküdni. Kicsimamának ez nem volt ínyére, legfőképpen azért, mert egy kápolnaszerűen szűk templomban nem lehetett olyan fényt kifejteni, csödületet összehozni. Márpedig kifelé meg akarta mutatni, hogy nem lopat ki engem házából, hanem megadja a módját távozásomnak. Vőfélyeket, nyoszolyólányokat toborzott össze jórészt saját családjából, s a két öcsémrel vitette fátylatom, uszályomat. Legnagyobb sikere mégis Imrének volt az egész díszes esketésen: csak most látta meg városom: milyen jóvágású, férfiasan komoly, igazi úri emberpéldányt választottam magamnak.

A közönség frontját a vármegye asszonyai alkották, a háttérre nem emlékszem, nem emlékez-ném, ha nem történik az a döbbenő felfedezésem, amely sokára fullánkot kevert boldogsá-gom mézébe.

Arról volt szó, hogy Palkó is vőfélyem legyen, de ő lemondó levelet írt meghívásomra. Nagyon jól megokolta elmaradását, bennem mégis rossz érzést hagyott vissza elutasítása. De forgatagban voltam: az előkészületeknek, terveknek abban a sodrában, ami ilyenkor elveszi az időt az elmélkedésektől, sőt magának a boldogságnak kiélésétől is. A meghívók, a fehér-neműek, a ruhák, a csokor, a villásreggeli, a templomdíszítés, a karéneklők felkérése... Mind-erről én szívesen lemondtam volna, éppencsak Imrét, a fátylamat, apám és nagyanyám csókját, papom áldását áhítottam ebben az órában. De még apám parancsa alatt álltam s ő viszont a kicsimama befolyása alatt minden társadalmi kérdésben.

A kápolna tömve volt, és minden úgy ment, ahogy azt egy hiú és külsőségekre adó szív kívánhatta. A szőnyegekben rózsák hintve, az orgona, az oltár, a karosgyertyák, a szószék csupa élővirág, és nagy rózsaszín koszorúk függtek az ablakokon is. A nászinduló tűrhetően hatott, s a násznép kifogástalanul festett... Imrének csak apja jött meg, szép öreg kuruc, fekete magyarja vetekedett az apáméval.

«Nincs semmi gikszer», olvastam kicsimama arcán a sárga csipkekalap árnyékában. És mégis történt valami bájos rendellenesség. Két öcsém között az indiánok háromesztendős húgoc-skája tartotta fátylamat, - mert ő egyedül képviselte Lujza néném családját, ezt így módolta ki Bella mama. Eredeti kis mackó volt, aki megúnvá a fátylamra helyezett csokor őrizetét, körülnézdelt a templomban, s egyszerre hangosan felkiáltott:

- Né, az én nagymamám! - Átfutott az oltár előterén, és a neki ismerősebbhez, kedvesebbhez pártolt.

Erre én is felrezzentem elfogódottságomból, oldalt pillantottam, s akkor, két férfiváll között, a kápolna falához támaszkodva megláttam öcsém ólomszürke arcát. Tekintetünk találkozott! Pillanatokig egymásra meredtünk, akkor ő csendesen lesütötte szemét, anélkül, hogy moccant, elhúzódott volna. Megmutatta, hogy nem érzi magát illetéktelennek. Nem bánta, hogy fölfedeztem, de nem volt számomra semmi izenete, csak pusztá jelenléte. Mint kelevény az egész-séges tagon, úgy szökött ki a fájdalom a szívemen. De ezt a kint most nem élhettem ki, a pap zárta a szertartást, odalépett hozzánk, külön megáldott és szerencsét kívánt, Imre a kezemet, apám homlokomat csókolta, nagymama keservesen sírt... Palkót szemem és lelkem elől el-veszítettem, mert most a tömeg is ellepett, kézszorításokkal, jókívánságokkal halmoztak el, s aztán a virágokkal díszített kocsiban ültem, Imrével és a három uszályhordozóval.

- Félttem, kinő a szárnyad, s elrepülsz mellőlem, olyan szép voltál - súgta férjem.

Rebbent felettük a jázminnal befont ostor. Csakugyan repültünk, és végül ott álltam az ajándékokkal megrakott lábastükör előtt. Kristály- meg ezüstkészletek, szétteregetett csipkék, hímzések közül egy Wiener Werkstätte agyagvázából sápadt rózsaszín violák integettek felém. Palkó ajándéka. Gyermekkorunk virágai: csak ő tudhatta, hogy minden virágok között ezeket a legjobban szeretem, hűségükért, mely tavasztól hóhullásig virágoztatja őket. - Rövid villásreggeli következett, a főispán bácsi vicces köszöntőjével, aki engem «leányasszonyká»-nak szólított. A fátylamat a Madi szedte le rólam, darabkát kérve belőle «szerencsehozónak» - és már a vonatban ülünk, illedelmesen mint két testvér, köztünk a violacsokor.

Pesten kész kis lakosztály várt bennünket, édesapám rendelte meg számunkra, gondolom, némi otthonpótlék gyanánt. Mégis, amikor átléptem küszöbén, egyszerre nagy idegenség fogott el. Most tudtam meg, mi az, egy kofferrel menni férjhez! Nem volt egyetlen ismerős zug, egy kézimunka, egy párna, egy képecske legalább, ami a multról beszéljen velem. Ó, ha

bár egy régi cseléd állhatott volna mellettem, meghitt okosságával! Szia, vagy akár a kis mokánytehén!

Fehérpártás, kötényes szobalány kérte «a nagyságos asszony» rendelkezéseit a fürdőre nézve. Fellélekzettem, amikor eltávozott, s bementem a magam belső szobájába, hogy gyorsan és egyedül öltözzem át, hogy magam vegyem elő hálóingemet is... Nagy, olasz rézágy állt az alkóvban, már éjtszakára vetve a virágos selyempaplannal. Ez is idegen, minden idegen, de mégis-mégis: a violáim. A Palkó violái. Azokat jó lesz ott tudni a fejemnél. Reszkető, ügyetlen kézzel vizet töltöttem az ivópohárba... Hanem akkor egyszerre mindaz rámszakadt, amire mostanig nem értem rágondolni. Palkó visszamondása a vőfélyi tisztról, aztán jeladástalan megjelenése. Meztelen igazság szerint csak úgy kívánt ottlenni életem nagy pillanatában, hogy bármikor eltűnhessék, ha túlmegy erőin a feladat. Tehát ennyit ért az éveken át mutatott önuralma, félreállása! S milyen furcsa, hebehurgya fegyelemmel nézett farkasszemet velem, nyelt is egyet, mint aki víz nélkül nagyon keserű orvosságot próbál lenyomni a torkán. Aztán szemlesütése, akár ha elbújnék saját szemhéjai mögé, és mégis dacos, mozdulatlan odaszegződése a kápolna nyirkos, gyöngyszürke falához! Mint vessző vágott most végig rajtam egész közös árvaságunk, felbizseregtek bennem drága örömeink, melyeknek egyformán voltunk részesei, közössé tervezett jövőnk, amelynek íme szökevénye lettem. - Ha nem tehettem magamnak szemrehányást a más iránt fellobbant szerelemért, de én testvériségünket is elárultam, baráti szövetségünket, és ottfelajtemtem őt az egyedüllét kietlen tájékain!

Könnyeim némán kezdtek aláperegni. Hang nélkül, szívszaggatóan sírtam!

Künt, alattam Budapest derengett, megcsappant háborús fényeivel, zsibbasztó lármáival, dzsungel, idegenség; hátam mögött, a túlsó szobában Imre les rám, igen, les, mint zsákmányára - féltem most tőle, akár hatalmas, rossz szándékú fenevadtól - s nekem csak egy szegény csokor violám van, és hiába tanultam könyvből, holt és élő, kiszolgáltatott példákon az ember titkait, most csak egy szeppent árva gyermek vagyok, és jó volna Palkó meg a kicsikert az ablakunk alatt...

Csak azért mondom el mindezt, mert ez a rövid ideig tartó félelmes keserűség bocsánatomra szolgálhat, hiszen olyan pillanatokban rohant meg, amelyeket legfőbb boldogságom idejéből szakítottam ki.

Imre lépett be, és láthatóan megdöbbsent csüggedt állapotomon. Leült az ablakmélyedés kar-székebe, magához vont, mint síró kisleányt, hogy arcunk egy szintbe kerüljön, és csendesen faggatni kezdett. Megbántam, hogy eljöttem vele egy Isten tudja, hol végződő nászútra? Nem, ó, nem. Hát félek tőle? Nem szabad félnem. Vagy talán kételkedem, hogy egész életén át nem a tenyerén, - a szívén akar hordozni? Mindent hiszek, sohasem kételkedtem benne. - Akkorhát mégsem vagyok boldog?

- Nem.

Ez igaz volt. Nem voltam boldog!

- Dehát miért, az Isten szerelmére?

Most elárulhattam volna Palkót, mert kelepcebe kerültem azzal az őszintén elsuttogott «nem»-mel. De akkor világosan láttam, hogy ezt sohasem szabad megtennem! Nem lehetek soha az a feleség, - «akinek nincsenek titkai férje előtt». Tartozom magamnak, tartozom a másinak, aki testvérem és mégsem testvérem, tökéletes, örök titoktartással, amilyen örök szeretettel is tartozom.

Odahajtottam fejemet férjem vállára.

- Bocsáss meg...

Imre a hajamat, s a vállamat cirógatta. Sokkal gyöngédebben, mint akkor először, ott a bálon, a nyílt emberforgatagban. Aztán persze, kezét megszállta a remegés, elbotorkált, elbotorkáltunk, túlkergetődtünk minden határon, amit szánalom, emlék, testvéri hűség, idegenség, bizonytalan jövő korlátul vonhatott közénk. És eljutottunk a «mi ketten» terra incognitáira, ahol mégiscsak megtanulunk minden egyebet elfelejteni.

...Villi mesélgető hangja mind fáradtabbra vált. Kinyújtózott mellettem, s úgy elcsendesült, azt hittem elalszik. És ideje lett volna: künt a kakasok másodszor figyelmeztettek. Azonban az álom csak incselgett vele. Összerándult, mint akit jeges szellő kijózanít, felkönyökölt a párnára:

- A frontról csaknem egy év múlva kerültem vissza, bár szívesen Imrével tartottam volna halálig. De ezt tiltotta a háborús renden kívül értem való aggodalma is. Tizenhat tavasza volt, s én mindjárt nagymamához jöttem, segíteni a gazdaságban. Irtóztam a vajdaszállási társasélettől, csak az egyetem és a gazdálkodás közt választhattam. Palkót talán egyszer láttam, provizorkodott egy hadbavonult gyógyszerész helyén, és csak akkor kerültünk össze hosszabb időre, amikor nyár végén menekülni kellett. Illetve nem kellett, apám helyén maradt, és nagyanyám makacs daccal főzte be ágyúszó mellett a paradicsomot. De kicsimamát, a gyerekeket édesapám már régebb elmenekítette, végül engem is útra parancsolt. S megjelent Palkó - kísézőnek. Három hétig cammogtunk egy marhakocsiban Szabadkáig.

Erről az odisszeáról csak az a fontos mondanivalóm van, hogy öcsém végig férfiasan, helytállva kalauzolt bennünket, anélkül, hogy velem bármilyen melegebb kapcsolatot vett volna fel. Mégis, az volt róla összbenyomásom, hogy most, mióta Imrét fogolynak tudja, jobban eltalálja velem szemben a becsületesen egyszerű hangnemet. Mintha lidércnyomás alól szabadult volna fel, hogy nem kell naponta átélnie a mi egybetartozásunk és tényleges együtt-létünk tudatát. Tartózkodása nem volt feltűnő, inkább nagyon természetes a nehéz körülmények között. Sokkal kevesebbet törődött velem, mint pár gyámoltalan, rászoruló vén-asszonnyal, gyermekkel és főképp a Madival, aki Bella mamáék útrakelezésekor hátszabája miatt lemaradt, és most nyakunkba szakadt. Végzetére! Mert mindjárt az első napokban, valahol Kocsárd tájékán éjszaka hozzánkkapcsoltak néhány újabb, a Székelyföld felől menekülő kocsit. A hebehurgya tolatás közben összeomlott a vagonunk végében felrakott csomag-halmaz, s épp a Madi koffere pottyant ki a félig nyitott ajtón, miután óvatosságból mindig legfelülre helyeztük. De csak szürkületkor derült ki a baj. Mondhatom neked, hogy a szegény póruljárt Madi csaknem kiugrott a vonatból, vissza akart gyalogolni Kocsárdig. S akkor láttam megint egyszer Palkó szívét. Leszállt és órákig kutatott a sínek mentében, hogy a nyomorult portékát megkerítse. Mintha régi, gondtalan boldogságunk lett volna abba a bőröndbe zárva...

Ugyanakkor a szomszédkocsiban egy szerencsétlen gyermekágyas asszony esztétét veszítve dühöngeni kezdett, mert a férjétől való búcsú után kilométerek múlva ébredt rá, hogy a karjában görcsösen szorongatott pólyából hiányzik a csecsemő - valószínűen kicsúszott és kiesett a hirtelen s rosszul bekötött csöppség, ki tudja, hol, merre, - ilyen irtózatossággal közepette a Madi rögeszmés hyperamnesiában leltározta veszteségének pontos adatait egy viseltes zsebnaptár levelein. A kofferben az összes fehérneműihez, ruháihoz, kötényeihez való foltokat őrizte, és azonkívül volt kalapjainak szétbontott és felgöngyölt anyagait: lószőr és szalmapántlikák gombolyagait, fekete csillámmal kivarrt capote-okat. Csendes örült benyomását tette folyton omló könnyeivel, s lila ceruzával elkent, mosdatlan képével, mialatt a másik vesztes sikoltozott és ingét hasogatta le magáról. - És Palkó mindkettőért nyargalt, telefonált, küldöncöket fizetett.

Ha valaha megjósolta volna valaki, micsoda borzalmak közt tudjuk meg a «titkot!» Most csak bámultunk egymásra és én alig bírtam el könnyek nélkül a Madi kis nyomorúságának szív-facsaró panaszait.

- Sehol, sehol azok a kelmék, még douce Franceban sem kaphatni! Mi lesz, ha kötények, ingek szakadnak, miből új kalap? Fizetésből? Az Stifthe kell, öregségre!

Közben voltak éjtszakáink, amelyeket a szabadban, földre ágyazva töltöttünk a nyomasztó hőségben. Lábaviszi talpamhoz simult, Palkó pedig köztem s a Madi közt pihent le, gondosan meghagyva egy arasznyi távolságot a sok sanyarúságtól, rendetlen étkezéstől és főleg a fülledt vagónlevegőtől legyötört testünk között. Rosszul és keveset aludtunk: hát el kellett beszélgetnünk. Sok szó esett szegény Cilinderről, akit nem sikerült elmenekíteni. A hajdani macskaszeladonnak újabb, bugrissá alakuló természetén Palkó néha elnevette magát, például azon is, hogy most már ő kap ki a háztetőkön vívott csatákban, és felhasított pofával, vértől csepegő orral kullog haza.

- Sic transit gloria... mormogta.

De sohasem bocsátkozott komolyabb kérdezősködésbe sorsom, lelkiállapotom felől. A multat lezárta és jelenem tabu volt számára, így mutatta.

Mégis, egy epizód emlékét őrzöm a menekülés idejéből, ami talán jelentett valamit a türelempróba végtelen hosszú, színtelen és szomorú napjaiban. Egy bírhatatlanul rekkenő napon ott állingált szerelvényünk Brátka táján, kitolva egy mellékvágányra. Szédületes egymásutánban, nappal és éjjel robogtak át a katonavonatok mellettünk. Az izzó vagóntető s a nagyon szívemre menő katonalárma elől a Sebeskörös hűvösébe menekültem, jóformán egész napon át fürödtem. Ettől aztán alaposan lebágyadtam, és mélyebben is aludtam el a rendesnél. Éjfél után, amikor egy strázsáló útitárs rözsét dobott a lábunknál égő tüzekre, kábultan riadtam fel az akaratlan helyzetre, melyért az álom öntudatlansága volt felelős: hanyatt feküdtem a pokrócon, teljesen beburkolózva, de fejem Palkó vállába fúródott. Mindenki aludt, kivéve az öröket és talán Palkót. Mintha otrombaságon kaptam volna rajta magamat, égető megszégyenülésben, de nagyon óvatosan húzódtam vissza. Jobboldalomra fordultam, fejemet lopva tettem át a kis díványpárna túlsó felére. Azt hittem, helyreütöttem a világrendet - de akkor hallottam Palkó fojtott, éber sóhajtását. Hogy mennyi ideig aludtam vállára borulva, azt soha meg nem kérhettem, de hogy ez a nem akart ajándék nagyon megbolygathatta, az kétségtelen előttem. Tudom, mit jelent, ha a lélekben nagyratáplált szerelem egyszer belekóstol a megkívánt test közelségébe.

Amikor Szabadkáról hazatértem, ott találtam őt nagymama mellett. Hű gondviselőnk volt, igénytelen, szinte észrevétlen utánunkjárásával. Pár napot együtt töltöttünk, s akkor megéreztem rajta azt a furcsa nyugtalanságot, amely állatokat lep meg közeledő nagy veszedelmek előérzetében. Különös búcsút vett tőlem.

Valami olyasfélére tett célzást, hogy mostanig provizorkodhatott, mert az ország határain túl folyt a háború, de a székely faluk füstjét idáig érzi, s nem nézheti a pusztulást egy patika ablakából. Egyébként pedig úgymint újból sor alá kerül, s nem volna semmi baj, ha ezúttal alkalmasnak találnák. Nemsokára aztán tudatta is a nagymamát, hogy be van osztva egy hadikórház gyógytárába. De sőt az őszi hadjárat után Vajdaszállásra tért vissza, frontkiképzésre!

És akkor sokban kicserélődött. Némi keserű önérzettel viselte sorsát, hangoztatta, hogy most már ő is egész férfi, és belőle nem lesz fogoly, mint Imréből, ő otthagyja a fogát. Párszor keményen találtam rászólni, hogy ha sötéten is látja jövőjét, minek csüggeszti környezetét, és főképen a szegény, tanácstalan nagymamát! De aztán rá kellett jönnöm, hogy Palkó dehogyis fél: nem a haláltól fél. Az üres kéztől, amivel ki kell mennie az életből... És én, én utána-futottam Imrének a hadikórházig, a reflektorok egetseprő fényéig, az ágyúk torkáig, - de véle

szemben csak erkölcsi feddéseim voltak, miközben azt a bizonyos mesebeli, Imrével való újratalálkozást tartottam szem előtt. Arra őrizgettem, pácoltam magamat «tisztán». Minden élettényem, testi és lelki funkcióm erre a vizionálásra összpontosult. És látod, ma már nemcsak sejtek, de majdnem tudok valamit Palkóról - amire ő hivatkozhatott volna velem, rideg magatartással szemben. A «moriturus» hatalmas ember, mindenkinél hatalmasabb! Hát még ha maga is részes sorsának kijelölésében! Azonban Palkóban nemcsak büszkeség, de valódi férfiasság is van. Hallgat és cselekszik! Egyszer erről is kibeszéljük magunkat - későn, jóvátehetetlenül persze: ahogy halottakról, életükben ellenük elkövetett mulasztási bűnökről. Mert hiszen minden mindegy, oly mindegy, mintha Palkó máris elesett volna, miután elengedtem, menjen és vesszen egyetlen valóban emberséges gesztusom nélkül. De ha te azt hiszed, hogy lesz még valaha is igazi lelki nyugalom az életben! Nem. Nem tudom, és nem fogom soha tudni, mit kellett volna cselekednem!

Sokára volt, amikor megszólaltam:

- Villi. Te magad kuszálod össze a fojtogató szálakat. Itt nincsen semmi dilemma! Te nem tehetsz mást, mint hogy tisztán várod az uradat. - Van-e a világon törvény vagy fórum, észbeli vagy erkölcsi, amely előírhatná, hogy vágyódás nélkül kegyes engedményeket tégy egy férfinak!? Nem gondolsz rá, hogy kővé merednél, hűlnél karjai között a tett iszonyától, természetellenes, minden hajlamodat megtipró erőszakosságától? Én magát Palkót sem értem, végeredményben olyasmire sóvárog, ami nemcsak hogy lehetetlen, hanem egyszerűen nincsen. Az odaadásodat kéri, pedig csak elszenvetné őt, ami nem ugyanaz. Te mondtad egyszer egy szerelem nélkül kötött frigyre, hogy a férfi szerepe pusztán a piócáé lesz, amit eltérnek és aztán leráznak...

Mint mikor az órák óta kifogott halat az indiánok a parázsra dobják s a régen holtnak tetsző állat hirtelen csapkodni kezd: olyan rémületes, görcsös rándulatot éreztem meg most Villin, ahogy ott feküdt mellettem, paplanom alatt.

- Milyen durva, milyen ronda hasonlat... én kreáltam, igaz. Az ember olykor hihetetlenül kegyetlen és szemérmetlen mások helyzetével szemben. De... te is kegyetlen vagy. Elfelejtetted, hogy én Palkót szeretem és kimondhatatlanul sajnálom is.

És mintha sajgató csapdából tépné ki magát, elfordította a beszéd menetét.

- Nagyon késő lehet... a Korona leáldozott. - Melletted maradhatok? Ez jót tenne... a nehéz álmok ellen.

Könnyű, rugékony teste rámtapadt, térde meztelenül érte térdemet; mint indás-virág, úgy aludt el rámfonódva. Kibeszélte, kivallotta, talán ki is sírta magát, hát most pihent a valóban egészségesek, egészek álmával, akiket mindig, akaratuk ellen, erővel is újraszül a természet. És mialatt lassan elnyugodott, megéreztem, milyen jót tesz neki, ölben aludni, s pedig sohasem aludt anyaölben.

Vérről álmodni váratlan fordulatot jelent. Szótlán, elszemérmesedett másnapunkra korai, borongó este jött, hamar behúzódtunk az ebédlőbe. A nagymama, meg a gyermekek kedvéért elővettük a kártyát, libáztunk, mert ahhoz a legkisebb is értett. Szinte kivétel nélkül a nagymama maradt kövér pakli kártyával libának, amin sikongva nevettek az unokák, csapták az asztalt, gratuláltak, és az ötödik, tizedik játszma után féktelenkedő kedvükben rangokat osztogattak a póruljártaknak: töltött liba, emdeni liba, gúnárkirály. A nagymama békén tűrte mindezt, ma volt benne valami bánatos és nagyon tiszta nyugalom.

A veranda felől hólyagosan fujdogálta be a hűvösödő este a szunyoghálót, én csak annyit láttam, hogy az öregasszony leteszi kezéből a kártyákat, mosolyfény szivárog szét arcán, léptekre figyel, melyek óvatosan, mint meglepetésül lopódzóé, a kőgrádicson közeledtek. Az

öregasszony most felállt, lassan megindult a veranda felé, s a széltől csapkodó hálón keresztül, belebonyolódva, remegve átölelte Palkót.

Ó, a nagymama mindent előretudott.

- Szikszit? - mondta, búgta a fiúnak, mert szokása volt a gyermekkorában ráragadt kis német tudományával élni. - Visszahoztalak!

Igen, az a ráncos, szeplőtől is kikezdett inas kéz járt itt közben. Levelet - nem, imádságot küldött szigorú alispán fiának, aki elintézte, hogy Palkót egy később induló menetbe osszák be. Két hétre menjen haza erősödni, nincs kellő kondícióban.

A fiú szelíd, hallgatag, valamiképen nagyon «visszatért» volt egész este, mintha maga sem hinne sorsa e váratlan kanyarában. Tompult gépiességgel intézte azután is régi házi teendőit, s egy-két nap múlva ilyen felvilágosítást adott Villinek, aki majdnem alázattal vonta kérdőre:

- Igazad van, bocsássatok meg, hogy gyarlóbb szolgátok vagyok, mint akarnám. Valóban nem ti vagytok az okai apátiámnak. Ti a hajdani jóságosak vagytok, de én nem talállok már vissza semmihez. - Hallottál azokról, akiket mindjárt haláluk után felsír valakijük az első szenderből? Tudod, mit szoktak mondani? Soha egy sem örvend a visszatérésnek! »Én már olyan távol és jól voltam, miért nem hagytok elmenni?« Én is messze voltam, átestem az elszakadáson, és mentem megadással a magam útján - de nagymama visszasírt még egy utolsó szenvedésre!

Ez a beszélgetés a gesztenyesor kőasztala felett ment végbe. Látom őket máig a templomforma bűvőhely zöld homályában; a naptól átvilágított levelek mint ezer kitártujjú, remegő kéz lebegtek felettük, és látom az arcukon, hogy akkor Villi volt a szerencsétlenebbik. Mert ő még vergődött, viaskodott, változtatni akart, Palkó azonban az örökre búcsútvettek békés, bántatlan dermedtségébe fagyott bele.

Amikor közeledni láttak, lassan felálltak, felémjöttek. - Szobánkba érve, Villi csöndesen maga elé mondta:

- Néha nem az ember, néha a sorsa cselekszik helyette...

Másnap reggel kezdődött a Héjaszó nevű gyümölcsöspusztában a körteszüret. A Héjaszó bizonyára a hé-aszóból torzult el és meleg völgyet jelentett, de erről itt már senki sem tudott. Mindenki a héjakkal hozta a nevet összefüggésbe. Pedig ott csak némán keringő ülük kísértettek néha, de oly magasan, hogy Isvány bá, a zsellér, sajnálta elpuffantani rájuk a puskát, úgy bizonytalanba. Ellenben, mert zárt katlanforma ölében pompás koraságokat termelt mindenfajta gyümölcsben, szemefénye volt a háznépnek. Kezdte az epren, a cseresznyén és befejezte a legsúlyosabb fajszlókkal. Mindebből persze az unokák csak a Csabagyöngyét, az amsdeni barackot s a császárkörtét érték Bágyréven. Legfontosabb ünnep nekik a körteszüret volt, napokig tartó komoly elfoglaltság, amikor este kerültek haza a szedésből, csomagolásból.

Azon a hajnalon jól megelőzve a rekkenőséget, mely ott ígérkezett az ég felhőtlen sápadtságában, a nap szúrós fénypilláin, öten hágtunk fel a bivalyszekérre, garmadába rakott ládák, kosarak közt szorongva a pokróccal bekötött deszkaülésen: Villi, Palkó, Iduka, Tami, meg én. A nagyobb félvérek a nagymamával együtt a paphoz készültek délutánra, Sámuel közzöntené. Kocsisunk Hanifka volt, az apró, rücskösképű tatár fogoly. Pompás legény, igazi puszták fia, aki megszokta, hogy Isten és ember messziről vigyázhatja minden tetteit. Nem értett semmiféle hamissághoz, mérget vehettünk szavára, indulatára. Különös volt, hogy Szia nem állhatta, azt mondta, fél, hogy megálmodja, de Fikának jó volna, az ura ügyis földnyomorékon tért haza a hadikórházból. Mi értelme, hogy attól olyan szapora, mint egy házinyúl! Ha már hol tojós, hol kotlós, legalább válasszon olyan kakast, amelyiknek megvan mindkét lába, a

csudába! Szemérmetlenül kacsingatott, integetett kettejükre az elinduláskor, mintha már is tudna róluk valami tilalmasat. Mert a két asszonytestvér is velünk tartott, gyalog vágtak neki a harmatos, hajnali gyümölcsbereknek a hegyerinc rövidebb ösvényein.

Mi lent kocogtunk a szűk, keréknyomos völgyi úton, a «szerecseny tehenek» húzdogáltak a világ legtürelmesebb, legközönyösebb kényelmességével. Nagyon szerettük a két fekete szörnyeteget: Mundrucát, meg Flórikát. Egyetlen veszedelmes szenvedélyüktől tarthattunk: a völgy mélypontjain pocsolyába gyűlt meg a hegylábból szivárgó forrásvíz, s ha nagyon ki-melegedett az idő, belecsücsültek és estig senki el nem verte őket a vasszürke hűvös tejfelből!

Hanifka egész úton jól tartott minket kedvenceink bolondériáival; kivált mulattunk azon a tisztos szokásukon, hogy csupán nőszemélynek és annak is csak nótaszóra adják le a tejet. Eldicsekedett nekünk, hogyan tanulta ki őket s fogott ki rajtuk kalácsütős, pulykamellesszűtős ünnepszombatján, amikor nem jut asszonykéz a szeszélyes állatokra. Kacagó fintorokba futott össze ráncos képe, hogy amikor férfialakjában próbálta a fejest, kővé meredtek a sötét tömlők. De bizony kölcsönkérte Fika surcát és Kicsiágnis fejkendőjét, aztán szépen fújni kezdte, hogy «Csubárik! csubcsiki!» - hát úgy megpuhultak és csorrantották a vastagfehér édestejet, mint a vizipuska.

Közben bosszantottuk is Hanifkát. Kérdezgettük, hány feleséget fog tartani, ha már jó mohamedán! Pattogva, mintha szilvamacskát lövöldözne ránk, oktatott:

- Nincs mohamedán. Mohamedán azt tesz: Mohamedet imádok. Nem imádok Mohamedet. Allaht imádok. Allaht imád jó muzulmán. Muzulmán vagyok.

Csupa tömondatokban, de leendő házasságairól még tömondatot se ejtett. Nem lehetett rá semmiféle asszonydolgot kisütni soha. S ha faggattuk, mit szól a falu szépeihez, azt felelte:

- Jó muzulmán nem beszél asszonyokról, se magáról, se másról.

Lépésben kanyarogtunk fel a Héjaszó serpentinein az oldal közepéig, ahol egy sí mább, kiképezett terrazon épült Isvány bá zsellérháza. Olyan lakás volt ez, hogy nem igen lakta senki. Isvány bá a telet a faluban töltötte leányánál, első gyümölcszendüléstől kezdve pedig csergettyűvel, puskával a tagot kerülte. Aludni ide-oda húzódott, maga fabrikálta kocsanýfedelek alá, hogy soha tolvaj ne tudhassa, merre kuttog ökelme.

Pedig a ház jóval csinosabb volt, mint az átlagos zsellértanyák. Szép verandás tornác fogta körül, s a pitvaron kívül, amelyben a kéménykas alatt sütökemence, meg szabadtűzhely állott, kis kamarája és tágas, gerendás elsőháza is volt. Keskeny, gyékényből font ágy, súrolt fenyőfaholmi bútorozta, s kifakult virágos kartonfüggönyök hintáztak meg az ablakon, mikor messze kinyitottunk mindent, hogy a lakatlanság áporodott szagját kikergessük a vályogfalak közül.

A házikó jó módja régi, szomorú emléket idézett: Palkó édesanyja élte itt utolsó hónapjait az orvos rendeletére. Idevonult el gyógyíthatatlan két bajával: bánatával és vérszegénységével. Egy csendesen kialvó szenvedés mélabúja még ott kísértett az örökre elhagyott szobácskán.

Mialatt Villivel ketten rendezgettünk, a munka künt javában megindult. Szia, Fika, meg Hanifka ágról-ágra mászkáltak a hosszú marokvégű szedőrudakkal, a gyermekek hordtak, Palkó válogatott s a vén Isvány bá ügyesen széna közé, ládába, kosarakba csomagolt. Enni szabad volt akármennyit, a túlétettekől, férgeséből, de a császárkörte gyorsan jóllakat, és Fika különben sem kóstolt falatot sem. Állapotos volt szegényke, s a jószágos nagymama hiába rendelkezett, hogy hordjon s ne másszék a fára.

- Hát a macska? - dünnyögte a figyelmeztetésre. - Sze' utolsó napjáig szökdécsel a háztetőre!

Villi Palkó mellé állt, és törülgette a még harmatos példányokat, mikor pedig felszikkadt a világ, maga is az ágak közé penderült. A kihevülő délidő meghozta ajándékkul a harangszó foszlányait, akkorig Isvány bá felszította odabent a szabad tűzhelyen a venyigeparaszt, és felmelegítette a vetrecét, amit a nagymama ebédre pakkolt dolgosainak. Fika viszont a térdére csapott rongy között szorongatta már a lángfogta vasszöveget s kavarta egy rúddal a tömött parasztpulisztkát. Nénje egy szál fehércérnát lógatott a kezében, majd azzal szeletel, az tiszta munka. És látva, hogy a gyermekek elkóborogtak, nem átalította a hergelődést sem!

- Ügyelj a pendejédre, bekormozod, hátha meg talál matatni Hanifka!

- Te mind cseréled a változóidat! - mormogta a mokánytehen egykedvűen.

Letelepedtünk, mi az asztalhoz, a cselédnő a földre, és agyonettük magunkat, mert a sok édes gyümölcsre nagyszerűen csúszott a finom disznóvagdalékból, hagymából, tejfelből és bor-ecetből készített savanykás húsetel. Közben iszogattunk is, csak hogy italunknak megvolt az alsómarosmenti borok általános hibája: felette nehéz, szédítő folyadék, úgyhogy csak teménytelen higítással bírtuk.

Isvány bá tempós fontossággal hordta elő a jeges odorból a behűtött Borszéki vizeket, aztán kinyitotta uras bicskáját, melyen dugóhúzó is adódott.

- No lám, aki legény, kihúzza a parafát! - s odakínálta a húzót Taminak.

Ekkor történt valami semmiség, valóban oly jelentéktelen s mégis oly emlékezetessé váló, mint hajdan a nyakkendőkioldás. Villi felugrott, leseperve sárga dirndlikötényéről a puliszkamorzsákat, és kikapta Isvány bá kezéből az üveget, meg a bicskát.

- Majd én! - Háttal nekünk leült egy fatönkre, keményen térde közé szorította az üveget, s nekigyürkőzött... talán túlerősen is. Reccsent az üveg, a víz arcába fecskelt és a cserepek csörömpölve hullottak a kijárt, kérges földre.

- Ezt megcsináltam! - kiáltott fel. - Nem a víz, víz van még, de a vadonatúj kötényem!

- És a térded, Villi?

- Semmi... remélem legalább is... És még mindig hátatfordítva lehajolt, talán fölemelte szoknyáját és lábát vizsgálta. - Ki tehet róla, hogy hitvány a hadi portéka és a Borszéki víz még mindig a legtöbb szabad szénsavat tartalmazza! Kicsit piros a jobb térdem, de csak megnyomódott! - Szia, seperd össze a cserepeket!

Most már felénk fordult, sokat, hevesen beszélt, s vér futott arcába. Sárga mulldöténye végigrepedt, csúf, nem is szállmenti szakadással, mely rosszindulatú, mint a zúzott seb.

Ebéd után lehúzódtunk erre-arra, én Idukával az elsőházba, a gyékényágyra. A jóllakott, jól emésztő, vaseszségű kis amazon azonban sütt-fűtött, mint a kemence, elrontotta álmos kedvetem, hát rövidesen kiszöktem mellőle, s szokott hóbertom szerint magányos fölfedező-útra indultam. A körtefák alatt alvó alakokra bukkantam, az ördög számolta őket. Csak Tami volt éber, apró fehér kavicsokkal vígan pedgyezett, kancsalra torzult szemmel vigyázva, hogy ügyesen repítse hol a markával, hol kezefejével a magasba, egy szemig kifogva ismét valamennyit. Csodamódon Isvány bá is szundikált, cifrán horkolva olyan keskeny és rövid padkán, amelyen más még ülve is elfáradt volna. Folyékony, rebbenéstelen, száraz meleg ült a szőlősorokban, mentükön kimásztam a tetőig, ahol valami ócska erőd utolsó falai porladoztak. - A falu abban volt, hogy a tatárvilágban s más dúlások alkalmával idemenekült a nép, míg elzúgott a veszedelem.

És csakugyan régi őrtorony alaprajzára vallottak az aszú gazzal benőtt falak, s főleg sziklaszerű szilárdságuk, mely csak az idő morzsolásának engedett. Egy csak a Szentlélektől fenntartott kapuív alá lépve, a kövezett udvaron felépített szénaasztag mögül kötekedő

viháncolást hallottam, s ez megállított. A férfigangra nem ismertem rá, csak azután, amikor Lyubó, a szerb fogoly elém került a gazdaságban. (A foglyok ma a hegy hátában sarjút forgattak, de hogy miképpen került ide a szikár, vadfekete és szúrószemű férfiember, ki tudná megmondani.)

A viháncoló asszony Szia volt.

- Egy szöcske... jaj a bestelen! - sikongta.

- Szénába így van, várj, kifogom. -

- Menj az ördögbe, hiszen te...

- Hát hogy találjam el, amikor annyi fene ránca van a fersingednek!

Dulakodtak, de az asszony talpraszökött.

- Kell fussak, s az üveget is visszategyem.

- Hát a szöcske?

- Maj' kitanál, ahon betanált.

- Vaj' kifogom az éccaka?

- Ha be tudsz gyünni a kócslyukan.

Akkor már a szőlőrendekben álltam, ha tilos is az ilyen begázolás. Szép madárka ez, tünődtem, hogy elsuhogott mellettem, megcsapkodva a nagy, gálicpettyes szőlőleveleket szoknyája szélével. Repült valósággal, meztelen lábujjai alig érték az agyagos földbe vágott lépcsőfokokat. Egy kis bort csent a szerbjének, azt hozta ide, no meg hozta, lopta sajátmagát. Ebéd után ásítózva, lustán tápászkodott volt fel a körtefák alól, hogy nem tud aludni Isvány bá «gordonolásától», s lemegy a diófák alá, ahol csend van. Vajjon beáruhatom-e? A cselédnép méltán gyűlöli a bemártó vendéget. Miközben magam is megindultam a tanyaház felé, utána gondoltam egy régebbi afférjának. Az is csak azért maradt fejemben, mert fura kicsengése volt a pörpatvarnak. Akkor történt, amikor egyetlen éjszakára kijött az alispán bácsi. Szia még délután hazaugrott, hogy temérdek a házi baja. A nagymama hát utána futtatott, mert a vendég récesültet kívánt, s a récekoppasztás hosszú türelem és lelkiismereti munka. De nem lelték sehol a menyecskét. «Koslat valamerre» - mormogta Vénágnis, pedig ilyesmit különben csak Cilinderről mondott szerelem évadján. «Erössen mehetnékje vót!» Este aztán, a kizökkent házirendben összemarakodtak, ahogy két szekér ront egybe a torlódásban. Ágnis ráolvasta Sziára, hogy hazugsággal szökött meg, aki pedig hazudik, az lop is, és aki lop, az parázna is. A civakodás úgy elfajult, hogy a nagymama vacsora utáni kiadásnál lepirongatta a szakácsnét, de az fenntartotta, hogy a «belső» nem is egy görbe úton jár. A körmösségét például az bizonyítja, hogy minden fersingén zsebe van. Abba lehet eldugdosni a csirke-cubákot s tortaszeletet, kolbászvéget.

- Ejnye, hát zsebkendőt tán nem?

- Éppég! S az is mire jó, az a szagosított zsebruha? Az a sok finnyás kényeskedés? Tisztes-séges asszan nem jószagú örökkéig!

Akkor láttam a nagymama szigorát és tanácsalanságát. Úgy megdöbbsent a nyílt vádra, mintha közeli családtagjának tört cserepeiről hallana. És ő, aki még a gazdaság dolgaiban sem igen támaszkodott fiára, most elébe vitte a dolgot, mintha attól tartana, hogy Szia elfajulása a házra is árnyékot vethet. Ezt pedig férfiak tudják jobban megítélni.

- Ágnis vén hisztérika, meg kell rostálni, amit mond, mamókám.

- De ha csak egy szó is igaz mindebből, már megutálam Sziát!

- Úgy kerek a világ, ha jóvérű menyecskék is vannak benne. Aztán hát régi igazság, hogy a kikapós fehérnép a jódolgú!

- Ezt én így meg nem szenvedhetem. Nekem becstelen nőszemély ne nyúljon ágyamhoz és ételemhez!

Most a szőlőhegyen megértettem a bácsit. Tudta ő jól, mire kell taksálni Sziát. A férfiaknak hatodik érzékük van ehhez, kiszimatolják a megkísértheség illatát, sugárzását a nők körül. De tudta ő azt is, hogy a mai világban az ilyen munkaerő pótolhatatlan, amikor a férfinépet a háború kiszüretelte a faluból, s az asszonyokat felfűjta a hadisegély. Fő, hogy a nagymamának igazi könnyebbsége van vele, lám, csak egy délután nem lelték és már is összement a régula.

Mert ez aztán dolgozott is kettő helyett. Még arra is vállalkozott az egésznap hajladozás, ágról-ágra szökdösés után, hogy hazavisz a fején egy nagy kerek kosarat, gyümölcscsel, veteménnyel a ház szükségéire. Pedig Villi jól kihúzatta velük az időt.

- Instálam indítani, a völgybe hamar estveledik, kisasszan. (Isvány bának Villi örökre kisasszony maradt.)

Előállott a szekér. Mundruca és Flórika püffedtre ették hasukat sarjuból, mézédés kóréból, amit a csemegekukoricásban törtünk nekik. A tőgyük is feszült és esti honvág sütött ránk jámbor pillantásukból.

- Palkó meg én Sziáékkal tartunk gyalog. Nem szabad az állatokat úgy megterhelni.

Ez a legtermészetesebb intézkedés volt Villi részéről, különösnek csak azt találtam, hogy darabig még utánunk jött a szekérúton, pedig az ösvény a zsellérház mögött s éppen velünk ellenkező irányba kaptatott a falu felé. Mintha Isten tudja, milyen messze szakadnánk egymástól, még láttam egy fordulónál ott állingálni a földterasz szélén, a nyárvégien kopaszodó ribizlibokrok előtt.

Valami megmozdult akkor bennem, szerettem volna inteni neki, mint induló hajóról, vasútról szokás. De akkor csendesesen elfordult már tőlünk és visszaindult a tornác felé.

A nap gyönyörű sárga uszályt hagyott még az égen, amikor begörögtünk az udvar krumpliköveire. A ládákat le sem rakták, hajnalban mennek tovább az ökrökkel a városba. A nagymama éppen vetkeződött: az imént tért meg a Sámuel-napi köszöntőből, a fiúk sem voltak elő, az ifjú félvérek hát rendes tempójuk szerint a konyhába rohantak kifaggatni Ágnist, hogy mi lesz a vacsora.

Közben megjött a két menyecske is. Szia súly alatti nehéz léptekkel a grádicson, de gyertya-egyenesen a fején hordott kosárral. Ablakomon át láttam őt a nyugati ég sárga fénykárpitjába rajzolódva, és ismét megcsapott a belőle áradó, heves, majdnem perzselő életöröm és életvág. Ez erős, fiatal, és nem törődik a világgal!

Könyökig habosan mosdóm felett álltam a félhomályban. Akkor benyit hozzám a nagymama és ijedt, fakó hangon kérdi:

- Tudsz te róla, ami Villivel történt?

Lefutott rajtam a hideg. Hát mi történhetett, Istenem?

- Hallom, úgy felhasította a talpát, hogy nem volt képes hazajönni.

Bemártottam arcomat a vízbe. Aztán leültem és hirtelen rámtört döbbenetemet a törülközés elfogultságával lepleztem.

- Ebben az esteledésben ma már nem tudok érte fogatot indítani! Még ha bízhatnánk a holdvilágban!

- És Palkó?

- Vele maradt, természetesen. Küldtek egy cédulát, olvasd el, lelkem, mert azt sem tudam, hol a szemüvegem! Nem érzi javát az a leánka, mindig a baj szélén mászkál!

Fika jött a lámpával, s őt faggattuk ki. A dolog kellemetlen volt, de Villit ismerve egészen elhihető. Mialatt Szia az utolsó kosarakat csomagolta, ő felmászott a «Villi fá»-ra, így hívtak egy körtefát gyermekkorra óta, mert örökké azon tanyázott. (Volt rajta nappalija, hálója, ebédlője a különböző ágcsoportokban.) Az «ágdíványon» üldögélt, aztán inkább lecsúszott, mint ugrott, egyenesen bele a délben eltört borszéki üveg egy cserepébe. De nem jajgatott, csak nyomkodta a vért, a kölnivízét kérte és egy tiszta szalvétát a kivitt asztalnéműből.

Levelét néhány jegyzőkönyvlapra firkantotta. Nincs semmi baj, éppencsak hogy nem tud gyalogolni, az egész mindössze egy karcolás. Tinike néni szobájában alszik majd, befogja az abroszt lepedőnek. Jó, hogy a pokrócok küntmaradtak, egyiket Palkónak adja, neki a pitvarba csinál ágyat Isvány bá. Reggel küldjenek ki gaze-t, vattát, mosott lendarabokat, főként azonban nyeles bontófésűjét. Legfontosabb a fésű! Ez az utólag odavetett mondat nem tévesztette el megnyugtató hatását a nagymamára.

Vacsora alatt egyéb is elterelte a figyelmet másirányba. A két idősebb félvér magas kedvben érkezett meg a Sámuel-köszöntésből. A papnak serdülő leányai voltak, talpraesett, szigorúan nevelt teremtések, akiknél tekintély és becsület kérdése volt az ilyen vendéglátásnak sikere. Példátlan tiszta, tisztesség, szépen terített asztal várta a vendégeket. Most aztán csak úgy röpködtek a Sári, Klárica, Magduci, Erzsike nevek: így hívták a négy papkisasszonykát. Sandri olykor el is pirult csatarázás közben. Annál inkább, mert rájárt a rúd, Berci ismételtén meghergelte. Az uzsonnakávékat a papnéni töltötte ki, de Kláricának kellett egy rózsás, «souvenir»-es bögreből kiosztani rájuk a tejfelt. Véletlenül Sandrinak is juttatott, - holott ismert dolog volt, hogy idehaza csak szűrve issza. És amikor a fruska szégyenkezve akarta elvenni előle a csészét - házileányságán nagy csorba esett.

- Bocsásson meg, én vagyok a hibás!

Akkor a kamaszfiúból kikottyant a lovagiasság:

- Megiszom én magáér' ha fenékig is tejfel!

Ez félig sűgva ment, de az áspistermészetű Berci elcsippentette és most közprédára bocsátotta.

- Tejfelt adni, nagymama, egy fazékkal, merjen még kényeskedni! - és az apróbbak kiszaladtak, hogy hozzanak.

Így fült nagy felhangoltságba, zajba, újdonságokba Villi kis balesete, de a nagymama mégis nyugtalankodott. Magában tanakodott:

- Isványnak jó puskája van s a kutyák megbízhatók... az öreg éber is nagyon... ilyenkor érések idején egész éjjel kerüli a tagot... De egy szót nem írt Villi, van-e náluk gyertya? Én a hajnaltól félek, akkorra nyáron is lehül a levegő, és a pokrócok vékonyak. Bárcsak az ablakokat ne nyitná végre az a leánka!

Magamban maradtam és nehéz szívvel.

- Egy üvegcserepbe... de hiszen Szia összeszedte a cserepeket! S a Villi-fa eggyel feljebb áll, mint ahol ebédeltünk! Elugrott volna az üvegdarab?

Úgy vettem át az ágyat, hogy kilássak ebbe az éjszakába. Nem tudom, miért vágytam látni az égkárpitot, melynél szebb mennyezet már nem borulhatott volna a világ nagy hálósobája, alvói és álmatlan szerelmesei fölé. Örvénylett a sűrűcsillag, mintha lassan kimozdultak volna,

és omolnának, elperegnének az öröktörvényű bujdosók, elunva kiszabott, változatlan sorsukat. Velem szemben ott lebegett a Korona, Villi és Imre választott csillagképe; vajjon nem pattan, gurul-e messze ma ennek a mennyei abroncsnak, mely két szívet, sorsot tartott össze a földön, valamelyik csillagszöge, nem morzsolódik-e szét a szeplőtlen szép égi koszorú, ahogy a földön minden elviselődik, kihibban öröknek hitt egybetartozásából?

Szia is fel-felrémllett bennem: és hátha csakugyan bebúvik a szöcskefogdosó férfi a kulcslyukon? Ezer és ezer kilométerekre mit álmodnak a foglyok, vagy álmuk sincs? Vajjon csalnak-e ők is, hitetlenül, vagy hisznek és csak a hitük van meg a szárazkenyérhez, földpárnához, koszló inghez?

És én miért nem háborodom fel, miért nem indultam meg kezembe viharlámpát kérve, az elszánt félvérekkel, a szelid Hanifkával végig a hegyélen, ki Villihez, hogy mellé feküdjem a gyékényágyba, és megőrizsem a jövőnek, a boldogságának! Miért virrasztok érte csupán, ahogy anyaszívek reszketik át leányuk első asszonyi éjtszakáját: tiltakozva és tehetetlenül? Vajjon megszűnt már a határvonal bűn és erény között? Úgy fekszem, mint a só, és nincs eleven lódító erőm a közbelépéshez.

Éjfél felé az ég elfelhősödött. A párás, füledt éjtszaka felbolygatta, rámuszította az élőkert rózsaszín violáit, beteg pazarlással ömlött be most az illat a fény helyett. Akkor már tudtam, hogy nem lesz több szüret holnap, az idő elesősödik. S hajnaltájban meg is indult a permete, sirt vagy fürdött a világ, én meg ledobtam magamról ébrenlétem súlyait, s találkoztam az elkésett álommal.

Későn kerültem elő, mire már elment a ruganyos lószekér Villi után. Amikor megérkeztek, megfigyeltem, milyen kapóra jött neki, hogy elmaradt a terhes munkanap, de az is, hogy agyonázva, sebesülve órákon át csak magával foglalkozhatott, és hogy beállíthatta életrendjét a kúrára és visszavonulásra. Kétségtelen, hogy önmagát és egész környezetét el kellett terelnie a lelkében feldolgozatlan élménytől, amelybe beleugrott vakon, mint az üvegcserepbe. Én legalább így láttam őt azokban a napokban, amelyeknek hangulatát a nyári tartós eső, a betegápolás és Palkó búcsúztatásának mélabúja szabta meg. De ennek a lábujjhegyes, fojtottsavú, ki-kiújuló gyöngédségű időnek volt bizonyos áhítatos, harmatos kedvessége. Villi jó tengelyül szolgált a körüle forgó történéseknek. Lábát a bágyfői körorvos naponta átkötözte. (A seb rosszabbnak bizonyult, mint ő hitte.) Sápadtan, megviselten s nála szokatlan szelídségben és türelemben pihent, maga köré hordatva válogatottan csinos toalettcikkeit, könyveit, kézimunkáit. De leginkább Cilinder feleségével szórakozott, aki valóságos ápolónői hűséggel őrizte őt, mintegy meghálálva a saját betegágyaiban tapasztalt gondoskodást. Az emberek inkább fárasztották Villit, még postája sem érdekelte. Egyáltalán valahogy kizökkent saját magából, ahogy a bolygókat néha ismeretlen csillagvonzások térítik el rendes útjukból. De ezek a zavarok múlóak, nem mint Palkó kicserélődése. Mert a fiatal katonán halk, megbékült fény derengett, akárcsak a hívő novíciúsén, aki végleg eldöntötte, hogy kilép a világból. A rászállott derüből valami a nagymamára is átsugárzott, a szegény öreg megtelt jótvárással, és így nyugalommal. Olyan volt a természete: a jó elvárásában hinni is tudott a jónak bekövetkeztében. Áldott vaksággal segítette Isten!

Palkó pár nap múlva visszatért Vajdaszállásra. Megigérte ismét, hogy értesíteni fog, ha menetszázada indul.

A vasúti állomás tömve volt néppel azon a szeptemberi délutánon. Csakhogy ez nem a kíváncsiaknak, felizgultaknak és lelkesülőknek dagadozó áradata volt már, mely az első katonavonatokot bocsátotta útra ajándékos kézzel, büszkén kótyagos szavakkal, a lélek legtávolabbi, felfedetlen zugaiba üzve vissza a gyáva rémületet. Csak hozzátartozók és nagyon jó ismerősök imbolyogtak fel és alá a perrón előtt, és a fájó megindultságot most senki nem palástolta. Az első búcsúztatók őrzöngő, cirkuszi népmutatványok voltak, ez temetési, döbönt

szertartás. A pergőtüzes, kőbevált olasz arcvonala árnyéka ért ma idáig, feküdt nehezkül a szívekre. Micsoda végzetszerű véletlen volt az is, hogy a kocsi, melyekben az önmagukat vad nótázással zsongító fiatal legények összezsúfolódtak, jobb híján hajlós, hamuszínű szomorúfűzgallyakkal díszítették! Máig emlékszem egy rongyos koldusasszonyra, aki a földön ült, ölén darab földfekete, földszűz kenyérdúccal. Katonafia mellette állt, és ő felfelnyújtott neki a drága «hazai»-ból. Néha beléje botlottak az emberek, de ő csak ült, folyt a könnye és morzsolta azt a sárdarabot, amit a hazától kapott, akinek ő sudár fiát adja most oda cserébe.

Palkó legelőször a nagymamától búcsúzott. Kezetcsókolt neki, s a didergő öreg valami nagyon keserveset súghatott fülébe, és tapogatva próbálta átölelni. Az a macskamozdulat volt ez, amit sokszor elnéztünk a leggyengébb fiacskáját óvó, menekítő Cilusnál. De a fiatalemberen most kitűnt, hogy ez a néhány utolsó nap valóban férfivá érlelte. Különös révültforma állapotban volt ezidőben mindig: mintha szeme befelé bámult volna valaminő lelki színjátékba, amit alig fog fel és amiben mégis, mint megtörtént csodában, hisz és felolvad. Most maga karolta át, szorította magához nagyanyját, és lendületével lefogta azt a régi ölelést.

- Mindig azt tanította, hogy ha hí a haza, menni kell, édes nagyanyám.

Villinek csókját nem fogadta el, vagy nem vette észre. Hirtelen borult kezére, mintha szertartást végezne, az én kezemig pedig már csak ujjhegye ért el: fel kellett ugrania a lépcsőre, a vonat megindult. Sokáig láttuk arcát, mert a pálya nyílegyenesen haladt, utóljára mint elolvadó foltot csupán.

A koldusasszony még most is ott ült a kijárat előtt, öléből elgurult a kenyérdúc, rongyos szoknyájára néhány pénz volt odavetve. De ő csak bámult, mint megkövült szemrehányás a világ ellen.

- Szépen ment el - nagyon szépen ment el, - motyogta a nagymama, s ő is pénz után keresgélte kötött retiküljében.

Nem tudhatom, micsoda ösztön vezethette, hogy aztán Villire nézett, és megkapaszkodott odanyújtott karjába, mintha az elbúcsúzás emelkedettsége és Villi között titkos összefüggés volna, és mintha neki tartoznék érte néma hálával.

III. TISZTÍTÓTŰZ

- És ti mind olyan jól alusztok.

Ismét hat esztendő olvadt le életünkéből. Dehát vajjon aludtunk-e, és jól aludtunk? A régi világ végkép elsüllyedt, és felbukott helyette egy másik, mint óceániai földrengésekkel szoktak szigetek elmerülni és másokat tolni fel világra maguk helyett. Ki aludt azokban az esztendőben? Akik a szenvedések élvonalában álltatok: pergőtüzek, fogságok, betegségek, nyomorúságok, gyászok és hontalanság sorkatonái, tudjátok meg, hogy a hátrébb tengők sem aludtak a ti gyötrelmek idején. Vagy virrasztottak értetek, vagy saját magukért. Talán én azért siklottam ki újra Villi életéből, mert mindegyé vált nekem sápadt legázoltsága, amellyel magában maradt a sors által és önmaga által rátukmált, magyarázhatatlan áldozat után!? (Mert láttam tettében a kétségbeesettek logikáját: legyen! S ami azután következik, azért viselje a felelősséget a vak ismeretlen, aki áttipor épített sorsunkon, ahogy mi széttépünk homlokunkkal fínom, harmatos csillogásban feszülő pókhálót, s utána se pillantunk áldozatunknak!)

Nem, nem alhattam el Villi dolga felett, csak hogy nem érkeztem érette virrasztani. Nagyjában követtem élete további fordulóit egy-egy levél, üzenet formájában - de minden, ami papirosra és idegen átadó szájára kerülhet, vázlata csupán életünknek, amikor még szóban tett vallomásaink is sokszor éppenhogy külső festéke, cirádája belsők titokzatos történéseinek.

Huszonhárom augusztusának utolsó hetében váratlanul beszólítottak Kolozsvárra, a nyelvvizsgára. Este érkeztem, fáradtan s fejemben a hirtelen felfalt ismeretek emésztetlen gomolyagával. Szállóról szállóra ténferegtem: a felduzzasztott városban sehol egyetlen menedék! Kutattam valami ismerősöm lakcíme után: de ki lakik ma ott, ahol tíz évvel ezelőtt? Sohasem láttam várost még viszont ily megváltozott arculatban. Nem pusztán az utcanevek, cégtáblák és reklámok cseréltek nyelvet, jelleget, nemcsak az arcok ismeretlen kavargása, a szavak más hanghordozása zavart meg, túl mindenben bennem is fények aludtak ki azóta, hogy utóljára laktam e falak között, a ragyogó tekintet szebben látása hiányzott, a könnyű szív biztos útmutatása! Tétova tanácsalanságban a Nagyhíd felett álldogáltam, a poros, rekkent levegőt ott legalább hegyekből sodort hűvösség remegtette meg néha. Valaki akkor majdnem súlytalan léptekkel osont felém, és megragadta piros-monogrammos, négyszegletű utitaskát.

- Pénzem, irataim, könyveim! - rettent át rajtam, s magamhoz szorítva holmimat, szembe fordultam a támadóval.

- Róla ismertelek meg a homályban, erről a hű, tisztis kis jószágról! Ilyen suta szerencsém is csak nekem lehet: hajnalban indulunk Imrével Bágyrévra. Ránkfér egy csepp nyárutózás. A lakásunk lekoppasztva, leragasztva, lenaftalinozva! A rendelőben alszunk, - igaz, mi ketten amúgy sem aludnánk!

Átlátva helyzetemet, Villi rögtön tervet kovácsolt számomra:

- Ma vétek volna téged éjszakáztatni. Hanem tudod mit, ha már elcsíptelek, megfogadod nekem, hogy nagymamánál találkozunk. Rázd le a vizsgát, s gyere hozzám egyenest. Persze... változás ott is van, az idő mindenkin csorbát ejtett... talán csak a gát zúg ma is a régi hangon. De már csak érte is érdemes odamenni! Most pedig elviszlek szállásra Blanka nénihez.

Valahova nagyon sietett, éppencsak hogy számbaadott rokonainak, s egy beszédes, sok-sok vallomást ígérő meleg csókkal elkészönt tőlem... Ma ő sem ért rá érette virrasztani!

Aludtam már olyan szobában is, ahová halott grófkisasszony szelleme járt vissza éjjelente, hogy megpengesse a zongorát, melynek fedelét ezért nem is zárta le senki. Éreztem ott, és sok egybeült is szuggesztív erejét eleddig csak képzeletemből ismert környezetnek. De ezen az éjszakán, Villi hajdani diákszállásán, mintha nyoma sem maradt volna részemre annak, hogy szívemhez nőtt barátnőm itt töltötte aranyéveit... A szoba teljesen visszanyerte a mögöttünk elmaradt kávéivó korszaknak kávészínű jellegét. Barna ajtófélfák, barnazöld ágyterítő, szőnyeg és bútorhuzat... Mindez olyan józan, mesétlen, érdektelen volt már, mint a szereplő nélkül ásító Shakespeare-színpad. Rúdban vásárolt rózsá-glycerinszappan, benzoe tinktúra és mandulakorpa szaga áramlik a mosdó polcáról (Blanka néni ártatlan kendőző-szerei), a szekrény lehellelte is a vanília arómáját idézi: egyetlen illatszalagnyi út sem maradt, melyen át hozzámlopakodjanak az ismert és elmosódott történet figurái! Itt, egy hajnalodó szerelem, egy elporlott, vergődő szenvedelem színterén, Tepes vajda karóba húzott bojárainak nyögése kísért és a petróleumkitermelés román műszavaival küszködöm...

Csak hajnaltájt rögzítettem magamnak Villit, az újat. Mintha rám nézne szelíden, kicsit szemrehányón. Menekedőn és megint egyszer rámszorultan. De köztem és közte kietlen kötelességek torlasza... Elszántam hát magamat, hogy mégiscsak kiutazom hozzá Bágyrévra!

Pár nap múlva aztán befutott velem a vonat a kis órház elé. Lila petúniák, sárga «nemzeti rózsák» és égőpiros pelárgóniák lobogtak elém az ágyásokban. Ismeretlen férfi magasodott ki a várakozó és elutazni szándékozó parasztok közül. Egy pár becsületes acélkék szem szegezett nekem nagyon átható sugarakat, tétovátlan mosoly suhant végig rajtam a kézfogásnál, és kimérten, katonásan születő mozdulatok parancsoltak hozzáalkalmazkodást a fiatal férfihoz, aki egészében polgári ruhába erőszakolt, patent egészségű tisztúrnak festett, s töretlensége semmit el nem árult átélt szenvedéseiről. Csak roppant sűrű, selyemfényű hajának hamva tűnt túl korainak. Kékszürekesség ült felette, mint őszi káposztaleveleken. Ez a hajzat volt a jegykendő, amit Transzbajkálából magával hozott, örökre. Az arc kisímult, a test visszaruganyosodott, a szemben feljött a kiderülés napsugara, a kézben áramló friss új vér a nyulánk sebészujjaknak pompás szorítást adott, - de a nyári hajnalok elsietett köde ott borongott egész biztató jelensége fölött! Kocsinkig dirigált, mert valósággal rendelkezett velünk, utasításainak szabatosága mögött velem szemben mégis mintha leplezett elfogódottság húzódott volna meg. Később is, gyakran tapasztaltam ezt, talán túlságosan respektálta, hogy feleségének olyan benső bizalmasa vagyok, aki tudatuk nélkül is jobbra vagy balra csavarhatnám a rejtelmes kapcsolókat, melyektől boldogságuk függ. Avagy nem annak jele volt, hogy némileg tart tőlem, amikor a bakra ült ki, a kocsis mellé:

- A hölgyek ilyenkor szeretnek titkokat cserélni. Hat év után! Férfiember merőben fölösleges fültanu volna.

Aki szeret, az mégiscsak kiszolgáltatott... villant át rajtam. Ez a jó fiú aggódik, hogy nem illik bele az együttesbe. Még nagyon széthulló társaság voltunk! Villivel is alig-alig találtunk vissza a nagyobb mondanivalókhoz. Csak külső dolgokról számoltunk el, fölvázolva nagyjából életvonalunkat, főként az övékét, ahogy kútba esett a főorvosi állás, de a klinikai pályafutás lehetősége is. Még magánrendelőjüket is elrekvirálta a hatóság, meg kellett húzódniuk egy raktárhelyiségben, s vakolatni, meszeltetni új menedéket.

- Tudod, okos volna rátérnem a kozmetikára. Az egyetemet úgysem tudtam befejezni. Csakhogy ez a megtestesült «orvosi etika» - állával intett háttalülő férjére - kijelentette, hogy nem enged borbélyá süllyedni. S neki nem lehet ellenszegülni...

Hátradőlt a kocsiban, és kérdő tekintetemre csak rázta a fejét.

- M... m... - dünnyögte befogott ajakkal, - ez nem olyan egyszerű dolog... Mert én őt, érts meg jól: abszolút szeretettel szeretem. Tudod, mi az? Nincs appelláta! - Hogy ez nem helyes?

Nagymama is mondja. De én soha nem hittem, nem képzeltem, hogy férfi is rászolgálhat, hogy ilyen módon szeressék, önkéntes rabszolgaságban. Ő olyan tiszta, olyan romlatlan, mint egy virág. Túl az élet minden kijózanodási alkalmán mondom ezt...

Brávó, Villi, - gondoltam magamban - szerelmes vagy, a dolog nagyon egyszerű! - «Mindent a hazáért!» tanultuk valaha. Mindent azért, akit igazán szeretünk, akit sorsunk gyanánt vállaltunk.

De csak kezét szorítottam meg a kocsitakaró alatt, és ugrottam a tárgyban, a nagymamát kérdeztem.

- Ó, neki volt alkalma bőven, megmutatni Dobó Katica-i hajlamait. Ahogy az idők nehezültek, mindinkább melléje álltam. Tizenhétben! A falu tele volt fegyverrel és rosszindulattal, s nem tudtam az öreget rávenni, hogy bemeneküljünk a városba. Olyan biztosnak érezte magát jósága, igazságossága tudatában. Végre is cifra dolog történt: egy éjjel belőttek a vendégszoba ablakán. Szerencsére én nagymamával aludtam a hálóban. Akkor aztán mégis csak beszöktünk apámékhoz. Mintha csak vásárolgatni mennénk a városba, elkocsikáztunk. Azt hittem, különös diplomáciai és taktikai sikerem volt ez a kerekretoldás. S annál inkább, mivel másnap éjszaka néhány hadimenyecské ura - akiknek fejét az asszonyok teleduruzsolták a sok kényszernapszámról, betegségekről, amiket fotogénvilág s cukor nélkül húztak ki a gyermekek, - ráment a jegyzőre. El is fogták a szerencsétlen Akurátnyt. Hanem amit azzal elkövettek!... Bevitték saját pincéjébe, ahonnan éppen el akarta fuvarozni az elhúzott cukrot, lisztet, petróleumot. Ott helyben szétszítottak mindent, boldog-boldogtalannak, végül egyik asszonnyal kis tekenyő tésztát gyúrtak lisztből, cukorból, az olaj salakjából, és a gyurmát Akurátnyival megégették... Még innia is kellett rá a bűdös petróleumból.

De jött a csattanó. Pár nap múlva beállít hozzánk Sala Márton bá, a bíró, és esedezik alázatosan, hogy a falu nagyon restelli a dolgot, tőlük ne fussanak tisztességes emberek, a nagyságos alispány úr édes kedves anyja s leánya! Nincs nekik semmi bajuk mivelünk, de a gazdátlan házba könnyen besuvad valami nemszeretem vendég!

- Hallgasson Marci bá, - fenyegette meg nagyanyám - hát a golyó?

- Az instállam a jedző úr porciója vót, mer' arra is meginstálljuk, hogy bé ne eressen ilyen népeket a házába. Valahonnét neszit vették a hazatért katonák, hogy akkor éccaka ott lappongatja magát. Mer' egyszer se aludatt otthon, miótától fogva zavaros világ vagyan...

Mégcsak a birtok sorsa érdekelt volna, de azt is kiértettem Villi további csevegéseiből. A földosztást túrhetően megúszták, mert a nagymama Palkó halála után elvesztette kedvét, hogy akkora gazdaságot vezessen, annyi külső emberrel vesződjék. Szétiratta a tagot, sőt ki is adta Lujza néninek, az indiánok anyjának az apai jussot. Most már csak a belsőségnek élt, a kertet, a szőlőket dédelgette, azokhoz pedig nem nyúlt az új törvény keze. A tag persze megfélelegesült...

- Gondolhatod, mit jelent a maradékból élni, bár hát édesapámnak a megye folyósította nyugdíját.

Némi erőltetéssel hozta ezt ki, neheze esett! Homályosan emlékeztem valami történetre, amit az akkori feszült légkörben nagyon feltudtak Villi apjának. Annak idején letette az esküt és letétette tisztviselőivel is. Volt a fejvesztettségnek egy kurta időszaka, amikor ez természetesnek tűnt. Bizonyos felelőtlen sugalmak, biztatások és titkos számítások eredményeképpen azonban fordult a hangulat, a megye visszavonta esküjét, és akkor hallatlan dolog történt: az alispán szembehelyezkedett tisztviselői karával.

- Esküt nem lehet visszaszívni, és aki itt akar maradni, az ne tiporjon rá övéinek életlehetőségeire.

Suttyomban «úgy kell»-re ütődő öklök kísérték azután Hadadi Domokos sorsát, amikor állásából a legelső kormányváltás mégiscsak menesztette.

Mintha kajsza gondolataim végét csomózná meg, Villi megszólalt:

- Apám csak szolgált a magyarságnak, amíg hivatalában megtűrték! Azt is tudom, hogy nem házi nyomásra, hanem a maga elszántából maradt, amíg maradhatott. De ezt az elszánást azért kicsimama számítása ösztökélte, olyan időben, amikor talán nem volt helye a józan latolgatásnak, hanem menni kellett volna a csalhatatlan népi ösztön szerint, mely tiltakozott minden túlkorai fegyverletétel ellen. Mert hiszen ez volt minden elsietett eskü. Persze, ki ítélkezhetik apja felett? Mostohám hajtotta őt, és mostohám mindig csak felhajtó gépezet, emelő daru volt, soha szabad madár; szuggesztív, de nem ihlető! És bár apám talpig férfi, semhogy ne tudná, hogy maga felelős a tetteiért... mégis lappang benne bizonyos sohasem nyilvánított keserűség Bella mama iránt. Ugyanakkor kicsimama nem érti a mai világot! Hogy harminckilenc évesen nyugdíjas életmódot kell folytatnia! Hisz ez nemcsak a háttérbeszorulással egy, de majdnem a kezdődő öregedéssel! Egy idő óta az expatriáláson jártatja esztét. Hanem édesapám mintha most már kevésbé hallgatna rá, no meg a kint való címeres pályafutásnak mostohám kicsit elfűrészelte gyökerét, apámnak gyászvitéz híre költ... Dehát ki maradt folt vagy seb nélkül ezekben az időkben?

És csakugyan, sok csonkaságra jöttem én rá e vakációs napokban. Bella mama ideges letörtségén túl lehetett nézni, elvégre aki mindent a férfitől vár, vegye ki részét annak életborúiból is, ne csak a fényben sütkérezzék. De Bella csak a városi urát szerette, a falusit nem is értette. Nem szívta fel, sőt nem is méltányolta a férfi narkotikumát, ki mintegy páncélba burkolta magát a belterjessé vált gazdálkodás gondjaival, örömeivel: rágalmak, elszegényedés és lelki lerongyolódás ellen. Harminc tehenet fejetett, modern tejgazdaságot rendezett be, a Héjaszót új csemetékkel bővítette, faiskolával, disznótartással kísérletezett, és vágott virágot szállított. Mindez főleg menekedés volt, de életerős, mint a jó úszó karcsapásai, feszülő hátrarúgásai a forgatag vonzó sodrása tájékán... Külsejében is átcserélődött. Régi, városias öltözési módját, melynek kifogástalan tisztasága, majdnem pedáns rendessége a magát jól egyensúlyozó, férfias lélek külső vetületeként hatott, most felváltotta a falusi urak bőnadrágos, posztókabátos, csizmás viseletére, és csak templomba, vasárnapi ebédekhez vette fel sötét, finom szövetruháit. Az időben élt, ismerte az igazságot, hogy csak az veszett el, aki nem képes belátni helyzetét. Még mindig megnyugtató, sőt példaadó életet jelentett környezetének.

Nekem a Madi tűnt fel valóban szánalomraméltónak. Az a furcsa megviselt volt, akit a szenvedés nem lesoványított, hanem elpuhított, széthízalt, mint a loccsanni készülő gyümölcsöt. Felhagyott francia karcsúságának ápolásával, ledobta páncélfűzőjét. Pedig most kellett volna küzdenie a széttépődés ellen, amikor már nem volt mivel toldania pepitaruháit. Mint valami szégyenfoltra, szorította oldalára karját, így titkolta a másminőségű bővítéseket. Új ruháról szó sem lehetett, megcsappant fizetése a Cseszka Trebova-i alapítványba vándorolt, ahova majd meghúzódik... Mert az is kiderült, - minden kiderült ebben a sorsvallató-teregető világban, - hogy a Madi előkelő Marison Compagnie-neve Kompanek Marzsenának íródott, s tulajdonképpen csehmorva származás. Most értettem meg azt a mindig gyanús dolgot, hogy csetlő-botló magyarságában is oly kifogástalanul ejtette ki a *h* hangokat! Szívujjakkal erélytelenséggel szólt rá olykor védenecseire, de tekintélye akkorát csökkent, hogy Cseszka Trebova már teljesen időszerűvé vált.

- Oui, ma pauvre grandmaman - fejezte ki részvétét a nagymamának Palkó tragédiája után, - mi vagyunk az igazi vesztesek... Mon chère, mon poli Palkó, mon petit poilu!... Még visszafutott a síneken a bőrröndöm után, dehát elkaparintotta már gonosz megtalálót, hirdetés is hiába volt... most aztán semmim, üres kéz nekem, a grandmaman-nak üres szív, bizony!

És oly szívszaggatóan sírt, hogy síróba hozta oktalan gondolatfűzéseivel a szegény nagymamát.

Az öregasszony most már foszlósfehér, erőtlen hajzatához változatlan, enyhítetlen feketét viselt, s a multkorokban még síma nyaka össze-vissza barázdálódott, mint aszú kockákba cserepesedő föld! Szeme alatt kiázott fehér foltok beszéltek egykor szikkadatlan könnyek patakjairól. Fájdalma a nagy idők elfolytával összekorhadt, megroskadt, mint az egybesepert őszi avar. Ahogy maga mondani szokta, lelke lassankint megtaplósdott. Gyászával, imáival elzárkózott amúgy is eléggé megpróbált környezetétől. Érezte jól a mindenki csonkaságát, másrészt az épen maradt és csak most zsendülő életet úgy sem verhetne volna le maga körül és annak reásugárzó fényét el nem háríthatta. Akinek gyermekei vannak, annak reménye is van a sírig! Akart, nem akart: mosolyognia kellett, szövetkeznie, néha még cimborálnia is unokáival, akik apró szükségükben, kívánságaikban épúgy csak rászámítottak, ahogy lelkileg egészen Imre védnöksége alá helyezték magukat. Azzal a barátsággal szerették sógorukat, amellyel fiatal fiúk a háborút, világot járt, s azonkívül minden sporthoz, férfias játékhöz érő idősebb pajtáshoz csatlakoznak.

Ezen az első estén is lefoglalták magoknak: sakkproblémák érkeztek az ujságban. Imre kibicelt nekik, sőt játszott is velük, korántsem felnőttek módjára, akik nyerni hagyják a zöldfüleket, ó nem. Annyira számbavette a most csappanó hangú Lacit, s a még mindig dundi Danikát, hogy rendületlenül elpáholta őket. Ez fokozta igazán népszerűségét! Valaki, aki alaposan ki tudja fejteni, mi az a gioco piano, Philidori védelem, a cselgyalog, királygambit, meg a fianchetto, aki megtanítja, mikép lehet «tisztelegéansan feláldozni»: leül velük mint komoly ellenfelekkel!

A nagy függőlámpa alól nemcsak a körégös petróleumláng fénye, de ennek a kedves szellemi bakalódásnak sugara is ránk hullott, elért, és valamikép fenntartotta a mi szívünket is az élet sötét, koporsós mélyei felett a csillámos felületen. Legkomolyabb témáinkba is belecsengett a fiúk kacagása, szurkolása, olykor még apró káromkodásaik is.

Mi többiek az ebédlő háttérében üldögéltünk. Óvatosan, egymást kímélve beszélgettünk, hiszen annyi fájó pontot kellett kikerülnünk! Semmi úgy nem figyelmeztetett a tapintatra, mint Cilinder jelenléte. A hős kandur túlélte összes kor- és vetélytársait. Felesége rég egy virágágyás mélyén pihent és Lábaviszit meg kellett mérgezni, mert zsigorát kapott. Dehát Cilinderrel sem bánt el kesztyűs kézzel a megnehezült időjárás. Maga volt a mulandóság gyászos mementója, az igazi kicsorbultság! Amikor durcásan, kimérten lomha léptekkel beállított az ebédlőbe, önkénytelen tréfaszót váltott ki belőlem:

- Hej, mikor kendet még
Cilikémnek, húgomnak nevezték!

S már sebet találtam. A nagymama szemhéja megpirosodott... Arra gondolhatott, amikor Palkó még kecses kisasszonykának nézte és Cilinek keresztelte el ezt a hímség torzképévé aggult rozoga portékát. Cilinder pofája felül úgy széttepsedt, hogy a kígyók háromszögletű fejére emlékeztetett. Nyaka elvastagodott, viszont farka lekopott, szinte megkurtult. Bundáját tökéletesen elviselte: hajdani kürtőszurok fénye most esőverte vörhenyesbe mállott. De legnagyobb csúfság szájával esett meg: fogai egy csapásra mind kihulltak, üres, lyukacsos ínye pedig kifelé fordult, csuciori húsbibircsók gyanánt. Ezzel aztán örökre befellegzett sikeres hadjáratainak. Rágni nem tudott, tejen élt, sőt madártejen, mert játszta a kiérdemesültet, kényeskedett és kicsikarta a becézgetést. Most is: hivatlanul a nagymama ölébe ugrott és odakínálta nyakát vakargatásra. És nagymama vakargatta: Palkó pajtásának minden szabad volt. Számontartották, kiszolgálták, mint rokkantat vagy nyomorék gyermeket. Vigyori, lefittyenő ínye, ijesztő fogatlansága bizonyos jelképi erővel hatott rám: sic transit...

Elég későn feküdtünk le, a rossz szokás szerint, hogy nem tudunk első este gátat vetni a mondanivalóknak. S ebben kettőn áll a vásár, se gazda, se vendég nem eléggé okos, hogy idejében eltegye magát másnapra. És mégsem aludtam el sokáig, nem az új fekvőhely miatt, ilyesmi engem nem zavar, hanem az új Villi miatt.

Egész estidőnkön át szelid volt, amilyennek sohasem ismertem, és még túlélénken élt bennem egykori, virgoncabb, színesebb egyénisége s teltebb figurája, hajlékonyabb, visszafeleselő tréfaéssége. Nem tudtam a két képet egymásra találtatni, sem a régit áthangolni, belemosni az újba. Nem az úrnósége zavart, hiszen legszertelenebb idejében is kikandikált belőle az eljövendő lady, hanem az alázatossága, majdnem meghunyászkodása férjével szemben. Ahogy mindig őt leste: a vizét, a kenyerét, a falatját, ahogy odaintett a diópápaszemből, varkocsból kivakarózott Kicsiágnisra, mielőtt Imre körül a legkisebb hiányt is észrevette. Mi bántott engem abban, ahogyan sőt, borstartót, mellékételt elibe rakosgatott? Végre is a szobalány jóval ügyetlenebb volt a «belső» mivoltból kikopott Sziánál, hát csak természetes lehetett a «kicsi naccsága» részéről, hogy simítgatta a tökéletlenségeket, és nekem mégsem tetszett ez, a szerep nem tetszett! A hajdani versbolondja, a komponista, a tehetséges orvos-növendék, a száz titkos szerelem övezte bálkirálynő most vetülete csak egy férfinak, s még boldog is árnyékszerepében! Alapjában véve talán féltékeny vagyok? - faggattam magamat. Mert Villi most mintha néha elfelejtkezne rólam, nem utánam jár már az én régi hű kis kezeselem!

- Akarsz lefeküdni, Imre? - hogyan állt meg e kérdéssel a nagyasztalnál, ahol a három gyermek - mert Imre sokban gyermek maradt, - átmulatta az estét! A kérdés csendes zenéje: «Minden tőled függ» ittrezgett még velem éjféli magányomban és elkavarodott a gátzúgással, mely valaha víg és önérzetes, aztán kétségeskedő, tépelődő szavakat, tanácstalan sírást fonogatott dallamul a maga egyhangúságába. Miféle fázisa, szeszélyes új stílus változata ez kiszámíthatlan barátnőmnek? A hála hangja, muzsikája talán a minden nappalon megújított és minden éjjelen bebizonyított szerelemért, egytest-egylélekké válásért? Dehát nem kölcsönös az üdv, hogy egyik nagyobb adósának érzi magát a másiknál? Vagy csak a szűz lázadozik bennem, az örök princípium, mely fogcsikorítva nézi az igát, amibe belever a teljes odaadás? Az «abszolút szerelem!» Nem a magam elhanyagolásáért, hanem elvből fáj nekem a rab-szolgasor, melybe végül is mind beletörünk, mielőtt feladtuk lelki-testi érintetlenségünket?

De rá kellett jönnöm, hogy nemcsak az én szememben szálla Villi alázat-szenvedélye. A régimódi nagymama, ki iskolájába járt a nagykötenynek, (amibe illett minden bánkódást és hántást betakarni, s úgy szolgálni a ház és élet urát), csendes, nem nyilvánított rosszalással figyelte a dolgot. Talán benne is megfordult a kérdés, ami bennem: hogyan fogadhat el ilyesmit férfi, hogyan lehet ínyére annak, aki jó ember és aki szeret?

Hogy mégsem elegyedett életükbe, annak tán megint valami ősi szabály volt az oka, de még inkább - és ez lassacskán lepleződött le előttem - a rendkívül gyöngéd és tartózkodó respektus, amit unokája iránt érzett. Villinek mindig egészen különös erőt, befolyást tulajdonított, kivált Palkóval szemben, anélkül, hogy tudta volna, milyen húrokon játszott a leány a fiú lelkében. Tetézte ezt a fiatal katonán végbement kicserélődés, aki hősen, elszántan ment el szeme előtt a halál útjára, «mert Villi megvigasztalta». Hogy ez a vigasz mibe került az ifjú-asszonynak, azt most sem az öreg nagymama, sem én, felmérni nem tudtuk. Hogy alapjában visszaélt vele a sors, és a helyzet tragikus csapdájába bukott bele, ezt enyhítő körülménynek számoltam el magamban, ami Villit önmaga előtt is felmenthette. Oly sok víz lefolyt azóta a gáton, ezt a kérdést okos barátnőm vagy urával, vagy külön magával, de bizonyosan rég rendezte már. Jobb fel se idézni, ahogy vétek koporsót ok nélkül kibontani.

Nem tudom viszont, dolgozott-e a sejtelmetlen vak ösztön az öregszüelőben, hogy nem nyúlt bele árva szóval Villi életébe, vagy csak a hála tette őt szemében bírálhatatlanná. Mert volt

még egy le nem róható lelki adóssága a szelíd unokaasszonnyal szemben. De ezt a dolgot igazán csak alig-alig szedhettem össze a család hézagosan, szándéktalanul elejtett szavaiból. Mert erről nem beszélt senki! És ez volt Palkó sírjának felkutatása.

Az első napokban, míg a városiak kint tartózkodtak, nem jártam bent a hálóban, csak később láttam azt az új képet, amellyel nagymama környezete módosult. A mély, faragott, fekete keret Villire vallott, benne gummitechnikával nagyított, lágy vonalakban, foltokban kibontakozó fénykép. Böcklint idéző, idegenül szép táj: sziklaoldalban megvonuló ciprusok, előttük széles, négyszegletű márványlap a földre helyezve, rajta sűrű rendekbe róva a hősi halottak névsora.

- A drága unokám sírja - ennyit mondott a nagymama, amikor észrevette, hogy a kép pillanatokra fogvatart.

Én már ismertem Villi szokását, hogy szenvedélyes őszintesége mellett voltak dolgai, amelyek felől mély hallgatást tartott meg. Hiszen például, bár jól tudta cinkosságomat, (mert végül is cinkosnak használt s nem elhárításnak), soha a héjaszóbeli éjtszakáról egy szót nem váltott velem! Sápattan kórjadozott azután, de a felsebzett lábára panaszkodott, mondogatva, hogy az orvos a legrosszabb beteg.

Az is érthető volt, hogy nem hozta elő nekem a holt Palkóért való utánjárását. Nagyon dicsekedésformán hangzott volna, akármilyen jelentéktelenné akarná zsugorítani, hogy akkor, amikor férjét kezdte hazavárni, hát öccse sírja miatt levelezett követségekkel, Vöröskereszttel, katonai parancsnokságokkal. Valósággal kirimáinkodta magának az Olaszföldre való beutazást.

Ezért áldotta a nagymama, ezért torpant meg előtte minden feddő szavával. Különben is meghatározó szerény szokása szerint sem fiának, sem férjes unokájának már bele nem szólt semmi dolgába; mindenkit szárnyra bocsátott, saját jogait, igényeit velük szemben örökre letette, csak ragaszkodásukra tartott számot s minden jóságukat, figyelmüket ajándéknak vette. Azért húzott a fiatalabbakhoz, a gyermekekhez, akiknek még tudott tanácsot adni, akik rászorultak. Szeretete mindig új és új állásokat épített ki magának, igazi körmöci arany volt, nyújtható a hihetlenségig! Most új formában virult fel szemünk láttára: a papék Kláricájával voltak mindenféle bizalmas együttléteik, megbeszéltnivalók; új viaszbab magjának, futórózsák homlításának, vizesugorka eltevésének titkain elkezdve, horgolásmintáig, recsecsipkéig eloltanakodtak.

Klárka a Bágyfőn káplánkodó Sandrinak mátkájául számított. Szegényke, amilyen jó társa volt a nagymamának, úgy tartott Bellától. Már az első együttékezésnél izgatottan figyelte a városiak tempóit. Semmihez hozzá nem nyúlt, míg pillája alatt el nem leste, mit hova kell helyezni, hogyan fogyasztani és közben nagyon restellte túlfejlett, barnára durvult kezét. Pedig jóképű volt, szende és szabályos, alapjában szebb, mint Villi, de a nehéz, korai munka csontossá, túlizmossá edzette; hiányzott belőle a test és lélek villódzó kecsessége, hajlékonysága. Igazi falusi madonna! Bella kényszerű kedvességgel érintkezett csak vele. Volt valami megrökönyödés is ebben a bánásmódban, mintha azt kérdezné az ártatlan, várost alig látott leányzótól:

- Jó, jó... mint vendég. De mit keresel itt mint rokon?

Klárka jelenléte kínos igazságokat juttathatott eszébe, hogy íme: a «felfelé ívelő család» egyik sarja falusi pap lesz. Vajjon az alispánfiakra mi sors vár? A paraszti vígasz, fatalizmus, hogy nem nőnek a fák az égig? Hova meneküljön velük, fénybe, árnyékból?

Határozottan az volt az érzésem, hogy kitért a jegyváltás elől, amelyet a hónap végére terveztek. Azért volt kettős szükség Villire, Imrére, talán még reám is. Pótolni a díszet, amit

Bella rá nem akart szólni erre a családi ünnepre. Annál kínosabbá vált, amikor minden összetalálkozott, esküdött szinte, hogy a fiatalok friss örömét megzavarja. Igaz, megjött Iduka meg Tami, és megérkezett Lujza néni sifonérszínű, szagú, jócskán kihízott ternőköntösében, kicsit lármás beszédmodorával, ahogy falun szokás, ahol telekvégből telekvégbe kiabálnak egymásnak az emberek. «Ő tudad lelkem»-ező sápítozásait tűrhetőbbé bizonyos naiv önelégültség tette, amellyel önmagáról és minden ijafiáról diskurált. Villi meg ő - ég és föld, kék ég és barna agyagföld! - de Villi az utolsó percben csődöt mondott! Csődöt, reménytelenül, kizökkenthetlenül, mint elakadt, motorhibás gépkocsi a cél előtt. Dehát mi baja volt ennek a pompás robogásra berendezett, mindig friss útikedvben buzgó finom gépezetnek? Hogy sárban ragadt és esővert kedvet támasztott valamennyiünkben?... Furcsa esetem volt vele már jóval azelőtt, ami kísérletként feljárt, visszajárt most bennem. Alapjában jelentéktelen dolog, ami azonban nem állt összhangban síma, alkalmazkodó lényével, imponáló önuralmával.

Nyáron is vannak mogorva napok, amikor borzong a láb az átázott, cserszenő kavicsos s borzong a lélek az esték átható, homályos nedvességében. Imre, ilyenkorra számítva, pár könyvet vásárolt össze, hogy felolvasson nekünk a kitöltetlen órákban. Vacsora előtti hosszú esteledés idején régi szobánkba vonultunk vissza, ahol most Villiék laktak. Éppen olyan meghitt nappaliszobának tartották a helyiséget, mint mikor még leányfészkünk volt. Minden a megszokott helyén állt: a zöld garnitúra, a nagymama japán napernyői, legyezői és a finom apró nádból összerótt fényképtartók a meszelt falakon. Egyik sarokba üvegburás állólámpát is szereztek, mely tompított fényt szűrt a szobára, s az arcokat megderítette enyhe rózsaszínjével.

Villi azon az estén a heverőn lustálkodott. Egész nap a feje fájt, s most a koffeines gyógyszer után mutatkozó, kicsit felajzott lankadtság ülte meg. «Mint a rosszul megváltott ember» - szokta ilyenkor mondani. «A fejem elmúlt már, de a szívem rendetlen és undorodva gondolok jöteveimre, a Jurist-pasztillákra.»

Én elmerültem kézimunkámba, az igazi varázsszőnyegbe, melyen hipp-hopp: a lélek fölemelkedik messzi régióba. Úgy emlékszem, a Szeretni-t kezdtük el, Géraldytól. Elég könnyen haladtunk, Imre minden bonyolultabb szöveghelyet gyorsan tolmácsolt, kimagyarázott. Ismertem azt a szokásukat is, hogy olvasás közben megpihennek és megbeszélik a tárgyat. Néha majdnem személyivé váltak az ilyen vitatkozások, Villiben erős női önérzet lappangott, s ha az író hím mivolta túlságos igazságtalanságba tévedt: kurtán, hevesen, bizonyos keserűséggel tiltakozott, ami nem is igen illett virágszerű lényéhez. A virág nem perlekedik jogairól, értékéről; ő van, szép, gyarapodik és ígérete az új virágnak: ez minden önigazolása!

Az eső néha, mintha marékkal dobna, peregve csapta meg a zsalukat, ismét a gátat hallottuk felülkerekedni: állandó méla sírás váltakozott a nyugtalan, szaggatott felzokogással. Mindehhez Villi koffeinméreggel kevert hangulata, melyben nem ízlett a nyugtatva frissítő cigaretta sem, s egy asszony vergődésének története, az ismert két malomkő között, hogy igen vagy nem, illetve, hogy ki az igen és ki a nem életének mérlegében, melyik parancs a kikerülhetetlen: a testvéri összetartozás a régivel, vagy a magához húzó delejsugárzás az új felől? Dehiszen ez nem volt Villi problémája. Hol, mikor volt nála szó férjétől való el-sóvárgásról, elsodró csábítatásról? Olcsó, kopott háromszöghistóriáról? Az urát most jobban bálványozta, mint illik. - Vagy mégis, minden kisíklás egyforma, minden tény e téren az emberi, a női szív holdváltozásaiból ered, s alapjában valamennyien hűtelenek vagyunk, legalább egyszer, gondolatban megtántorodva?

Végső mozgatóiban Villi lépéseit mégsem ismertem. Mi vitte rá arra az elszánásra, amikor az üvegcsérépbe ugrott? Milyen kívülről ráható erő kényszerítette? Vagy önmagából fakadó indításai voltak? Hiszen ha kierőszakolt, fanyar gyümölccsel kínálta volna Palkót, akkor a fiú

nem megy át olyan titokzatos megváltódáson! Hazudni lehet érzelmeket - ám Villi sohasem hazudott! Ebbéli görcsös téovámban Mundruca és Flórika jutottak néha eszembe; kővé meredtek, ha nem ízlett a kéz, amelyik hozzájuk nyúlt, s megtagadták életforrásaikat. Az asszonyi testnek is vannak ilyen titokzatos reakciói. Csak az a férfi nem tudja ezt, aki önmagát keresi a szerelemben, és nem a másikat.

Hirtelen ki kellett lépnem a magam gondolatvilágából. Folt zavarta meg látásom beidegzett, mozdulatlan horizontját. Villi előbb csak feltámaszkodott, aztán felült. Pillanatnyi moccanástalan révedezés után hasmánt fordult, rárogyott a díványra, visszafúrta fejét az elgyűrt ágypárnába. Valamit nyögött «ó Istenem!», - Imre majdnem elejtette a könyvet, és fölibe hajolt.

- Mon ange - mondta még franciául - rosszul érzed magad ismét?

Az asszony megkapaszkodott a férfi kezébe.

Megint cinkoskodtam. Tisztán láttam, hogy Villi lelki gyötrelében vergődik. Sőt azt is tudtam, hogy ez a műszer-érzékenységgű kedély, ez a századfokokat is jelző hőmérő-lélek valami kisugárzását pedzi az olvasmánynak, ami ha túlságosan felhajtja benne az indulatokat, megpattanthatja épségét.

- Én sem bírom az ilyen naphosszú fejfájások után a szellemi kosztot. Hagyjuk abba! - ártottam bele magamat a keserves helyzetbe.

Persze, most nem voltak közös éjszakáink, hogy a sötétség ajnározásában Villi megnyilatkozzék nekem. Az egész ügy abbamaradt volna számomra, ha rajta nem kapom barátnőmet másnap délelőtt a kertben - míg Imre a tagba rándult ki a nagymamával, - ahogy szótárral, mohó lapozásban olvassa a tegnapesti színművet. De nem a könyv, hanem a hely lepett meg, ez a példátlan elbúvás, menekedés. A kert e tájkáját senki nem kereste fel gyönyörűségéből: mert erősen ideértett az új disznóhízlalók bűze.

A prózai, orrfacsaró «pénzszagban» Villi Géraldyval, a piros kis Kelemen-szótárral, pakli cigarettával!

Valami gyöngédség űzött, hogy ne fedezzem fel, de már nézett rám apró, elszállóban levő rémülettel.

- Ó, a tegnapi hisztériám... szégyellem magamat. Büntetésből ma átolvastam sebtiben az egészséget, szótárazva, az én sánta franciaságommal, akárha spanyolcsizmában futnék vele...

Jó, ezt elfogadtam. De aztán este miért hagyta, hogy Imre újból elővegye, s hallgatta a szöveget végig, mintha újság volna neki, és ezúttal teljes türelemmel? Világos, hogy előre tudni akarta, miről szól, hová lyukad ki a dráma!

Mondom, ez a furcsa, szeszélynek ható eset újult ki most bennem, amikor a kicsipap eljegyzése alkalmából ismét befagyott vele minden józan számításunk.

Előre, nagy szeretettel készült a részvételre. Azelőtt való napon kora reggel beutazott a városba és óriás dobostortát rendelt, cukorrózsákkal, galambokkal, s a mátkapár kacskaringósan felírt nevével. Térdén hozta haza, kalapkofferében, nehogy baja essék. Ebéd után nem feküdt le, Imre úgyis kiszekerezett a Héjaszóba, Idukával, Tamival, meg az udvarbíró Miháj bával. Mi bevonultunk a zöld nappaliba, holnapi toalettünket készítettük elő. Villi már most kiszedte halványsárga bársonyruháját, és lebontotta róla a fénytelen aranyövet, vállrózsát.

- Tudod, a vidéki embert ismerni kell. Jegyváltáson, esküvőn nem szabad túlragyogni a menyasszonyt, ő a főszemély. De azt is el kell találni, hogy eléggé gálában légy, különben lenézésnek veszik s háztájuk meg nem tisztelésének.

Darabig vasalgattunk, öltögettünk, próbáltunk, aztán kiakasztottuk ruháinkat a hátulsó tornácra, hogy kint aludjanak és kileheljék magukból a nagymama szekrényeinek levendulából, sárga molyvirágból, dohányporból kevert, ruhaóvó illatát. Végül karra kaptunk egy-egy mély piaci kosarat és elgyalogoltunk a rózsatelepre, mert Villi egész erdő virágot akart a tortával együtt átküldeni. Másodszori nyílás ideje volt, válogattuk, kinéztük a félig feselteket, hogy vízbe rakva éppen kibomoljanak az éjszaka. A foglalkozás túlkellemes volt, az idő nagyon reáment, belerészegedtünk a rózsasaatásba. Jó estére érkeztünk be az udvarra a tele kosarakkal. Ott elfogott Miháj bá a kellemetlen újsággal, hogy a Héjaszóból hazajövet Imrét távirat várta, Kolozsvárra hívta egy orvos barátja. Imre anyja rég kerülgette a vakbél operációt, most a dolog úgylátszik, elodázhatatlanná vált. Legalább Imre ezzel az indokolással akarta feleségét egy hirtelenében megírt kis cédulán megnyugtítani. Nem volt ideje már, megkeresni minket.

Az este folyamán Villi csak hallgatott. A ruhák, a rózsák ott illatoztak a hátulsó zárt tornácon, készülgettek, kiteljesedtek holnapra, csak barátnőm hervadt el reggelig. Szép és dús ajándékai mellé mindent elfagyasztó üzenetet mellékel: kimentő sorokat, hogy nem vehet részt egymagában a jegyváltáson.

Most elsőízben tapasztaltuk, hogy a nagymama komolyan rossznéven vesz valamit tőle. Négyszem közé fogta, aztán meg is feddette. Imrének nem volt még lelki ráérése sem, hogy Villi magatartásáról rendelkezék, de csak nem gondolja, hogy ilyen értelemben hagyakozott volna! Soha semmi jónak nem volt még elrontója, hát miért keserítené meg két fiatal szív életünnepét? Miért bántaná meg a tisztas papiházat? Élőt nem szokás gyászolni: ha valami szerencsétlenség történnék, arról úgylát sürgönyhír érkeznek.

Mindez nem fogott Villi konokságán. Hallgatott és hallgatott; csak akkor fakadtak fel könnyei, amikor a nagymama kitört:

- Nem kell a férfiból Istent csinálni! Tartsd meg neki a tisztességedet, de azontúl örvendj az élet örömeinek. Én nem tanultam latint, se az univerzitást ki nem jártam, de rabszolgája se voltam az uramnak!

Estefelé megérkezett Sandri, a kicsipap. Még temetése volt a délután, alig hogy kimosdott, átöltözött, s indultunk.

A nagymamát, ki a templomba mindig nagyon egyszerűen járt, mert az nem a hivalkodás helye, most láttam először abban a csipkekabátban, amit menyétől kapott. Hajának foszlóságát perubalzammal simította le, és fénytelen gyászgyöngyökkel díszített főkötőt illesztett kontyára. Meg kellett vizsgálnunk alaposan, nincs-e rajta valami rendetlenség, «nem hosszabb-e péntek, mint szombat», vagyis nem lóg-e ki valamelyik fodros klottszoknyája a nehéz hullámú ottománselyem köntös alól.

Akkor figyelhettem meg, míg keresztülhajtottunk a falu derekán a paplakig, milyen népszerű. Parasztporták verandáján, padkákon, kapuküszöbön mindenki előre felállott, köszönetet mondott neki. A világ hiába változott meg, ahogy ő nem cserélődött ki, úgy maradt iránta változatlan a népek szeretete. Jó időt, jó szerencsét kívántak neki, áldást is mondtak utána, tudták, mostohaunokáját megy mátkásítani, s a jó mostohának falun nagy a becsülete.

A kőfallal kerített templom mögött a paplak olyan tágas telken épült, mint akármelyik udvarház. Csillagtéglával kirakott oszlopos ámbitus futotta körül. A téglák ma bordóra voltak felfestve, viszont a széles kőlépcsők vajsárgán csillogtak, akár nagymamánál. Mindez a galambkék falakkal, sűrű zöld vadszőlővel a gondosságnak, rendszeretnek kellemességét árasztotta, a puritán makulátlanságot azonban leginkább a festetlen ajtók, küszöbök gyúródeszka tisztasága lehelte. A tornác asztalán, a túfestéses terítőn rózsáinkból kötött csokor mosolygott felénk. Az örömszülők, a friss mátká a lépcsők felett vártak: a szakállas, kisterme-

tű, szigorú pap, aki ünnepélyes aszkétaságában Kálvinra emlékeztetett, és a csontosabb, de szintén élettől megszívott, szikár papné, akit sok minden egyéb mellett - mert társasághoz szokva nem volt - leginkább a ritkán felkerülő régimódi páncélfűző feszélyezhetett. Arca - sápadtban - ugyanaz a madonnakép, mint Kláricáé, de úgylátszik, sértődő és kicsit karmos madonna volt, mert tett némi kellemetlen célzást Villi kimaradására, amihez régi barátnője, Lujza néni helyeslően bólogatott.

- Ó tudad lelkem Katalinám, ez a mai fiatalság, csak a maga kényit nézi!

A dolog a nagymamát is bántotta, de csak mentegető szava akadt.

- Ne vegyétek úgy róvásra, kedveseim. Végre is életveszélyről van szó, s amilyen lágyszívű, nem tudná megbocsátani magának, ha kiderülne, hogy vígadozott anyósa tragikus napjaiban.

- Hát hiszen ez nem éppen vígasság, inkább komoly, szent lépés a kötelességek felé!

A papnénak jogában volt ilyet mondani, mert hét gyermeket nevelt és hármat temetett. Az ilyesmi bátorságot ad, és elnézést sugall aziránt, aki meri ezt így a földesúrnőnek is kinyilvánítani.

Papnétól nagymama sem vette rossz néven a leckét, mely Villinek volt üzenet. Most már tudhattuk, hogy megvan az örök sértődés. Villi dölyfös, kényeskedő színben él ezentúl a papiházban, melynek feje annakidején keresztelte. Persze, ez mind folyománya a ténynek, hogy még esküdni is az evangélikusokhoz kívánczolt: korcs ez, kiűt belőle a rideg fajtája!

Szegény nagymama kicsit megpirosodva suhogott a benyílón át a nagyszobába, melynek számos rendeltetése lehetett. Egyik sarokban íróasztal, mellette az egyházi klenódium-láda, ez a tiszteletes hivatalos szeglete. Másik sarokban szalónasztal, körülötte nádszékek, sőt náddívány, a vendégleültetés céljaira. A harmadik falnál egymás végtében a hitvestársi ágyak. A falakat festetlen fenyőpolcokon könyvek, évtizedek óta meggyújtott kötetlen folyóiratok borították, a két ablak között aranyrámás nyomatok: Kossuth imája a kápolnai elesettek felett, aztán a Kossuth család tagjai. A polcokon fekvő könyvek jórésze is Kossuth-rajongásról tanuskodott, a papbácsi valóságos tudósa volt a Kossuth-irodalomnak. Keserű magyar, aki rovást vezetett minden erőszakos halállal kimúlt Habsburgról.

- Tizenháromnak kell orvul pusztulni! - ismételtette.

Különös volt, hogy ennek az engesztelhetetlen kurucnak minden átélő-képessége a messi multakba gyökerezett. Kevésszámú híveit őrizte, mint jó és szigorú pásztor a bárányait, de a máshitű, nyelvű néppel, papjaival súrlódás nélkül ki tudott jönni. Az «átkos Bécs»-et gyűlölte csupán, szerinte eredeti kútfejét minden romlásnak.

A Kossuth-szoba, melybe a gyermekek nem igen jártak be, most nyilván a környékbeli idősebb jóemberek számára tartódott fenn, a fiatalok az ámbituson mulattak, egyelőre igen csöndesen, fegyelmezetten. Ám, mihelyt megfeledkeztek az otthon feladott leckéről, mindjárt duzzadtak, ragyogtak a természetes jókedvtől, egészségtől és ünnepi felhangoltságtól. Sokat mosott, vasalt, alakított ruháikon kicsit érzett a házikeményítő szaga, kicsit talán túlhangosakká is váltak. - Össze-vissza is szövődtek titkos, csak általuk tudott, vagy még bevallatlan vonzalmaikkal, eltépett gyermekkori ábrándok emlékeivel. Verébcsatara volt a fecsegésük, verébösszetartozás az ide-oda rebbenésük, mert csak éppen bevárták a felnőtt vendégeket: a bágyfői nyugdíjas szolgabíró s egy holtági birtokos családot, meg a tanítót, aztán huss, ki a kertbe: az ámbituson még lábujjhegyen, de a lépcsőkön már vígan szökdécselve.

Csak az ifjú pár maradt velünk, nekik illett szem előtt maradni, a «bujdosás» szigorúan tiltva volt. Hallgatagon üldögéltek két egymáshoz húzott nádszéken, de ha Sandri olykor meg-

érintette a rózsaszínbe öltöztetett mátka kezét, az ijedten rezzent össze, pillantott apjára, anyjára. Valószínűnek tűnt, hogy itt szülők és gyermekek soha nem cseréltek bensőséges szöveget. Ezek az apák-anyák inkább papjai voltak gyermekeiknek, felnevelték őket bizonyos szentségek imádatában, fajuk, hitük, s a jóerkölcs előtt való feltétlen hódolatban, - az esendő lélek egyéb küszködései, mélyenjáró szükségai ismeretlen elzártságban maradtak egymás előtt. Minden bizalmaskodás csak a tekintély rovására megy, - ősi zordon régula.

Sari, a legnagyobbik leány, a tanítónéval a konyhát intézte, kissé kisírt szemmel, mert egyes tapintatlan szerencsekívánók célzásokat tettek a visszas helyzetre, hogy lám-lám, először a második eladót gyűrűzik el.

- A kazlat se alónnól kezdik meg - példálózott előtte a mosogatásra behívott egyházfi-lány. - Szegény Sari sok éven át a Szegedre kimenekült Berci titkos mátkájának tartotta magát, de annak majdnem nyoma veszett, és ami hír jött róla, az nem volt biztató. Vissza nem térhet, az éghajlatot pedig nem bírja, mint az igazi vadember, elsorvad a poros körengetegben.

Vacsorára csak a felnőtteknek terítettek a lakószobában, mely fiókos ágyaival, zárt mosdójával és pohárszékeivel ép oly sokoldalú rendeltetésre szánódott, mint a Kossuth-os nappali. Az ifjúság az ámbitus hosszú kecskelábú asztala mellé telepedett. Igazat szólva, ott jobb világ folyt: biztató kínáltságok, kocintások, fojtott vihogás szűrődött be a mi tempós lakománkhoz. De ott is síri csend támadt, sőt a nagyobbja az ajtóközbe állott, figyelni, amikor papbácsi felköszöntötte a fiatal párt, megmagyarázva, mit jelent a mai világban úgy erkölcsi, mint magyar szempontból a családalapítás. Mit jelent a magyar szórványok vidékén a papiház, főleg a papcsalád, mely példát ad a népnek az örök szegénység zúgolódás nélküli elviseléséből, a tudomány előtt való alázatosságból, a munkás tisztességből és termékenységből, mindazokból az erényekből, melyek egy Isten pusztá kegyelmére bízott árva népet megtartanak. Míg beszélt, keskeny, csontos aszkétaujjai között olykor összecsilingelt a két karika-gyűrű.

Könnyek is lefutottak a néma arcokon, papbácsi átérezte papnéni gombostűszúrásnak szánt szentenciáját, hogy csakugyan nem vigadni gyűltünk egybe, hanem egy nagy fogadalom tanuképen. Éreztük mindahányan, hogy hangos ünnepek helyett csak ez maradt, és ebben mégis minden megmaradt és megadatik.

Így folyt le a jegyváltás, melytől Bellának borsódzott a háta. Jobban mondva, ez csak a komolyabbik fele volt az estélynek, mert a köszöntő végén tuss hangzott az ámbituson álló almárium mögöl. A fiatalemberek, akik Bágyfőrről szerződtették a négytagú bandát, oda bújtatták el a cigányokat. Sandri, a friss jegyes, főludas volt a dologban.

- Tánc lesz, tánc lesz - toporzékoltak örömeikben még a fürge «safarinák» is, (így szólította papbácsi két növendék-lányát), akik pettyes kartonban a felszolgálatot végezték tökéletes figyelemmel és ügyességgel.

A cigányok a nagyszoba ajtajában telepedtek le, s ábrándosan zendítettek rá, hogy «Kicsi fülemile dalol», mert ez volt a nagymama nótája. Az öregasszony meghatva fenyegette meg Sandrit.

- Egyszer van az embernek eljegyzése az életben! - büszkélkedett a kicsipap.

De a legnagyobb meglepetésről mégsem ő gondoskodott. A szétbontott nagyszobában, a Kossuth-család védnöksége alatt, éppen a lassúcsárdás kezdődött, amikor az ajtóban Imre tűnt fel, karján Villivel. A sárgabársony ruha, melynek vállára a leszedett aranydís helyett két élő Maréchal-Niel rózsát tűzött, sápasztotta a fiatalasszonyt, és valami sápadtság a mosolyában is volt, mint lábbadozóknál szokott lenni. Jó szíve bizonyára örvendett a fordultnak, mely levette róla a leendő rokonok haragját, s talán restelkedett most már előbbi makacsságáért.

Imrét nem anyjához hívták, hanem egy beteg barátjához, aki komplikált operációja előtt hallani akarta az ő tanácsát is. Több szükség nem volt rá, és a délutáni vonattal visszaugrott Bágyrévre. Szerencséjére kapott lószekeret, amely az őrháztól elhozta.

- Juj, micsoda hírem él ezekután a családban - zsörtölődött most, tette a neheztelést, mialatt arcán érezte a nagymama cirógató háláját. - Papnéni azt fogja hinni, hogy kékszakáll-módra láncon tartom a feleségemet! Tetszik tudni, meg sem fordult az eszemben, hogy ebben a dologban bármily üzenetet is hátrahagyjak. Természetes, hogy a mai estén itt a helye a családtagoknak.

- Klárica legalább jó példát látott ma, ilyen az engedelmes feleség - harsogta nem minden anyósi basáskodás nélkül Lujza néni.

- Neki nincs erre szüksége, mert az engedelmet a szülői házban megtanulta - helyesbített a papbácsi apai önérzetében.

Így hát minden elsímult, még a papnéni homlokán is a szigorú ránc. Rengett, kavargott a tánc a felsikosított padlón. Ezek a ravasz leányzók mindent előre tudtak. Ezért folyt délelőtt a nagy sikárolás, szappanos kefézés, hogy vígan csússzanak a talpak a feljárt, göbös fenyődeszkán! Lassú magyar, friss, azután «háromlépésű keringő» járt, melynek nótáját a nagymama öregrendű holtági barátnője dúdolta is, kézzel lengetve hozzá olykor az ütemet:

Csak a mezőt,
Az erdőt
Kedveli,
S a ligetbe
Elmerengve
Ül a grófnő,
Melanie.

Ringatózva, andalogva és légydongású halksággal zümmögve mulatott el a két matróna a náddíványon. Olykor a fémes-csillogású óborban megmártogatták a mazsolával, dióccikkal tömött püspökkenyeret... a két örömanya árgus szemmel őrizte a táncolókat.

Kint az ámbituson, az enyhe éjtszakában, a kecskelábú asztal mellett kötetlenebb, pityizáló férfitársaság alakult ki. Villit, meg engem, mint «latinistákat» maguk közé invitáltak, de azzal a kikötéssel, hogy bírni kell a bort is. Mi tehát színleltük a jó ivót, de csak inceletgünk a tele poharakkal. S mégis meglepett mindnyájunkat egy kedves, búfelejtő óra hangulata...

Csak hogy a sors nem nézhette még ezt sem, hanem gyorsan kitervelt valamit, vásott kölyök módjára, aki lesi a felnőttek mosolyát, hogy hirtelen borsot törjön orruk alá: felborítva a friss abroszra a kávé, megtaposva a kedvenc állat farkát és lecsípve a féltett virág bimbótígérő hajtását. A vásott kölyök ma Villire utazott. Éppen a mulatós szolgabíróval kocingattunk, akinek ősi szokása volt, hogy időnként majdnem rajtaütésszerűen, öblös, recsegő hangon kiáltott rá a diskurálókra, lábával is toppintva s kezét az asztalra csapva:

- Rrrroagă-te cumătre!

Valahol, havasi körútjain szedte fel ezt a garaboncás román lump-vezényszót, ami annyit tesz, hogy «imádkozz koma!» - értvén ima alatt az újabb kiadós hörpintést. Amikor ez elhangzott, (profánságával kicsit bosszantva a papbácsit), kézbe kellett kapni a poharat, és ő saját szellemességén jókat kacagva hajtotta ki a bort.

De most megállt az ital félúton kezünkben. Az utca végéből szekérszörögés lármált bele a fénytelen falusi csendességbe. A durva zaj szokatlan gyorsasággal erősödött, a régóta javítatlan, teljesen feltört megyeúton a fogat valóságos boszorkánytáncot járt, örült vágatában közeledve a

ház felé. Nagymessziről láthattuk, mert a papilak is magas pincékre épült, úgyhogy már ültünkől jól kivehettük akár a kerekeket is.

Afféle egylovas dinnyésszekér volt, amilyen a Vajdaszállás felé eső falukból jártak fel a gazdák a hűvösebb tájakra, főképp a bágyfői piacra gyümölccsel, káposztával, paradicsommal. Üresen, s így nagy könnyűséggel ugrott, zuppant a hepehupákon; viharfáklyája egészen kilobbant néha, aztán kormosan felveseslett és teljes hosszában megvilágította Lyubót, aki az ülésnek felkötött deszka előtt állott, baljában lazán kieresztve a gyeplőt, jobbával az ostort tartva és úgy vagdosta vele a lovat, mint a záporosó.

Az egész környék megkavart kutyacsaholásban hökkent fel, a szekér pedig csak rontott előre, el a parókia mellett, s befordulva a papilak kertje alatt vezető utcába.

Senki sem tudhatta, mi történik, pedig a tánc is megszakadt, és mindenki az ablakhoz tömörült. A szekeret nem üldözte senki, holott azt vártuk, hogy talán feltűnik egy-két csendőr a nyomában.

A fiatalok hamar visszataláltak örömeikhez, csak Villi maradt egész éjjelre megzavart, nyugtalan. Hideg borvizet kortyolt, és kérte Imrét, hogy sétáljanak egyet a tágas udvaron. Később többet is ivott, mint amennyit saját illetana rendesen megengedett, bár ez nála külszínre semmit sem jelentett, mert gyermekkor óta hozzászokott a nagyon erős borokhoz.

Viharszagot éreztem, mint távoli villámok kisülésénél hozza el a szél az ózon bürokillatát. A kerítésen egy hazatérő kocsmás kopogott és bement a leszaladó mosogatólányhoz, hogy megjelent a prikulics és elkergette Lyubót a pokolba. A dolgról azonban nem sok szó esett a komoly papiházban, csomó fiatalság előtt senki tárgyalni nem merte, mert a rác szerepe közbotrány számába ment. Körülbelül a forradalom óta, amikor a foglyok egy éjszaka úgy eltűntek a vidék minden gazdaságából, ahogy a fecskék: csapatosan, egyszerre, észrevétlenül. Csak Hanifkától esett ez rosszul, hiszen ha szól, hát szalonnát, cipőt, dohányt, meg szilvóriumot kap az útra! De ezek megneszelték a felfordulást, összetanakodtak, és - csubariki csubcsiki! - óvatlan tovaszálltak. Valaminő búcsú akart lenni mégis a nagymama hálójának belső ablakpárkányára letett faragott fakígyó.

Egyetlenül Lyubó maradt vissza a többi szökevény után, aki bár szerb létére is igen jól megértette magát az orosz foglyokkal, nem tartott velük soha, magánakvaló, zárkózott és bizalmatlan életmódjával. Később minden elköszönés nélkül egyszerűen hátatfordított az uradalomnak, s beállott a felvégen Buzdugányhoz.

Attól az időtől fogva mérgesedett el végkép Vénágnis meg Szia dolga. Hiába tartotta a menyecske tehenesfiúnak és egyben tisztességének őre gyanánt is urának egy suhancrokonát, - az ilyen surbankó alszik éccaka a szénában, mint a hótt, állította Vénágnis, attól bárki «lopom pásztor szőlődet» játszodhatik a hátsóházban.

Lassacskán az öreg cseléd valósággal pandurja lett Sziának. Számontartotta utait, egymást keresztező szavait, alkalomadtán holmiit is megmatatta... Elmúlt őszen majdnem hogy sarokba szorítsa, leleplezze a «turpist». A volt alispán akkor éppen hosszú hetekre költözött ki szüreteltetni, sajtoltatni, szőlőket fedetni, mert futva közelgett ónapvár Demetere, aki ásótkapát hiába küld pihenni. Bágyfőre akkor Vaszilia járt föl, Miháj bírót ezerfelé tépte a sűrű munka. Ez kapóra jött Sziának, alig múlt alkalom, hogy meg ne bírta volna öccsét egy s más bevásárolnivalóval. A «prédaság» külön szúrta szemét Vénágnisnak, még inkább, hogy a menyecske azonnal maga tett kezet érkező portékáira. Mégis úgy adódott egy ízben, hogy a küldönc korábban megtért a szokottnál, álmosító koradélutánon. Kicsiágnis éppen elvégezte az edénytörlést és levonult Fikához, a nyárikonyhába salátamagdörzsölésre, öreganyja hordta be és rakta el az edényt. Vaszilia letette a háznak szóló fűszercsomagot a konyhaasztalra, aztán némi meggondolás után inge hasítékán át egy kisebb pakkot húzott elő:

- Ez itt nénéémé!

Vénágnis az ebédlőből jövet megállott a küszöbön, majd szimatolva óvakodott előre, mint kutya a húsoskosárhoz.

- Hm... szhm... Nem szájjával, hanem orrával hümmögött, befelé szippangatva az ájert. - Csak tudhassam mostmár megkötni a koszorúdat!

Hirtelen felkapta a portékát és elsomfordált vele a nagymama hálójáig.

- Bémehetek, tekintetes asszan? - súgta be a megpattintott ajtórésen.

- Tudad fiam, hogy jót tesz nekem, ha ilyenkor sikerül kicsit elszundítani! - ült fel az öregasszony a kurta karosdíványon, melyen majdnem kuporogva szokott sziesztázni.

- Megkövetem alássan, sietőben vagyok... szagolja csak meg a Nyikulicáné speceráját!

Tanácsstalanul meredtek egymásra. Vénágnis szemében, ebben a kifakult lélektükörben a makacs fegyelem s alárendelkezés kifejezésén most átütközött a támadozó káröröm.

- Sáfrány?!...

- Instállam csak felbontatni véle ezen smódulag, a szemeláttára! Rég feltűnt már nekem, milyen fürgén kapja fel a kényesbece mostanában Fika helyett a tele csebrek rúdját!

Negyedórája se múlt, s mesterséggel fékezett, óvatos lépések suhantak a fagrádicson felfelé.

- Hol a pakkam? - tört be Szia a konyhába.

- Hohó, lassan a szélveréssel! - mordult rá Vénágnis, aki hűvös kiszámítottsággal ült le tollat tépni a fedeles ágy sarkához. Ennél a munkánál mindenkit lecsitított maga körül, hogy fel ne bolyduljon az illékony pihehalmaz. - S külemben eridj érte a tekintetes asszanhaz.

A szó hideg alattomosága mellen vágta a menyecskét. Szürke veríték serkedt ki halántékán, de csak rossz arcot csinált, nem kérdezett.

Bent a hálóban a nagymama kedveszégve babrált a harisnyafejelésen, s amikor Szia benyitott, majdnem szorongva pillantott feléje lecsúsztatott szemüvege fölött. Úgy rémlett neki, ő is látja arcán azt a bizonyos «jelt», melyre Vénágnis hivatkozott. A csomag ott hevert előtte, a tojásdad munkaasztalon, pamutos kosara mellett.

- Násztászia fiam (súlyokat rakott a megszólításra azzal, hogy kimondta a nevet teljes, ünnepélyes formájában), nem bontanád-e ki itt előttem a csomagodat?

Valóban próbája volt ez az öregasszony szuggesztív felsőségének, hogy az alapjában megokolatlan kérést a menyecske mukkanás nélkül teljesítette. De az is lehet, hogy a lélekzetvéteinyi idő alatt, míg keresztülhaladt a nagyszobán, már egyensúlyozta magát, szolgálatkészsége hát némi számítások eredménye, s egyben ravaszság is volt. Nyugodtra lohadó mozdulatokkal rakta elő a két doboz gyufát, a horgoláshoz való fejtőmatringot, stanicli szemesborsot. Utoljára maroknyi, dohányvékonyra, szálasra aprított sötétsárga, illatos fűszerszám került elő egy papírzacskóból.

Az öregasszony elfogódott. Valaha ő is ilyesmivel színezte a levest, ludaskását, csakhogy aztán olvasta, hogy Kinában halottakat hintenek meg vele s a koporsókból kerül forgalomba!... Dehát teremtőm, világeletemben együttvéve sem használt el ennyit belőle!

Tenyerét Szia babirkáló kezének fejére tette, és csak nézett annak fakón-izzadt képébe, tágult szembogarába. De a menyecske állta a farkasszemet, alig-alig zavarodottan. Cseresznyeformán dús és gömbölyű alsóajaka némi erőfeszítéssel előretolult, s a kemény, sűrűfehér fogsor mögül olyan halkán tört elő szava, mint elnézésre számító családi titokközlés:

- Tesvéremnek kéne.

Majdnem leszédült a nagymama karnélküli nádszékéről... Keze ölébe hanyatlott. Akármilyen előbb jutott volna eszébe, mint ez a fordulat. Az első pillanatban a váratlan indokolás a gondolatok tömegét kavarta meg benne, de tanácsalansága azután mérhetlen botránkozásba fordult. Ennek lesújtó haragja cikázott szeméből a suttogóra, mintha lelkén akarna keresztül-menni.

- Van neked Istened, asszony, - fogta össze kezét, szinte most találva rá saját tagjaira - van neked Istened, belekeverni a jámbort, aki húz, mint a barom, s hol gyón, hol bőjtöt fogad! Vigyázz Násztászia, félek, az ördögé vagy!

Szia elpirult. Arcának megtapadt verejtéke alatt elterjengett a vér halvány pirosa. Szemhéjjai megremegtek, engedtek feszültségükből.

- Hászen... nem úgy... nem ő... tudtán kívül adtam vóna be neki... A kényszerbérleten arasz lett a törökbúzójuk, azzal lesznek télen, amit maga szerez... a hitván... Dehát -

Vállat vont. Konok tüntetéssel, szemrehányó engedelemmel, mintha mosná kezét tetteért, fogta a sáfrányos papírzsákot és meztelen nagylábujjával hátracsapva a kályha ajtaját, hirtelen belelökte az ominózus fűszerszámot a parázsra, hogy kesernyésen édes, fehér füstgomoly pöffent ki a szobába.

Készsége inkább megátalkodottságnak tetszhetett, és a nagymamát aztán meg is gondolkodtatta. De csak később, mert nem maradt sok ideje a mérlegelésre. Alighogy Szia elhagyta, a konyha felől tülekedést, megfeszült lábak tompa dubogását hallotta meg, tajtékzó szavak szétmorzsolts töredékeit.

Úgylátszik, hogy Vénágnis, miután alájagyújtott Sziának és elsáncolta magát tolluhalmazokkal, mégiscsak elveszíthette önuralmát, s ha többel nem, hát a szájszegletén tolvajul elcikkanó gúnymosollyal magárauszította a menyecskét.

A nagymama úgy találta őket: talpon, összeakaszkodva. A fullasztó, fakó csirkepihék bolond kavarodásában szilajul dulakodtak, kivetkezve minden formájukból. A vénasszony orrából megindult a vér, de nem hiába dagasztja, veti be negyven esztendeje a kenyeret, inai szikár drótokká sodródtak; szélesre járt talpával, bütykös lábujjaival valósággal fogózik a téglapadozatban, és éppenúgy ki akarja tekerni a beléakaszkodó síma, hamvas-barna, izmos karokat, ahogy azok csavarnák, Toppantanák ki az ő bogos botkarjait... Pillanatonként el-elrántja fejét, hogy hátrapattanjanak szeme elé csapzó tincsei, s ilyenkor vére is freccsen. Homlokán, halántékán egybeszakadó verejtékpatakok permeteznek alá, de alig-alig toporog néha valamicskét hátrább, s újra előrefeszül. Szia mint a főttrák, torkába pihét happolt be s tikácsol, szeme forog a tehetetlen dühtől, kendője hátán repked és hajtúi körbe szökkennek.

Semmi sem változik a tekintetes jöttére. Idézheti az nekik Isten szerelmét! Magyarázatul csak csikorított szófoszlányok szolgálnak, amelyekkel egymást megnevezik a megvadulás gáttalan őszinteségében:

- Erdők anyja, vén mozsár, példának okáér való Istencsúfja!

- Hallgass... hallgass, te cégéres, te repedtsarku stábális!

- Tekintetes asszan, ez a műk dógunk, haggya! - hárítja el Szia úrnőjét, aki próbálja szétrántani őket.

Igen, itt most, - ha illetéktelenül megválasztott terepen is, - de arról folyt a pör, azé vajjon az igazság, aki vasárnap délután állig feketében, reszelős hangon zsoltárt énekel, vagy aki ilyenkorra friss cihákat húz parádés ágypárnáira és köményes pálinkát, júhtúrós, kapros lepényt készít ki asztalára vendéghangolónak. Életformák, életbölcsesek mérkőzése ez,

nincs szükség itt bíróra, harmadikra, úgy sem dől el az ügy, sem itt, sem másutt, soha! A nyárikonyhabeli salátadörzsölők kórust donganak az éktelen és kilátástalan jelenethez:

Zöd levele a kökénnek,
Engem világ, ne ítéjj meg!
Ha majd e'gyün halálam:
Itéllöm megtalálam!

De a matróna mit se hall ebből, nem is támadna visszhangja lelkében, ha meghallaná is: csak a becstelenséget érzi most kisujja körméig, amit a verekedés, a mosdatlan szó és elcseppenő embervér ken rá az ő világára. Itt, ezeken a téglákon, e falak közt, e tető alatt ő szab törvényt, ha kell tettleges fenyítéssel!

- De Isten úgy segítjen, (majdnem káromkodás a hangsúly), megtanítom én, kinek dóga a házam tisztessége! - És kihúzza a kemény közpalcát a rudascseber füléből.

Éppen közéjük csapna, amikor csizmatalp koppan meg a grádics aljánál, a sárkaparóvas élén.

Minden kar lehanyatlott. Minden szem mámorból felébredő józanságra nyílt el. Békeosztás, bűnhődteség nélkül, magától értetődőleg. Titokzatos östörvények fújtak itt egyszerre asszonytakarodót. Nem az, hogy a volt alispán, a gazda jön: hanem mert a *férfi* nyit most reájuk. Széjjelperdülnek s kész az igazságtétel. Vénágnis már az ajtó mögötti foltos pléhmosdótálban szívja fel a hidegvizet orrába, Sziának hült helye! Csak a nagymama áll a középben a lebocsátott közpalcára támaszkodva.

- Fiam, Domokosam, nézd, sátoros cigányak tanyája lett a házam!

Átkarolva anyját s odafektetve napégett, szélcserezett erős kezét a felindultan dobogó öreg szívre, a volt alispán egyszer a szakácsnét szedte ráncba:

- Szégyelje magát, Ágnisnéni, nem tudja kímélni anyámat!

Mint a megvert kutya, nyüszkölt, morgolódott a vénség a mosdótál felett:

- Ő gyütt nekem... csorbabábanak titulált... becsületes vénasszant egy efféle hitván úticifra!

- Ne mind szídd az orradba a vizet - szabadult hozzá a nagymama. - Hé Kicsiágnis! Gyere, rakd a borogatást öreganyádra. Fika lássan padlósúrlásnak, mielőtt széthordjuk talpunkkal a vért s ezt a tenger pihemocskát!

Már is helyében volt, mihelyt intézkedni kellett, s közben pár szóval fiát is felvilágosította.

Jó szimattal az alispán a konyhából nyíló kishálóba fordult be. Két ajtó között a sarokba húzódva Szi lapult, s rendezgette volna magát. De nem találta sehogysem fejkendőjét, mely csücskével inge nyakában fennakadva, hátán lógott. Kontyából legördült és kifoszlott egyik fonadéka, de mint a kent-fent falusi hajzat, csak három megtapadt, fényes és a szoros fonástól hullámos, tömött pászmára. Ily megbomlottan is azonnal kezefejére hajolt, és ormós-fehéren duzzadó karmolt sebeit kezdte fujni, nyalogatni: szinte részvétre és nem pirongatásra állítva be magát. Ilyennek született. Férfiemberrel, akárki fajtával, ha egyszer kettesbe került, nyomban túlvolt a társadalmi viszonylaton, és a természetesbe menekedett, ahol akkora előnyök álltak mellé: ifjúsága, szépsége, mersze és kedélye.

- Hallom, te kezdted - rázta vállon az úr, csöppet sem gyöngéden.

Mintha villanyozná, pattogott vissza a menyecske.

- Hát ki kurkász, ki vizslat utánam? Ki vitte be ma portékáimat a tekintetes asszanház? Ki vigyorgatt rám a fogatlan szájával, amikor kigyünni látatt?

- Te rontottál neki, te címezted meg először! Nyelve veri meg az ember fenekét, fiam!
- Csak ő fogja be a száját! - Nincs tanúm, de vihetném törvényre a nyelviér! Sároshátú, körmösujjú, repedtsarkú, hát szabad ezt mondani?

Kemény, mérges kis könnycseppek szökkentek ki szemén.

- Hallgass rám. Hátulsó reménység már, amikor törvény osztja ki az asszonynak a becsületet.

Kétoldalra pillantott, az ajtókra s valamiért levette kezét a menyecske válláról. Férfiösztöne súgta, hogy Sziának gyönyörűsége telik, valahányszor megszorítja vagy megrázza.

- Éppen jól jön, hogy megintselek, tán még idejében!... Sok mindent tuttognak rólad faluszerzte.

- Száz irígyet s egy szánót - próbálta Szia lerázni magáról a leckét. De arcába ismét felszökött a vér, a belső kisbírónak nem tudott parancsolni. Gazdája pedig nyugodt maradt s fölényes.

- Ne adj okot irígyeidnek a szóbeszédre!

A hanghordozásnak jóindulata, majdnem elnézése az asszonyt szelídebbé, de merészebbé is tette. Tudta, hogy az úr egyet-mást meg is bocsát.

- Valamivel mégiscsak tartozol a hitestársadnak!

- Semmijét lére nem hajtottam eddig, de sőt fordítva! Nézzék meg a háztájamat!

- Nem erről van szó. Valamiről, ami neki többet ér földnél, jószágnál! Hát azzal spórolj fiam, nó!

A körülbeszélés csiklandozta az asszonyt, értelmezni pedig ismét a legkézzelfoghatóbban értelmezte. Könnyes, dúlt tekintetének messzi horizontján mintha ezüst villámok cikkannának el. Mosolygott is idegesen, sarokba-szorítottan, s mégis alig lebírva diadalmas életérzését. Pillanatra sem esett tagadóba. Bizalmasan inkább, mint szemtelenül súgta:

- Mér' spórolnék véle, nagyságos úr? *Arra való* az!

Józan talpraesettsége meghökkentette, de meg is engesztelte a férfit. Szinte elkacagta magát. Szia nem jobb, mint hitte, - de mikor hitte, hogy jobb ennél? Csendet parancsolt jobbra is, balra is, felmondással fenyegette meg mind a két háborgót, de a házirenden mégsem változtatott.

Azonban ettől fogva úgy csikorgott az, ahogy kerék, amelynek kencéjébe homok keveredett. A helyzet érni kezdett a tarthatatlanság felé. Egyelőre még Sziát igazolták a fejlemények. Fika csakugyan ismét «tekenyőre hízott», a szép menyecske pedig megmaradt sudárnak, hetykének, bár tűzbe repítette a sáfrányt. [Mintha azt nem lehetne újból megszerezni!]

Igaz, november derekán volt néhány rossz napja, amikor violaszín szemealjjal járt-kelt, és száján cserepesen pattogzott fel a bőr, de ha abban sántikált is, amivel Vénágnis vádolta, rásütni nem lehetett semmit, mert egyetlen órát el nem mulasztott a gazdaságban. Száműzetése mégis bekövetkezett. A falubeliek ugyanis felismerték Lyubón Nyikulica testi holmiját. Ez pedig az utolsókat jelentette. Némi kis hámon kívül tapodást megbocsát az elnéző falu a parlagon hagyott szép asszonynak, elvégre jut is, marad is. De a hitesnek gúnyait elajándékozni? Hátha vissza talál térni, hiszen egyre szállingóznak haza a holtnak hittek is! Akkor hogy lesz a számadás a kék gyönggyel kivarrt, porcellángombos gyolcsingről, báránybőr kozsókról, vadonatúj fűzött bocskorról?

A visszás dolog teljes mértékben költötte fel a nagymama szigorát is. Igaz, hogy Szia ekkor is talált kibúvót, sőt most már némi orcátlansággal jelentette ki, hogy ő a ruhákat pénzért adta el, úgyis megérvődnek az állásban, s neki fizetnivalói vannak. De ennek a valószínűségnek nem

volt már semmi igazságszaga. A menyecske lejárt a házban, a nagymama ráúnt tekervényes utaira, megutálta kiszámíthatlanságát, és különösebb hermencia nélkül kitöltötte levelét. Inkább kínlódott a «botrafaragottal», ahogy Kicsiágnist, a laposra kapcsolt, szegletes mozgású hajadont az udvar elkeresztelte.

A csonka éjtszakán, mely az eljegyzésre következett, kurta álmom is folyton megszakadt, mint ügyetlen kéz futtatta orsófonál. Ráértem, mindezt újból észbevenni.

Ólommal bélelt, lehúzó fejjel keltem másnap reggel. Az egész külső üzem már órák óta pezsgett, amikor a konyhába kimentem, hogy esővizet téssek melegedni magamnak.

Kicsi konyha teszi nagygyá a házat, de ezt a régulat a nagymama világa nem ismerte. A konyha vetekedett a nagyebédlővel. Körülbelül negyedét maga a tűzhely foglalta el, mely a gazdákén túl még sok-sok éhes száj kielégítésére volt megépítve: le és felfelé menő családtagok, cselédnép és munkások egész serege számított bele felrakásánál. Sokágú, dús és szakadatlan életfolyam vette innen megelégtetését, erejét. Profán oltárféle volt ez a téglatűzhely! Mozdíthatatlansága, földbe-gyökerezettsége az ömlő gazdagságnak, melegnek és kedves ízeknek olyan tartalékát ígérte, amelyet a túlfejlett, fehér, kicsorranó anyamellek. Ők a bőkezű, messzesugárzó jólétforrások - minket: magányos, féltető, szűkcsaládú-cselédű városiakat petrólgáz, villamos, szeszes gyorsforralóink példáznak: kimért ételek, magunknakvalóság, utánuk pedig valami torokszárító szegényszag. Itt a kemence kiugró szegletén a hatkarikás kályhalap állandó rakottságban gőzölt, illatozott, dudolgatott. Egyik oldalon a «lernik» süstörgése, a beépített nagyüst lobogása, túl a pinceforma kenyérsütőbarlang, a titkos háttérben pedig, ahova csak Fika szokott bemászni szombatonként, hogy átmeszelje: káposzta, ugorkasavanyító, tejaltató fazekak közt a Cili-nemzetségek állandó délutáni alvó tanyái... Most a sütők oldala és a konyhafal között még külön kis fészek rakódott: rozzant nagykendőnek és elfoszlott lepedőnek darabjaiból. Téglaszínű pufók poronty szuszogott benne, szeméig húzott sapkában, szoros pólyapárnában, mely karocskáit is mozdulatlaná kötözte le.

Éppen kenyérsütés napja volt, amikor mindenki láb alatt van a konyhán. A nyolc sötéthajú közkenyér szép rendben hűlt már a fedeleség tetején. Vénágnis ezúttal, a munka tetőpontján, a fehéreknek hevített. Durcás lendületben, mintha boszorkányégetésre készülne, gyurmásztá be a kemencetorokba az új és új köteg szárazágot, mely marakvó gyorsasággal, valami vidám gonoszossággal lobogott fel duruzsoló, eleven lángkatlanná! Ezt megelégtelve belekuporodott a kemenceszáj előtt másfélméternyire kivájt konyhalyukba, ahonnan egész a fenekébe látott a sütőodornak. S kezdte a harizsálást, a csillagtéglák kaparászását: szikrát vetnek-é? Közben, aki eljárt mögötte, azt leverte vagy megszurkálta a harizsáló rúd végével.

A konyha túlsó felén szelídebb szellem intézte a világ rendjét. Félszemével oda-odapislantva a rongyokkal elsáncolt pólyára, olykor ismét meg-megtapintva fehér kendővel keresztbekötött melleit, melyeket nyilván feszített a tej, Fika csapta serpenyőbe a lángosokat, villával pitiszkálva őket, hogy csak éppen kirózsásodjanak hólyagosra. Kis torony állt már készen belőlük, egy tálban egymásra tetézve: ez volt kedvelt csemegénk a reggeli kávéhoz.

Minden előírászerűen ment. Vénágnis ijesztő volt a lyukban guggolva, szemén a spárgával hátrakötött pápaszemmel, kezében a táncoló rúddal, kötényén tésztacsimbókokkal, s rezesre nyalva a kemence izzó fényétől. Fika alázatosan, anyai gondosságával, lepcsés járásával és igyekezetével. A lapótyák is engedelmesen sirtak, süstörögtek... de mit keresett itt Villi, papucsban, hálóingére vett kimonóban, fésületlenül? Mint gyermekkorában, mikor félt, hogy a nagymama, de sőt akár Vénágnis is kiadhatja útját, most is meghúzódott a tiktakoló, vasnehezékes konyhaóra alatt, a keskeny fapadkán. Két kezét térdére szorította, mert fázható, hiszen nem vett harisnyát sem, már pedig a tárvaálló ajtón nyersen vágott be a nyárutói reggel hűvöse, s a mennyezet füstfogóján át éles huzatot támasztott. Ezt is csak Vénágnis meg Fika bírta, a kemence okádta a hevet, s a szél majd felborította őket!

Boszorkányos műveletei közben Vénágnis - meg-megszakítva magát egy-egy Fikának szóló oldalripakodással: «ne merj az óradhoz nyúlni! Odaragadt a téstád, te abajdak, a lapittóhaz!» - a prikulicsjárást adta elő, ahogy még az éjtszaka hírül hozta Miháj bá felesége, akit a kománé vert fel és látott el jótanácsokkal az ilyen gonosz veszedelem ellen.

Tiszta bizonyosat a történetekről ugyan senki nem állíthat, mert maga Buzdugány kovács is csak úgy gondolomra beszél. Az este tova éjfélig virrasztottak. A bágyfői Róza-napi vásárról sokáig szállingóztak haza a környékbeli dinnyésgazdák. Balu Juon Berbécs akkor állított elé, amikor már Lyubó éppen szállására indult volna. [Hová? - azt nehéz tudni nála.] Sántít a ló, elveszett az egyik patkója s behasadt a patája. De az sem tölti csizmába a bort, teli volt már muskotállyal s még átugrott a korcsmába, a patkolás idejére, mert Róza vására jó vásár. Kenyérhez, puliszkához ebédül vásárolják a havasiak a holtági kásás dinnyét. Buzdugány a patkót hűtötte, mialatt Lyubó künt a ló lábát emelte éppen, hogy a patát megvéssze. Hát egyszerre dubogás hallatszik, és a küszöbről látja, hogy a nagy mohamet-szerb dulakodik egy kisdeg fekete ördögfélével. De hogy mikép találkoztak s gabalyodtak egymásba, azt már a sötét miatt sem tudhatja, mert az inas, aki a lámpást tartotta volna, mindent elhajtott s tulájt ordítva megugrott. A műhely fényénél annyit vett ki, hogy Lyubó vakszemére vágott a bestelennek s belé is rúgott, mint a kutyába, hogy az meghengerült a földön - aztán usgyé, rá a szekérre, «br, br» kiáltotta és a ló patkolatlanul is megiramodott. De hogyisne, mikor olyant csattant rajta az ostor, hogy az már vétekszámba megy!

- Adsza egy kinyeret - nyújtotta most Vénágnis a hosszú bevető lapátot Fika felé, s hopp, bezökkentette a masszát, akár valami áldozatot a tüzes kemencébe.

Darabig szünetelt a mesketőzésben, csak kezét csapkodta meg a lisztől, s lökte be sorba a kenyereket az odorba. Pontosan hatot, lihegően megkelt, kalácsfehér téstacipókat. Akkor óvatosan betámasztva a kemence vasajtáját, paraszat húzott elibe, jó magasra, s kimondta a történetek summáját:

- Ki miben vétkezik, abban bűnhődik. Nem vitte haza a bőrit, pedig felesége, porontya vót a latornak, most hazavitte az ördög a saját szállására!

A hév, a gőz, a barlang, amelyben guggolt, mint Pythiát ihlette, mert még egy utolsó szentenciát intézett Fika felé:

- Ez csak a kezdet, leányam. Az ítélet ideje sorban eljő mindenkire! Mindenkinek üt eccer az órája: mondam...

Villi tágrameredt szemmel figyelt, a kis mokánytehén csak fel-felpislantott kialudatlan, meg is dagadt szemhéja alól. Az utolsó jósigénél azonban úgy ejtette be a palacsintát a serpenyőbe, hogy körmére loccsant a bő, lobogó zsír. De csak alig szisszent, és száját összemarta. Villi akkor lassan ráemelte pillantását a mogorva fúriáról az idétlen kis zselléasszonyra, szomorú gyöngédséggel, sőt valami testvéri együttérzéssel:

- Ügyelj, Fikuca!

Egy szelíd szó néha rosszabbat vált ki a gorombaságnál, mert utat ad kifelé a lefojtott keserűségnek. Fika szemében kiserült egy könnycsepp, utána a második, s már szipogott is, bizonyára nem a forró zsír miatt, hanem egyéb riadalmában. Szerencsére Vénágnis ráripakodott: «Főzőné nem lehet taknyas!» s azzal visszarémítette az ellágyuló gyötredelmet.

- Aztán fejet mosunk, Fika. Tettél esővizet? Csak nem kívánod, hogy csikarós kútvizetekkel fakítsuk a hajunkat?

Ez a parancskiadás is jótét volt Villi részéről. Pedig ő maga is didergett a jótétre való rászorultságtól.

- Előbb szusszanj egyet és szoptass - fejelte meg jóságát.

Hajat mosni a konyha előtt, a napsütött padkán szoktunk. Mialatt én fonataim bontásával bibelődtem, Villi mosdótálba dugott fejével csak odamormogta a fölibehajló Fikának:

- Te is hiszed, hogy az ördög járt az éjjel... a prikulics?

A kis mokánytehenén csuklott egyet.

- Bár... az lett volna.

- Nénéd hol dolgozik máma?

- Kiment a Szócsba.

- Kenderhez?

- Eiszem.

Ahogy megszárítkoztunk, Villi indítványozta, hogy nézzünk ki a Szócsba, ami a Bágy ártere volt a falu felett: terméketlen, gyalogbodzás kavicsos.

Csakugyan ott találtuk Sziát. Felfosztolt szoknyájával a csendessodrú kanyarban hajladozott. Kenderkötegeket tapogatott, megemelve a rájukrakott súlyos köveket. Zavarban pillantott ki ránk, és nem mozdult, félt talán, hogy nem méltatjuk szavunkra, s világért sem tolakodott volna. Amikor Villi intett neki, egyszerre sudáran kiegyenesedett, s kilábolt felénk a sekélyesbe, leeresztve szoknyáját vörösre fázott térdére. Így is látszott bokáján néhány piócaszívás: fura kis háromszögletű vésések a síma bőr barnáján. A kenderáztatás, bolygatás tisztátalan munka! De szép volt a hitvány, piócamart bokával, elizzadt orcával is, elpusztíthatlan, ősegeszségű formájában. «Virágok közt fogant», ahogy népe a görbeúton szerzett gyermeket nevezi. Még a karikák is jól álltak szeme alatt, - mert a rossz éjtszaka ráíródott képére. Ez a kenderbolygatás is, éppen ma, ilyen hideg hajnal után: menekedés a falu elől, vagy dacolás: vagyok, nem félek! Hiszen maguk a kendercsomók még szúrós, fűszeres növényszagot árasztottak, semmi sem érzett az elfekvés, a rothadás aludt bűzéből.

Villi előre ment a víz széléig, hogy magas cipősarka besüllyedt a kavicsok közt szivárgó sárga locspocsba. Érezve, hogy nem pusztá séta kedvéért kerestük meg ezt a sívár helyet és az udvarból száműzött menyecskét: hátrább maradtam. Csak pár szót váltottak. Közben láttam, hogy Szia színt vált, mint akinek nehezebbre esik valami megalázó helyzet, felelet. De aztán hátratartva víztől, sártól, s koszlott kenderháncstól elmocskolt kezét, lehajolt és megcsókolta Villi ruhaujját.

És Villi még aznap kimódolta, hogy Szia hazajárhasson aludni Rávéka nénihez, a zsellérházba.

- Nem bánam, tudtoman kívül perszé! - egyezett bele a nagymama.

Valahonnan a falusi csepűtelegráf útján elterjedt már a kárörvendő pletyka, hogy az éjjel Szia a násznagyasszonyához menekült, s ott lapított a pitvar nyitott tűzhelyén, ahol cselédnépet altat a módos gazdáné. A kényes, tempós falusi világszépe, aki arany fülbevalóval és selyem-surccal jár a templomba: a lesöpört hamu melegében, trágyaszagú tehenesleány oldalán, s most a jéghideg kenderbűzű pocsolóban! Kezdődik a vezeklése!

Az ebédnél persze felkerült a nagy esemény asztali témának. A délelőtti folyamán új adatokkal egészült ki. Buzdugány a reggel világánál megtalálta az elhajított véres patavésőt az út füvesében. Azonkívül mezítlábas nyomok vezettek a porban a szembenlévő telek pajtája felé, ide s megvissza, már pedig a prikulics farkaslábnymot hagy maga után. Tíz óra tájban egy berekjáró, gombászó menyecske azzal állított be az udvarba, hogy pár nappal ezelőtt fent a Lunkán, ahol Nyikulica unokatestvére s volt legénykedő pajtása a kerülő: az eszténa körül ők

is láttak egy csupa szőrből álló emberkét, de eltűnt, mint a vakond a föld alá, egy boglya irányában, és túlsó felén mint gyík szaladt ki, megzörgetve a harasztot. Hasonlóan izgató hírt hozott a falu dobosa, akit a jegyző átküldött Bágy-Holtágra [odavaló volt a szekérével póruljárt Balu Juon Berbécs] holmi hivatalos közlendőkkel a bíróhoz. Az elszöktetett szekérre, lóra hajnalban rábukkantak a Vajdaszállásra hajtó zöldséges gazdák. A Rókamál erdejében, az úton volt felejtve, s a hajsztától kidöglött ló a fűre nyúlva aludt. Persze Lyubónak se híre, se hamva!

Ebédután végre megjött az óra, amely az efajta népes háztájban legalkalmasabb a titokcserére, panaszra, tiltott csókra vagy titkolt könnyekre. Ilyenkor mindenki alszik, vagy respektálja a másik alvó kedvét. Törvény az elvonulás, a helytülés, a csend.

Szobámat üvegesajtó választotta el a nappalitól, melyben Villiék tanyáztak, de ez az ajtó valami megrozsdált házi szokásból mindig zárva állt, és Villi is az ebédlőn át surrant be most hozzám, miután Imre a jó lelkiismeretűek másnapos mély álmába hullt.

Valami védőbeszéd-félével kezdődött a suttogó társalgás.

- Milyen furcsa érzés. Mintha tegnapelőtt délután óta egész történelmi időszak múlt volna el felettem. Mert... oda kell visszakanyarodnom, a tegnapelőtt délutánhoz. Ma jobban érzem, mint akkor, hogy milyen jól tettem, amikor Imre nélkül meg nem kockáztattam az eljegyzési cécót. Nekem minden lépésemre vigyázni kell, én őt soha meg nem bánthatom... még véletlenül sem. Tudd meg, hogy engem semmi más fenn nem tarthat, csak ha az életem az őelőtte való meghajlás. Nekem többnek kell lennem az átlagfeleségnél... mert... mert ő is többet szenvedett, mint más férfiak - botladozott gondolataiban. Féltetért, mintha vallana és ámítana egyszerre.

Nem tudtam, azt várja, hogy kifaggatom? De vajjon nem venné mégis durvaságnak, ha szóvá teszek valamit, amiről nekem eddig soha meg nem nyilatkozott? - Ott álltunk ketten az örvény felett lebegő híd végén, és egyikünk se lépett még reá.

- Én csak azt mondom, érzem... Villi, hogy ez az életmód nem tarthat sokáig. Vagy le fogsz alacsonyodni - az ő szemében is, vagy belepusztulsz. Nem lehet örökké vezekelni - az élet kellős közepén! Azt csak kolostorban tehetnéd és remeteszálláson! Az élet egyebet kíván, elsősorban alkalmazkodást az emberek örömeihez és bánatához, ha már közöttük maradunk.

- Gondolod? - kérdezte úgy, mint aki már régen mérlegelte mindezt, hasztalanul.

Nem egészen értettem őt. Minek ez az önkínzás, lenne inkább bátorsága, hogy tiszta helyzetet teremtsen - ha már mostani életformáját, amikor egész odaadásával szolgálja férjét és annak javát, tisztátalannak, zavarosnak érzi még mindig régi, eltévesztett lépése miatt! Minden felszabadult jobb érzésem tiltakozott a dolgoknak ily kisszívű, pogány felfogása ellen.

- Villi. Gondolkozz azon, amit mondok. Egy nagy írótól olvastam ezt a kérdést: «Nincs elévülés?»

Szenvedélyesen rázta a kezét

- Hogyne! Gyilkosoknak, sikkasztóknak, tolvajoknak: igen, mert azok felett a törvény ítél. Az pedig nem azonos a társadalommal! A törvény irgalmas, elnéző, azt magányos nagy elmék szűrték le, a társadalom millió kicsinyes, az átlagon túl nem érő lélekből áll, rosszmáj, irigység és butaság sarkalja. Érezted... érzed-e azt a kárörömatmoszférát, ami most itt, Szia körül kitermelődött?

- Dehát mi köze van a te dolgodhoz a társadalomnak? Te senkit meg nem botránkoztatnál. Te csak Imrével állasz szemben.

- Csak? Bár inkább az egész világgal kellene szembekerülnöm... hiszen én nem félek a világtól, a külső bélyegtől... nem attól félek... Lehet, hogy Sziának például... nekik az élet külső dekórumai a fontosak. Hogy gazdáné, hogy elsősorban térdepelhet a templomban! Hiszen Vénágnis szerint is úgy szerette az urát, amikor utánament, mint az akáctövist, aki belé ül... s azért kisebb az ő vétke, minden cégéressége mellett is. Igen, nála jöhet elévülés. Ahogy vannak maguktól, apránként felszívódó, eloszló gennyedtségek. Reám egyéb vár -

- Jó, én elismerem, hogy a tucat-férfira nézve a tiedhez hasonló esetben a legpogányabb önzés szabadalma áll fenn. A megtorlás bármi formáját, ha az a rajtakapott asszonyon megy végbe, jogszerűnek tartja még a hivatott igazságszolgáltatás is, - de te magad mondod, hogy Imrét nem lehet a középser mértékével mérni!

- Hiszen ha ez könnyítene rajtam! De legmélyebbre látó óráimban úgy tetszik, nem is hozzá lettem hűtelen igazában, nem is vele állok szemben, hanem sajátmagammal. A magamválasztotta egyetlen törvénnyel, melyért pályámat, nyugalمامat feláldoztam, s melyet aztán megbotránkoztattam, elárultam... Nemcsak házasságot törtem: megtörtem az oszthatatlan hitvesi Szeretetet! És Imre talán meg sem ítélné, le sem ütne, el sem kergetne! Pedig ő megtartotta magát nekem, és ez az én elítéltetésem. Az ő jósága! A borzalom, csak rágondolni is, hogy leáldozni lássam szemében a napot, hogy szívében, ahol oltáron állok, elpattanjak, mint szennyes buborék! Ó, nem elévülésre van itt szükség, hanem gyors beavatkozásra. Orvos vagyok, félig-meddig. Tudom én, mi a kelevények östörvénye. «Ubi pus, evacue!» Ahol genny van, ürítsd ki. De - látod, én elvéttettem ezt a gyökeres, gyors utat! Nem ítéltettem magam felett akkor, amikor az a legkönnyebb lett volna, mert legkényszerűbb. Most aztán nincs kezemben a kezdet, a felmetszés momentuma. Várom kell... mire, nem tudom. Értelmetlenül. S az élet közben elfut! Örök bizonytalanságban, holnaptalanságban! Ha egyszer kibeszélhetném magamat veled, te megértenél.

- De akkor miért hallgatsz? Miért kényszerítesz, hogy hamisan ítéljelek meg a furcsaságaid miatt? Vétkeztetsz engem magad ellen!

Érezte türelmetlenségemet, és jellemző reá, hogy méltányolta is. Elvégre nem olvashat az ember a legrejtettebb gondolatszövevényekben!

- Nemcsak az alkalom hiányzik ehhez, hanem leginkább a zavartalanság. A magunk felnyitásához is megfelelő keret kell. Én nem vagyok húszéves zöldbeka, mint Sári, a papkisasszony, hogy a konyhába vonuljak a mások életünnepén. Nem dülhatom fel nagyanyám házát a dűltségommal. Tegyük fel, hogy most sírnék: egy óra múlva Kicsiágnis asztalhoz hívogat, akkor mit hazudjam? Majd, egyszer, nálam. Ez itt a legforróbb talaj volna, hogy megbolygassam magamat. Még Imrének hazudhatnék, miért pityeregtem, az a borzasztó, hogy neki akármit föllenthetek, mindent elfogad. De nagymama nem tud belenyugodni akármibe, s vagy önmagát vádolja, vagy Imrére fog gyanút, hogy bánt engem.

És mégis sírt, hiába hallottuk künt Kicsiágnis óvatos tapicskolását az asztal körül, hiába a tányérra tett kanalak halk zörgését. Sírása zihálásforma volt, ugyanaz a küszködés, ami a szegény kis mokánytehéné a reggel, Vénágnis kegyetlen korholásának hallatán.

- Látod, most piros lesz az orrom, adj púdert, s...

Leült toalettasztalkámhoz, és kotorászni kezdett a fiókban. Szipogva szította meg orrocskáját, szemhéjait a szárító por hűvösségével.

- Hogy mondta Blanka néni, ha legnagyobb bosszúságai közepette vendége jött: «arcodon a mosoly, szívedben a bánat.»

Fintorin nevetett a régi dámai bölcseségen.

- Igen, ők mosolyt kentek fel a keserűségre, vagy elibe kötötték azt a bizonyos nagy fehér házikötényt, ami mögött minden elfért. Mi már többet tudunk. Nekem pirosítóm is van; ó, áldott pipere-szerek! Ők a mi leghűbb barátaink, elleplezik olykor gyalázatosan dísztelen mivoltunkat. Az életünk parancsa a titkoló kendőzködés, a másállapot s a testi-lelki hónap-szám eltussolására! Tudod... mennyiszer bosszankodom én a férfírókra, akiknél a hősnők mindig egyformán sugárzók, mint a nap, pedig mi holdtörvény alatt állunk, kedélyben is. Néha olyanok vagyunk, mint a citrom. Sárgák kívül és bent savanyúak. S akkor jövel Coty, Guerlain s Elisabeth Arden.

Ide lyukadtunk hát ki, idáig terelődünk, a letiltott kozmetikai pálya védőbeszédéig... s aztán Villi ismét hallgatott. Hallgatott azon a közmondásos három napon át, ameddig minden csoda izgató. Rendre apadni kezdett a faluban a rémület, bár a tény, hogy a csendőrség semmi nyomra nem jutott, megerősítette a hitet, hogy csakugyan a prikulics bánt el Lyubóval.

A negyedik este történt. Vacsora után, amikor Iduka már besurran a nagymama hálójába, (kitűnő álmú leányka, bármikor, bárhol képes volt elaludni!) és Tami is elfoglalta Palkó hajdani lókusát. Mi még eldiskuráltunk valami felett - a nagymamáért, aki az öregek álmatlanságában szenvedett, a legsúlyosabb munkanap után is alig aludt öt-hat órát, néha ennyit sem. Közben Fika nyitott be, hogy elköszönjön a maga egykedvű módján. Úgy háromnegyed óra múlhatott el, amikor hirtelen szélvész, csattogó mezítláb verődött fel hozzánk a veranda kőlépcsőin. A szunyoghálón csak bezuhant a kis mokánytehén, nyavalyatörős makogással torpanva meg a küszöbön belül. Azt hittük: bivaly, kutya vagy részegember szalasztotta meg, és Imre kapta is az üveggannát, s hátranyomva fejét, majdnem töltötte belé a vizet. A szerencsétlen, ahogy hangjára talált, ordítani kezdett, hogy Nyikulica megjött és Sziát elevenen megsütötte!

Később kitisztázódott, hogy jutott ez legelsőül tudomására, holott Sziáéktól éppen eltérő irányban, egy telekvég szalmafedelű házikójában lakott anyósával, lábatlan rokkant urával és az évek száma szerint szaporodó gyermekeivel... Ilyenkor este nagyon igyekezett haza, szatyorba rejtett cserépcsupraival, melyekben nemcsak a maradékokat, de saját elspórolt vacsoráját is vitte az otthonvalóknak. Vénágnis gyűlölte és gyanúsította a szatyort, mint Sziá zsebeit, de a nagymama csak legyintett. A kis abajdok, a megvetett hús azonban pár nap óta előbb nénjéhez lopózott, és kertaljakon, átjáró gyalogösvények rejtekein átkísérte anyjukhoz, a zsellérházba.

- Nono fiam - rázta meg most Imre - talán bolondokat beszélsz. Él-e vagy nem nénéd?

- Él, mer' visít! A kicsi naccságát kiabálja!

Bizonyos makacs eszelősséggel meredt rá Villire, mintha általa csoda, megváltás történhetnék, visszafordulhatna az idő, ez a szerencsétlen óra! Annyira elvesztette ítélőképességét, hogy Villihez lépve húzni kezdte őt ruhájánál fogva, - vagy jó ösztöne tájékozta feléje, hogy belékapaszkodják? - Az orvospár rögtön feltalálta magát, már szaladtak is le a lépcsőn, műszeres táskával, vatta meg gaze-göngyöleggel, Fika kezébe nyomva a nagymama hálójában égő nagylángú asztalilámpát. Még hátrakiáltottak, hogy Vénágnis szedjen össze tojást, faolajat, szappant, vizet, törülközőket.

A szakácsnő tagadhatatlan elégtétellel, a beteljesedés felett érzett tempós ünnepélyességgel mászott ki csíkos ágyneműjéből. Nem volt meglepetve.

- Az Isten se nem siet, se nem késik s mégis elérkezik - mormogta szibillai komorságban. Aztán pendelyben, koszlott fejkötője alól kifityegő gyér kontyával, kattogó pántofliban feladta a leckét a konyhapadkán hálóz, s most az ijedtségtől duplán kancsalító Kicsiágnisnak:

- Ládd-é fiam, a parázñaság? A feredés, a szagos zsebruha, az aranfülbavaló s a sejemstrimfli? Adj hálát a Fentvalónak, hogy tisztességes nagyanyád nevelt, s külemben ha elmozdulsz most hazunról, összetörem a csontadat, vaj ojat monda, hogy felér tíz poffal.

Közben pillanatot sem veszített, bekötötte fejét, felkapta rékljét, előkotorta ládájából égett, vasalófoltokkal díszes rosszabbik nagykendőjét, egy kis kosárba összekerítette a tojást, olajat, zsírt, szappant, miegymást.

- Na, eccer bár ennek is valóságos hasznát vesszük - rázta meg az olajosüveget - a cédának a püspekfalatjára! Jó hejré megy!

Rövidesen Tami meg Iduka is előbujtak, mindenki felbolydult, és maga a falu zsongani kezdett, mint darázfészek, ha parazsat dugnak bejáratához.

Mi darabig visszavártuk Vénágnist, de mint már az a hírhallóba küldöttek jószokása: az öreg odaveszett. Tamit indítottuk hát el Miháj bával. A béresbíró rendtudó ember volt, és hozta a jelentést. Bejutni Sziához nincs mód, az uraságok kikergették a tatógókat és bezárkóztak. Minden csak szófia-beszéd, amit híresztelnek. A ház körül ácsorog a nép, de az ablakokra a bábaasszony - «mer' az mindétig megérzi, hol a baj s ott terem» - tányértörlőt akasztott.

- Csak a visítás vót igazi, ami eleintén kihallatszott, de most már csak nyöszörög s hereg a bódogtalan, mint a disznó, amikor az utolsókat rúgja a kés alatt. S a bűdössége, mer bűdös a tájék is a pergelt hústól, rongytól - tele vagyan tőle óram, torkam! - engedelemmel.

Kilépett a verandára és kiköpött a korláton.

- Zörgettünk, de a bábaasszan kiszólt, hogy Fika a lámpát tartja s a kicsi naccsága a szerszámakat adagatja, ő maga pediglen kell hogy Szia fejét fogja s biztassa. Jobb lesz hát, ha szétkergetjük a népeket s az ajtót őrizzük, mer úgy nyomják a pitvar felől, hogy kiugrasszák az ütközővasat. Ezér ott hattam a kicsiúrfit az ajtónál, míg visszatérek. S Vénágnis instállam futkas az emberek közt s prófétál nekik, hogy ő ezt rég tudta, hogy aki magát felmagasztalja, az megaláztatik, s hogy bezzeg az ő unokája tolluseprű s pemete vót Sziának a száján.

- Vén esztelen - mormogta a nagymama. - Nézzen utána Miháj bá, mit intézkedett a jegyzőség. Ment-é küldönc a bágyfői csendőrörshez. Még az lesz a teteje, hogy megugrasztják a hitvány Nyikulicát.

Valameddig elvoltunk a rosszízű bizonytalanságban. Iduka sírdogált. Szerette is Sziát, de nem is értette, hogyan történhetik ilyesmi. Talán ma lépett hozzá először közel az élet egész irgalmatlansága. Keresgélte és rémulten illesztgette egymásba a zűrzavaros részleteket. Néha ránkmeredt ferdevágású értelmes bogyószeme. A nagymama szelíden csitította!

- Szia nem becsülte meg magát, hogy árva zsellérleányból gazdánét csinált belőle az ura.

- De nagymama, hát azért mégsem lehet ilyen büntetés.

- Mindig az asszony jár pórul, ha vétkezik, ez a törvény fiam, még Istennél is.

Isten, Isten - a kiszolgáltatottak utolsó csigaháza! Ő sujt, ő akarja, hogy nyomorék legyek, ő, hogy áttiporjanak rajtam, hogy éhezzem, nélkülözsek, megrövidüljek. Mi volna, ha még ez a hit sem? Jaj a lázadóknak, mert saját mankóikra támadhatnak csupán!

Most Tami szaladt fel hozzánk, Villitől hozott hírt. Nagyjában elkészültek az első segéllyel, befogatják Sziáék ökrösszekerét, ágyat vetnek belé, és a beteget azonnal elszállítják Vajdaszállásra, a megyei kórházba. De jöjjön Miháj bá, akárki, maga a nagymama, hogy szétkergezzék a bámészködőkat, és csendesítsék Rávéka nénit, aki talán az esztét vesztette el a kétségbeesésben. Így nem lehet kihozni a szerencsétlent!

Ritkán éreztem magam ilyen tehetetlennek, mint a parasztudvarban, ahová a nagymamát lekísértem. Semmi többet nem jelenthettem, mint a többi ácsorgók. A könyvek ezrei járhattak kezemben életem folyamán, de amikor egy embernek a legtestvéribb szüksége lehetne rám, akármelyek sápirozó vénasszonynak több hasznát vehetni, mert azok az életben nőttek fel, világra segítettek embereket, állatokat, szültek és temettek, még a szót is jobban értik, amivel fölébe hajoljanak egy nyomorult gyötrődőnek. Nekem hányingerem támadt már az ajtóküszöbön a gyilkos, émelyítő bűztől, amit el nem fojthatott a xeroform durván átható s az elmosdott kölnivíz citromos fűszerillata. Elszédültem, amikor csak véletlenül meg kellett látnom a lepedő alatt a szétvetett, lógófejű, ájultan hasmánt és szinte egészen meztelenül fekvő testet, - mindössze a nyaka táján s az egyik felsőkarján volt meg a lehasogatott gyolcsing utolsó maradványa. Az olajba, tojásfehérbe mázolt hólyagos, nyershúsos, pörkös bőrnél is jobban megállította szívemet, amikor a kábult nyögésben felismertem Szia fecskefrissen csengő hangjának torz, összetaposott roncsát.

- Tűrj! Szokj! - parancsoltam magamnak, és szorítottam teljes erőmből karom korlátjával a sok kománét, ángyot, unokatestvért, akik rokonság, részvét és barátság örvén az ajtó elé nyomkodtak, és látni akarták Sziát élete legnyomorúbb perceiben. Igazából nem is ügyeltek rám, csak a nagymamára meg a papnékra, akik két nyelven, szigorú pirongatásokkal tartották a féket, s a jajveszékelő Rávéka nénit csillapították, sőt le is fogták, amikor a pitvarajtó meghasadt és lassan feltárult, hogy utat nyisson a rémes menetnek, mely Sziát hozta. Alig lehetett lebírní, hogy ne vesse magát ordítva a félhalottra, akinek még a levegő is gyötrelmet okozott. Mégis, később sikerült hazahurcolni: fia vitte, menyé és a román papné kísérték, vigasztalták.

De Fika eszelősen maradt meg nénje mellett. Mialatt bent a lámpát tartotta, valósággal belegémberedett a mozdulatlanságba, szemén, orrán húzta csak el néha durva ingefodrárt. S ha nénje felérezett és nyöszörgött, akkor gyengéd, szelíd szavakat gügyögött:

- Lelkem, egyetlen jótestvérem! (Vasziliát most elfelejtette.) Hallgass, na hallgass, anyámé!

Imrén kívül csak a bába és egy tiszteskorú szentkalácssütőné indult be a városba a szekéren, kézben tartva a lepedőt a morfiumtól kábult áldozat fölött, mint szemfedele. Szia nyögött, sóhajtott, mintha tudata nélkül valami messzi, borzasztó vidékről küldene izenet-töredékeket. A szentkalácssütőné ilyenkor hangosabban pergette imádságait.

Ácsorgásom ideje alatt régebb feltűnt nekem egy asszony, aki túlidős meg nagyon is elviselt volt már ahhoz, hogy pólyása legyen. Mégis, kendők alá takarva csecsemőt hordozott, a kicsike a zibongó tömegben néha felijesztett oá, oá-val nyikkant meg. Ilyenkor az idős dajka nyugtalanul járt vele föl és alá, rázta, csitította, sőt potyolgatta is alsó felét. Fika anyósa: akitől a mokánytehén mohón vette át, magához szorítva a terhet, de szeme kémlelően maradt Szia lepedő-sátrára függesztve. Hely a szekéren számára nem juthatott, így hát konok elszánással, gyalog indult utána, hogy bekíséri a kórházig.

A porta rendbetételét, lezárását papnéni és nagymama vállalták. Szellőztettek, összeszedték az asztalról a vizes-véres, megragadt abroszt, levakarták a kemencelapra odasült bőr- és rongy cafatokat, elrakták a szétrúgott, eltologatott bútorokat. Villi ezalatt az orvosszereket rendezte össze, s Vénágnist szólengatta, hogy előre küldhesse: tegyen fel vizet melegre. De azt csak a nagymama s ő is csupán úgy tudta magához téríteni, hogy jót rántott szoknyáján, mindjárt a bepántolásnál, mire messzi darabon kipattant a ráncolás és elbomlott a rokolya. Az öreg erre megjuházott és mogorván baktatott előttünk a magasratartott égő lámpával, félfele aláfitnyenő köntösével. De még mindig duruzsolt, egy-egy elmorgott szava megütötte fülünket:

- ...dicsekedett, hogy sohse retkes a térgye... de a becsülete bezzeg, az lehetett retkes!

Semmi sem volt most oly kíváncsi, mint a nyugalom. Villi tudta ezt, s erőszakolta magára, legalább is ki akarta kényszeríteni annak feltételeit. Kicsiágnissal langyos fürdőt csináltatott még magának, és brómot is bevett, aztán próbáltunk elcsendesedni. Ha ez most sikerül és feljön az új nap, megsüti arcunkon, szívünkben az átélt ijedelmet: talán visszazökken minden a régi mederbe. Villi él tovább a maga titkolt félegességével, ahogy él a Madi a varázslatos koffer nélkül, nagymama Palkó nélkül és Bella a főispánnéság reménye nélkül. De Villi életét más csillagok kormányozták, ő nem született csonkaságra.

Ha tőlem függ akkor, én rövidlátó emberi belenyúlással elrontom e csillagok szövedékes útját, de nem volt hatalmam, és így ők gördültek tovább a maguk magasabb terve szerint. Ha tőlem függ, ismerte Villi lelki nyomorékságát, mint ahogy nem lépek tyúkszemre és mást is figyelmeztetek embertársaim fájó pontjaira: azt tanácsoltam volna Imrének, hogy ne érintse Szia tragédiájának eredő szálait; hadd találjon vissza felesége szokott magához, önfegyelmezéshez, titokbírásához. Annyira dolgozott bennem ez a vak és hibás ösztön, hogy felöltözve leskelődtem, mikor érkezik vissza Imre. Hajnalban bérautó töfékelését hallottam a nagykapu előtt s akkor ebbe akartam lopózni, hogy megkérjem: hagyja Villit kikényszerített nyugalomban és feküdjék le az ebédlődványra.

Azonban egy döntő, kínos semmiség megakadályozott szándékomban. Ajtómra kívülről rá volt fordítva a kulcs! És a zár nem engedett, semmi erőlködésemre. A nagymama - mint utólag kiderült - féltve reggeli álmomat, bezárt, nehogy Rávéka néni menyé, akit a rendtudó, katonaviselt Vaszilia Fika helyett küldött be a takarításhoz, túlkorán felzavarjon.

S így hallanom kellett, ahogyan Imre világot gyújtott a nappaliban, és az első, kába szenderből felriadó Villit egy fontos, halaszthatatlan szolgálatra kérte. Jegyezze le gyorsírással, amit tollba mond neki a látteletről és főképp Fika vallomásáról. Saját keze annyira reszket a fáradságtól, hogy a lámpát is csak nagy kocogtatásokkal tudta eligazítani... Ez a maga érintetlen lelkiségében mit sem gyanító férfi a régi hadikórházbeli Villire számított, aki bármikor talpra állt, ha irgalomra volt szükség a sebesültek körül. De Villi most maga volt a megsebesített!

Vannak betegek, akik előtt nem lehet kiejteni egész közönséges szavakat, mert azok, mint a felfüggesztett érintkező fémgolyócskák egyike a másikat, irgalmatlan következetességgel ébresztenek, csöngetnek föl bennük bizonyos képzeteket. Mindnyájunkban élnek ilyen riadalmak, Villiben pedig örökké ott bongott és lassan rögeszmévé ért már a «bűnhődés». Hallotta szakadatlanul, mint ahogy szünetlen zúgást hall a kinimmel mérgezett agy, akkor is, amikor kívülről állandó, teljes csend övezi. És most nem pusztán szavakkal találkozott, hanem színről-színre szembesült a bűnhődés egy elrettentő valórávalásával. S ami több volt: látta, akármilyen kicsiny és alacsony világ tükrében is, az embereknek szájalmon túlmenő kielégülését!

Ennek a tapasztalatnak friss irtózatával birkózott a brómnak aléltsággödében, és próbálta a szégyenítő, fenyegető rémületet legyűrni magában. S akkor: igazi, mély, gyökérig ható késszúrás a sebbe: üljön asztalhoz és írja a végbemenés részleteit, tőtől-hegyig való kialakulását, kitapogatva, elemelve a történet szerves összefüggéseit. És mindezt az a száj tárja elébe, amelynek ítéletét rettegte.

Nem tudom, hogyan engedelmeskedett, biztosan azzal az elszánással, ahogy ismeretlen mélyvízbe ugrynunk.

Imre először Fikáról mondott el egyetmást. A jámborról, akit hazaindultakor a kórház kapuja előtt talált. A küszöbön ült és széjjelnyitva tejtől elázott, megkérgesedett ingelejét, szoptatott. Visszahozta volna - de még szót sem tudott venni belőle, míg el nem rendezte a szolgálatos orvossal, hogy felveszik a mosókonyhába, míg Szia állapotáról biztosat lehet mondani. A

kórház amúgyis oly kezdetleges volt, hogy a súlyosabb betegek mellé a hozzátartozók küldtek ápolót, - de erre most a szentkalácsos asszony maradt ottan.

- Ahol vízágynak kellene lenni az égett sebesülések kezelésére, ott sodronymatrác sincsen! - panaszkolta Imre.

Villinek szavát se hallottam, mégis a falon, az ajtón keresztül az az érzésem támadt, hogy didereg. Pedig valamibe jól elburkolta magát, mert üveges ajtómrá eső árnyéka csak elrajzolt, nagyolt alakját mutatta.

Majdnem mindent jól kivehettem. A tragédia ellentmondások nélkül egyezett azzal, amit körülbelül gyanítottunk, sőt ki is alakítottunk magunknak. Fika már akkor rosszat sejtett, amikor a hídról a Nagyutcába fordulva a házat megpillantotta. Borzasztóan füstölt a kémény. Nem a pitvarbeli szabad tűzhelyé, hanem a hátsó házáé. Még szikrák is pattantak ki rajta, mint amikor nagy télidőben szalmával kiegészítik. A pitvarnál csak az alacsony lécrács volt behorgolva, s ő mégsem próbált benyitni, félt... tartott valamitől, mert hát rendes asszony magáért nem főz vacsorát, fal valamit és lefekszik. A tűztől ijedt meg, s ezért csak az ablak alá lopózott, ahol a szagos muskáták közt be lehet kukucskálni. Szia tényleg vacsorát készített elő, éppen szalonnát aprított, az asztal túlsó végén állva.

S akkor hangot hallott, a Nyikulicáét.

- Mindéig a rátottát szerettem szalonnatepertyűvel, s hígan, hogy mártsam a pulickával. Szép, hogy bár ezt el nem felejtetted, asszony, a nagyidők alatt. Hanem te már tüzet se tudsz rakni. Ebből így sohse lesz lobogó pulickavíz!

Most előbukott a férfi, s odalépett a tűzhelyhez. Hosszú, derékon zsinórral megkötött sötétkék ingben, rongyos térdnadrágban. Arca szemétől ádámcsutkájaig bozontos, még szénamurvával is megtapult göndör fekeete egyszőrből állott. Bátran az ördög lehetett volna, ahogy a felnyitott kemence rápiroslott. S gyúrta kocsánnyal, szárazággal a gyehennát. Szia rá is szólt:

- A' nem tűz? Egy disznó megsülne rajta!

Nyikulica kacagni kezdett.

- Kivált egy szép emse. Azt szokták kiperzselni hátulról, ha rosszkor jár kan után.

Végighúzott egy ágacskát a kályhalapon, hogy füst fodorodott fel, szikrák pattantak ki a nyomában.

Akkor Szia megmozdult.

- Hova, menyecske? A kamarába? Oda bemehetsz, annak ki nem férsz az ablakán.

Szia a kicsorbult cserép-porzsolóval tért vissza, abban tartja a friss tojást. Akkor Nyikulica odalépett hozzá, és karját csípte meg, vagy mellének kaphatott, Szia sikkantása kihallatszott. A férfi azonban tovább csúfolkodott:

- Ne virnyákolj, mer' úgyis visszafordul a jólélek, aki meglát engem. Csak nem nyüvelődnek ott a vendégek, ahol tudják, hogy hét esztendő után először készül a közös éccaka!

Ki vette a porzsolót az asszony kezéből:

- Vesd le hát tubicám a szoknyát s a fersinget.

- Sze még nem is ettél - talán ezt felelhetette Szia, mert az ő szava csendes volt és reszketős, nem igen hatolt ki a szőlőlevelű muskáták közt.

Akkor Nyikulica már kiabált, nagyon gonoszul pedig.

- Mer' az úgy megy hét esztendő után, hogy szépen sorjára vár a férfiember. Megutáltál s félsz a szakálltól! Pedig ládd-é, úgy vakuljak meg, éretted neveltem. Abba a bestelen Krasznojárszkba fogadtam meg, hogy nem nyiratkoznak, nem füsülödek, ameddig meg nem látlak. Eiszem te se vettél tiszta változót, mióta nem fekhettem melléd, lelkem csürkém.

Egészen pontosan itt már Fika nem tudott emlékezni. Nyikulica valami bicskafélét húzott elő, hogy benne megfagyott a szó s a lélek, de hirtelen el is szégyelte magát, mert a sógor csak szoknyakötőjét metszette át a menyecskének, hogy egy szál rakott fersingben maradt az, de persze fehérben, mint a virág. Nyikulica tapogatta a virágfehér holmit, még körül is járta.

- Ej, hát te nem is csak vasárnap váltasz tisztát? Hétköznapi is s özvegyidőn!

Ropsz, most a fersingkötő is szakadt, és Szia csípőtől lefelé meztelenül állott.

A sógor felkapta feleségét, hördült egyet: »Az inged maradhat!« s megindult vele... hát mire gondolhatott volna ő, a szegény rémült leskelődő? Behúnyta szemét, és bizony az jutott eszébe, hogy hazaindul az elemózsiás kosárral. De akkor zuhanást hallott, nem mint mikor valaki a töltött, puha ágyra dobban, hanem ha kemény földre, és süstörgést és olyan sikoltást, hogy attól jött meg a belátása és az ereje is, hátracsapta a lécrácsot, s az Isten tudja, hogyan, de benyomta a hátsóház beretesztelt ajtaját is. A vastag, sötét füstben valami gombolyag vergelődött a tűzhelyen. Azt sem tudta első pillanatban, a kettő közül ki van alul. Csak karokat, lábakat, ruhák elkavarodását látta, s kegyetlenül orrfacsaró szagok csapták meg... Szia meztelensége kifehérlett a zürzavarból, ő volt a háton fetrengve rúgkapáló, akit Nyikulica odanyomott, préselt a kályhalapra. Valami módon lerántotta, földre taszította a viaskodókat, s akkor a sógor észbekaphatott, mert őt is leverte lábáról és túlugorva rajta, a tárvaálló ajtókon át pillanat alatt eltűnt.

Fika előadásából világosan kitetszett, hogy Nyikulica Sziát ülőhelyzetben nyomhatta rá a tüzes kemencére, maga az emsére tett aljas célzás is erre vallott. Az asszonyt akarta az asszonyban megbüntetni, sőt örökre megnyomorítani. De Szia dulakodás közben hátára csúszott, és ez volt a szerencséje, mivel ott még fedezte valamelyest a csípőig érő, pertlivel leszorított kurta ingvászna, míg az is át nem perzselődött. Persze azért ültében is összeégett, de harmadfokú sérülései a hátán és felsőkarján támadtak csupán. A baj - mint Imre magyarázta - ott van, hogy az alsó combok alján is vörös a bőr, ami nagyban növeli az égett felület hányadát. Ezt szegény Szia híres tűzhelyének köszönhetette, melyet nemrég építtetett át Sztingács cigánnyal nyitott oldalra, ahol kürtőskalácsot süthessen.

- Ha a szerencsétlen meg talál halni és Nyikulica kézrekerül, akkor Fikán kívül mi leszünk a legfontosabb tanúk. Itt eleve kifőzött tervről van szó, és nem segít az «erős felindulás». Ezért kell minden adatot nagyon pontosan megőriznünk.

Mindez tárgyilagosan folyt, sok latin műszóval, és hallhatóan alig nagyobb felindultsággal, mint amit orvos érez bármely páciensével szemben, ily otromba brutalitás esetében. Mégis, most pár riadt szófoszlány hagyta el Villi száját, sötét lelkitusáról tanuskodó.

- Dehát meghalhat-e Szia *ezért*?

Ezért. Ez furcsán volt kiejtve, nem az asszony sebeire vonatkozott, hanem vétkére. Imre azonban mint orvos hallotta meg a kérdést.

- Nincs kellő bőrlégzés, fiam.

Virradt már, amikor eloltották a lámpát. A veranda alól beszűrődött a cséplők dongása, akik most kapták ki a reggeliporciókat. Kakasok adták a szót egymásnak, udvarról-udvarra kutyák vakkangattak, és a szemközti szőlőhegyek felől a kereplők altató famuzsikája mintha billentyűkön kísérné a gát dallamát. Szender környékezett meg, bár eleinte küszködtem érte és

csak azért nem mozdultam, hogy kíméljem azok álmát, akik nálamnál jobban reája szolgáltak. Elnyugvásomból vészna, távolinak tetsző gyermek- vagy tán asszonyi sírás riasztott fel. Mint ilyenkor szokás: először csak álmodtam róla valami zavaros magyarázatot. Fika sír a kórházkapuban, vagy Rávéka néni a zsellérkunyhóban, ahova Vaszilia valósággal hazahurcolta... Nem, Villi sír, a túlsó szobában, mert azt hiszi, hogy most nem hallja senki. Matráca - a földönalvás máig szenvedélye maradt - pontosan az üvegajtó előtt fekszik, azért hallok ilyen tisztán szagatott és már nem is nagyon fékezett zokogását.

Mezítlábas férfilépteket jelez a padló recsegése, és egy csitító, gyöngéd hang is áthallatszik, melyben annyi a hamisítatlan csodálkozás:

- Téged mi lelt, Vilóka?

Rövid, hasogató sikoltás.

- Nem, ne nyúlj hozzám!

- Ezt nekem mondod?

- Neked, csak neked! Omlik belőled az égett hús szaga!

- De hiszen kimosdottam...

- És mégis, hóhérszagú vagy!

- Rosszat álmodtál, fiam?

- Ne tapogasd az ütőeremet! Nincs nekem lázam, és nem álmodtam semmit, mert el se aludtam. Azt hiszed, mi is olyan könnyen elalszunk... ilyenkor! Csak a... csak a hóhérok alusznak jól... az akasztás, a boszorkányégetés napján is. És te is... elaludtál!

- Szót sem értek ebből!

- Láttál olyan kint, mint a Sziáé? Még a harctéren se... vagy ott... ott szoktátok ti meg a gyilkolást és könnyen veszitek. Mint a hóhérok... Hóhérok vagytok!

- Amikor egész életemben csak mentettem és gyógyítottam!

- S mégis: attól félsz most, hogy ha súlyosan rá nem vallunk, Nyikulicát felmentik. Sziának azonban élve kellett megsülni! Ez a ti törvényetek. Férfitörvény. Férfiigazság!

- Lehetséges volna, hogy ennyire félreérts? Hiszen láthatod, még ezzel a diktandóval is megkínóztalak, csak hogy Nyikulicát alaposan megbűnhődtessem.

Torz, vicsori nevetés szakította meg a békítő, nyugodt szavakat.

- Igen, tudod miért, Imre? Tudod miért? Mert nem te vagy a Nyikulica helyében! De ha te volnál a megcsalt férj, akkor elővennéd férfimorálot, amely úgy facsarja ki az evangéliumot, hogy Krisztus is csak azért bocsátott meg Magdolnának, mert nem az ő felesége volt!

...Minek ezt most végighallgatni, ami nyilván bekövetkezik. A nagyszerű fegyelmű Villi elvesztette önuralmát. Ubi pus, evacue. Most kifreccsenti magából az évek óta lelkében évdő gennyet. Soha rosszabbkor! Hová jutott szegény ezen az egy éjszakán, aki pár nappal ezelőtt nem merte megbolygatni a nagymama nyugalma még piros szemhéjával sem. Most saját-magát, urát, egész életét felrobbantja!

Bár fültanu ne volnék. De így van ez: akit házadba veszel, az mindenből részesül. A szegyenletes titkokból is. Ide vagyok zárva, valósággal kelepcébe.

- Nagyon megirtóztál ma, angyalom.

- Láttál engem irtózni? Az egyetemen? A saját műtőnkben? Ahol segíteni tudok, én ott segítek és nem irtózom.

- Hát éppen azért kell magadat most is összeszedned. Adok egy injekciót és elalszol. Aludnod kell... mindent jó kialudni! A kialudott ember új ember.

Most Villi feldobban a kemény fekhelyen.

- Ó nem! Nem fogsz elbutítani, ellágyítani. Én ma számolni akarok veled. Ennek így kellett jönni, ezt át kellett élnem, hogy vége legyen örökös, utálatos meghunyászkodásomnak. Azt akarom, tudd meg, mennyire gyűlölöm a világrendeteket, mennyire megvetlek titeket, férfiakat. Mert nincs kivétel, mind egy követ fújtok! Te is. Igen, te is, az emberbarát. Mint orvos, mint ember persze, hogy sajnálsz Sziát, s majd koronatanu leszel Nyikulica ellen. De az egész hímfelfogásod mégis az, hogy ez a világ sorja, hogy az ilyen bukott asszonynak kijár a rúd, ha megcsípi. Persze, itt a férj eltúlozta a dolgot, de a bűnhődés, az igen, az a katharzis kedvéért csak hadd menjen végbe! Nem éppen a begyullasztott kályha lapjára, de a lélek tüzes kemencéjére mind rákerül... mind ráteszitek ti a feleséget, ha elbotlott. Elbotlott!... Ha te, ha én... ó, bennetek nincsen igazi irgalom!

- Istenem! - hallottam a férfi botránkozó hangját. - Mit vett ő a szívére! Nem haragszom érte, nem haragudhatom még igazságtalan szavaidért sem. Mert rádismerek: képes vagy egy nézetért neheztelni valakire, ha az illetőnek nincs is személyesen köze a dologhoz. Neked nem elég a tiszta cselekedet, a makulátlan elveket is követeled!

Erre hangosan felcsuklott Villi, visszaesett a párnákra és úgy sírt, mint a reménytelen gyermekek siratják végzetüket, amikor valami házi pirongatásért, iskolai kalamitásért vízbe ugranak, felakasztják magukat, azt hivatkozik, hogy nincs mód a továbbélésre, ez a világ vége. Igen, világvége jön most, mert most meg kell nyilatkoznia! Olyan pontig hajszolta Imrét kemény, bántó szavaival, amelyen túl minden egyéb, ami nem önnön személyes bűne, kertetelés immár, sőt hazudozás. Lehet, hogy erejét gyűjtötte a vallomáshoz, lehet, úgy volt mint a tétova öngyilkos, aki nem az életet magát, csak az élet egy súlyos összeütközését rettegi, és aki nyelvehegye meg nyeldekklője közt tartja darabig a méregezemcsét, s nem tudja lenyelni, sem kiköpni. És ezen a gyilkos válaszüton egyszerre: vakon és vadul élni akar, élni kívánna!

Csontos, erős férfitérd koppant most meg odaát a padlón. Imre lebocsátkozott a zokogó Villihez.

- Látod szívem, hogy teljesen értelek, hogy átlátok rajtad, mint a kristályüvegen. És igazat is adok neked. Mindenkinek joga van az ilyen szigorhoz, aki igényt tart párjának lelkére is. De hát úgy ismersz te engem, ahogy imént a közönséges férfitípust beállítottad? Én vagyok az, aki embertelen bosszúaktusnak tapsolok? Aki nem akarok megérteni és felmenteni egy hiú, vérbő, érzékeiben élő, őrizetlen asszonyt? Villi! Ezt te nem hiheted rólam! Pár igazi nagy próbán mégiscsak keresztülmentünk, hogy megtanuljunk egyetmást egymásról!

Csendesülő, pihegésbe torkolló zokkanás.

- Miért... ez a megkülönböztetés? Ők az érzékeiknek... a jobbak talán a szívüknek, a szálmuknak eshetnek áldozatul! És ti...

- Semmi ti, semmi általánosítás!

A hang energikusabb volt, mint ahogy szerelmesek egymás között saját problémáikról beszélnek. Ezt a határozott beszédmodort Imre tisztakorából hozta. Nem egészen hajlékony lénye sohasem vetkezte le az egyszer elsajátított formákat, vele született adottságait, talán meggyőződéseit sem.

- Mit sorvasztod te magadat az átlagos férfierkölcserért? Hol éltünk mi eddig, hol élünk mi ketten? Az emberszeretet, az irgalmasság gyakorlásában. A kemény munkában, s a tisztaságra való törekvésben. Az élet cudar, kedvesem, de igaztalanságaiért magunkat büntetni, a mi külön boldog világunkat dúlni fel: ehhez te nem vagy elég oktan. Hiszen nagyon is tudod, milyen nehéz volt azt megteremteni!

Keserves, minden lázadó életöszönének ellentmondó higgadtság lephette meg Villit. Akárha elfagyasztaná magát! A nekigyürkőzésnek, a kényszerű gúnynak és a majdnem rimázkodó kétségbeesésnek zománca futotta meg suttogó beszédét:

- Te ezt a mi boldogságunkat... tökéletesnek tartod?

(Most, mint Ábrahám Izsákot, máglyára köti sorsukat. De ezt is: milyen Isten kéri?)

- Emberileg - válaszolt Imre latolgatás nélkül. Gyanútlanága gyors, tiszta képzettársítások útjain vezette.

- És elbírnád, ha emberileg sem volna az?

- Én már sokmindent elbírtam, de persze, senki sem állíthatja magáról, hogy a legutolsó csapást is úgy viselné, mint az előzőket. (Mintha mégis, meghökkentené a kérdés alattomosága!)... Miért kacérkodol te ilyen problémákkal? Tűzzel játszani nem szabad. Tudod, ugye, mi éri éjtszaka az olyan gyermeket?

Tréfálkozott, pedig szava tompán, hamúszerűen hullt, mint a holtfáradtaké. És - azt hiszem, vetkeződni kezdett, nadrágtartójának kapcsai odakoccantak a szék hátához.

- Imre, Imre! - Villi hangja ismét fölemelkedett, kifenődött - én tudni akarom, most akarom tudni, mit tennél... mit tennél velem... ha én sem volnék ártatlanabb a nyomorult Sziánál!...

- Ejnye... miféle idétlenség ez? Azt hiszed, hogy ilyen képéből kikelt, agyonizgult teremtésnek orvos voltomban fenyegető szavakat mernék mondani? De ha olyan pihent volnál fiam, mint amikor tizenkét órát alszol egyhuzamban, akkor is csak azt kérdezhetném viszonzásul: hát mit tennél te, ha rájönnél, hogy szovjetfeleséget hagytam Transzbajkáliában? Megbocsátanál? Igen? Na látod, ezzel megfeleltél magadnak. Valamivel mégiscsak tartozunk egymásnak a boldogságunkért. De jegyezd meg, hogy először is vétek ilyesmiket feszegetni, amikor egyikünk sem szolgált rá a gyanúsításokra. Másodszor... de mért pityeregsz?

- Mi... mi az a másodszor? - kapkodott Villi mintegy levegő, élet után.

- Másodszor pedig kutya legyen, ha tovább folytatom ebben az órában a lelki-klinikázást veled!... Nézd csak: beledagadt a lábam a cipőbe! Nem csoda, ha szépen összeadjuk a mai napot: segélyt nyújtottam olyan kezdetleges környezetben, mint néha a harctéren! Huszonöt kilométert ökrösszekéren kuporogtam... azután amíg azt a rossz taxit felhajásztam! Segíts inkább a kezelőmet kikapcsolni!... Köszönöm. És ne haragudj, no. Töröld meg a pofikádat. Mire jó, csak úgy elmélet kedvéért saját boldogulásunkat fűrészelgetni; szétszedni, mint a kócbábut, hogy lássuk, mi van a hasában!

Attól kezdve: «Na látod, ezzel megfeleltél magadnak» - Villi szünetlenül sírt, de könnyei úgy származhattak elő, mint eresz peremén napfényre az olvadás cseppjei a hosszú, ködös, fojtós télutó végén. Az volt az érzésem, hogy jól esik neki Imre zsörtölése, hogy legjobban szeretné, ha kicsit meg is verődnek. Mintha valóban rajtacsípett, leleplezett, öngyilkosszándékú gyermek volna.

Kisvártatva megszólalt kérőn, nyugólódva:

- Igen, de én az ágyadba akarok menni...

Hallottam, hogy a férfi fölemelte a matrácra, és áttette a széles heverőre. Aztán rakosgatott még a szobában.

- Mégis, átcserélem a holmiimat... Le is mosdom újra. A füst, a parasztház szaga s maga a kórház is valósággal preparálta a hajamat, bőrömet.

- Nem, ne fáraszd magadat. Hiszen te mindig olyan jószagú vagy, mint egy virág. Tudod, mint tavasszal a meggyfaág... ne, ne menj el. Ne mozdulj el mellőlem reggelig. Ne mozdulj el soha.

IV. A LEHULLÓ MORZSA

Közel a város szívéhez, mégis, zsendülő fák illatában fürdő, szellő- és napfényjárta oldal villasorában bukkantam rá Villiéknek most már állandó otthonára. Otthonra - abban a drága értelemben, mely magában foglalja a biztonság, a megkövetlenség, és őszinte meghittség jóérzésein kívül a benne tanyázók egyéniségének varázsát, s a boldogságukra jól vigyázó asszonyok ízléses gondosságát.

Nyoma sem volt itt a mostohaanya pompázó hajlamának. A bútorgyárak hivatalos ízlésű «teljes» berendezései csakúgy hiányoztak a kertiház tágas, levegős szobáiból, ahogy a «kombinált» garnitúrák, a lakásművészet e tálétrappos mindenesei.

Barátnőm megugrott a tökéletes polgári kényelem elől a hadikofferrel. És teremtett a maga lelki képére külön világot, omló redőzetekkel, csipkés terítők lenge gazdagságával, meleg-színű kézimunkák friss tündöklésével. Házatájában több volt a fenyő, mint a nemesfa, bővebben jutott a mosó szőttes, a csalánvászon, mint a szövet, meg a selyemkárpitozás, fényüzése abban az árnyéktalan tisztaságban állott, amit ez a világos virágkehely-otthon megkívánt.

Virágkehely: melynek szemérmes tagozottságában pompás zugokat, búvóhelyeket készített sokrétű lényének. Saját szobája valóságos álom, csók és bizalom-menedékül kínálkozó kis paradicsom volt a kert felé kiugró zárt erkélyrészével, hová elmenekítette bágyrévi nappalink karszékeit és létrán-nevelt csipkelevelű szagos pelárgóniáit. Háttérben a menyezetről alágördülő könnyű függöny leplezte el az alkóvot, melyen azonban átszítált a behulló reggeli nap és amely mögül este kicsillant a lámpafény, megderengetve a fényképgalériát, melyet Villi a neki legdrágább arcokból, tájakból állított össze, mintha szeretteiből, kedves emlékeiből sorakoztatna gárdát éberen és elszenderülve szőtt álmai köré. Néha, jártában-keltében megborzosolta a rózsamuszkáták leveleit, s akkor - ahogy mondta - olyan jó Bágyrév-illat támadt az egész lakásban.

Az alkóvnak ágyheverőjén bújtunk össze a süppedő párnák fészkében, hogy kitűzzük barátságunk napirendjére régen esedékes megbeszélésünket azokról a történekekről, melyeknek utolsó fordulata Villi újjászületése volt. Mert megint egyszer más színben láttam őt, ismét fentebb egy fokkal élete lépcsőzetén. Alakjában teltebbnek, mozgásában puhábbnak, hangulataiban simulékonyabbnak; valójában csak most először igazán asszonynak. Valamit megoldott, vagy leküzdött, maga mögött hagyott, nem tudhattam, mit: talán az ifjúság fanyar, nyers nedveiből is sokat, helyette mintha érett édesség csörgedeznék ereiben.

Igen, újjátermett ez az asszony, mint ahogy a kenyértésztában kemencébe vetett igazgyöngy-sor megújul, levetkezi magáról a fakulás piszkát. Ismét a tejopál gyöngédségében derengett a bőre, mosolya, a lelke. De tűzopál volt, néha láng csapott ki belőle egy-egy titokzatos megforgatásnál: a szenvedélynek, az odaadásnak, megnyilatkozásnak átsütő vörös-meleg villáma. Ezt a mélyből felszikkázó villanatot szándékoztam most kicsiholni belőle, mert szerettem sorsát, izgatott életének minden új kanyara.

Az ilyen tizenharmadik szobába való nyitogatáshoz azonban kell a homály, az alkonyat, mint oly virágok kelyhének tárulkozásakor, melyek csak a sötétség sugarai felé bomlanak ki. És asszonyi óra, amikor másoktól ki nem hallgathatóan sejtetjük meg egymással életünkben azt a saját többletünket, amelyért némely keleti nép és a miénknél szebben érző társadalom külön asszonyházat, asszonyi ünnepeket szerzett a nőiség szentségének elismerésében. Mi csak belsőkben őrizzük a kemenátát, a lélek hártyáiba ágyazva be a magunk féltett világát.

Senkit se szeretünk azzal a szeretettel, amellyel bámult vagy önzetlenül irigyelt, szebb és boldogabb barátnőinket. Senkinek hajától, rántámasztott könnyű fejétől úgy nem száll meg a testvérség mámore, mert a mieinkhez a vér szándéktalan vaksága húz, szerelmesünkhöz a vér még vakabb szándékai. De az ilyen fej: mint a kezünkre merészkedő kismadár kedvessége, bizodalma, felgyúló csicsergése.

Húsvétidő volt. A tükrön feltámadást ünneplő tarkapiros hímestojások, ibolyák, barkák virítottak. Imre díszvacsorára volt hivatalos, a madame - mert már nem Villi segédkezett - moziba ment, s a mindenes is kimenőt kapott. A személyzet távolléte mindig elnyugvást, békehangulatot jelent a házban: teljes felszabadulást a felügyelet, az irányítás gondjától annak, aki alaplényében alázatos és nem űz sportot a parancsolásból. És Villi éppen szeretett szolgálni! Mindent előhordott apró jóérzéseink érdekében: teát, cigarettáit, cukorkát és főleg a nagymama levelét, melyet a déli asztalnál már egyszer átfutottunk, s amely legnagyobb részében Sziáról szólt.

Szia sorsát Villi nagyon a szívéen hordozta! Annak idején, amikor az asszony kórházba került, már másnap délután beutazott Vajdaszállásra és maga járt be felügyelni kezelését. Mintha külön hála kötné a pórljárt, megcsúfolt teremtséhez. Örömmel írta meg nekem ötödnapon, hogy az áldott paraszti vér minden jót ígér: az égés okozta mérgezési tünetek: hányinger, ideges fejfájás lecsillapodtak, a bőrlélekzés elegendő, a beteg felszín apadóban van a gyors gyógyulás folytán. Karácsonykor már otthon vezekelt a menyecske. «Összefótozták» - ahogy Vénágnis megfogalmazta. Csakugyan borotvával szedtek bőrt a hasáról, vékonyt mint a szivarpapiros, s avval pótolta hiányait. Ugyanakkor Nyikulica is jelentkezett a bágfői csendőrségen. Mert nem tudták felkutatni, pedig a nép esküdt, hogy a közelben bujdosik. De most, hogy felesége életben maradt, és kisebb büntetés fenyegette, meg a tél kegyetlensége is rászakadt, elúnta a szénaboglyabeli lakást, ahova berekkerülő rokonsága adott be kenyeret, vizet, pálinkát és néha valami kis melegételt. Már a vallatásoknál magába szállt. Hangoztatta, hogy félrevezették, amikor visszaérkezett. Csak a rosszal fogadták, hogy más tett fát a tűzre a menyecskénél, s egyenest ráuszították a rácra, pedig az is csak olyan szerencsétlen, asszonytalan fogolyember volt, mint ő! Aztán csak jóval később tudta meg, hogy Szia keze alatt a jószág három darabbal gyarapodott, és hogy a kert végéhez is vásárolt egy kukoricást a hadisegélyből. Az ilyen fehérség nem égetnivaló. Különben pedig, amire első szívfájdalmában rávetemedett, az is csak azt mutatja, hogy erősen szerette... Ez egyben az egész falu nézetét jelentette. Aki szeret, az félt, s aki félt, az verekedik és öl. Most, hogy Enyeden ül már, izente: ha kitöltötte a két esztendő, s ha az asszony is úgy akarja, szívesen megtartja magánál! Addig is Istennek ajánlja, csak ügyeljen a házra, a jószágra és magamagára.

- Szentül hiszem, hogy Szia újból összeáll Nyikulicával. Nem a szívéért, nála az nem olyan fontos, a falusi asszonyok nagyon józanok. Hanem a rangért, a tekintélyért, s a helyzet tisztességéért.

Kezembe fogtam Villi ápolat, de a sok fertőtlenítéstől kicsit még vörös, érdes kezét. Éreztem, hogy riadalom nélkül, inkább jólesően rezzent össze érintésemtől.

- Te is másképp ébredtél Szia bűnhődésének reggelén! Valahogyan sugárzott rólad a hajnal, az igazi felserkenés.

Egészen gyöngye hév ütött ki Villin.

- És mégsem tudhatod, valójában hogyan ment végbe a gyógyulásom.

- De sőt tudom is. És egyenesen tartozom neked egy idétlenségem, vagy a véletlen idétlenségének bevallásával. Ti akkor éjjel nem gondoltátok meg, hogy az üvegajtón keresztül minden hangosabb szó áthallszik hozzám.

- Fogalmam sincs, miket hallhattál. Teljesen elvesztettem volt önuralmam. Kérdés azonban, vajjon tudod-e még így is, hogy miért váltódtam én meg azon az éjszakán?

- Csak sejtem.

- De hallottad, amikor Imre menlevelet adott a háború idején megingott asszonyoknak? - Ó, nem hazabeszélt, mert neki nem voltak élményei hűtlenül botló nőekkel. Ő sok tekintetben aszkéta, de azt mondja, hogy ez nem érdem, hanem szerencsés vér, ízlés és nevelés dolga. Ajándék, mint minden kivételes tulajdonság. Bocsánatos szavai pedig nemcsak Sziának adták meg a feloldozást...

Mondatfűzése meghökkentett.

- Dehát volt folytatása köztetek annak a hajnali beszélgetésnek?

- Soha, még csak elő sem hoztuk többé az egész témakört... még akkor sem, amikor tanuskodni jártunk Szia dolgában.

- Úgy hát még mindig adósa vagy uradnak. Hiszen te akkor semmiféle vallomásig el nem jutottál. Csupán elindultál az őszinteség útján, de megfeneklettél szándékkal. Vagy talán, később, mikor már nem hallhattam -

- Nem, nem voltam őszintébb hozzá azután se, mint ahogyan azt szavainkból kivehetted. És - nem is leszek már soha! Mert nekem csak azt kellett megtudnom az ő szájából, hogy *megbocsátana*. S ha ő ezt így mondta, akkor így is tenne! Másfelől pedig megérdemli, hogy megkímélődjék a ténnyel való szembesítéstől, a kimagyarázás gyötrelmétől, ahogy mások is megérdemlik, hogy ne hulljon árnyék rájuk az én tévelygésemből...

- Palkó emlékét gondolod. Nem akarod behomályosítani!

- Az ő emléke... az is, igen. De azért öcsém boldog halott volna továbbra is. Míg mi ketten, Imre meg én - tudod, az más, hogy ő nekem *elméletben* megbocsátott. És más volna, ha tényleg bocsátana meg, tudva eltitkolt lépésemet. Tegyük fel, hogy soha nem volna hozzám egyetlen rossz szava sem. Mégis a lelke mélyén... a léleknek vannak nagyon sötét üregei! Tisztában vagyok vele, mit kívánna a szigorúan vett asszonyi, emberi becsület. Vagy nem kellett volna leugrani a körtefáról pontosan az odalopott üvegcserepekbe, ámbárhogy a sors végzetszerűen sodorta vissza Palkót, és nagyanyám kéztördelve - tőlem várta talpraállítását. Fogat kellett volna csikorítani a visszás helyzetnek, hagyni, hadd kínlódjék, aki kínra van elhivatva... Vagy ha már engedtem, ha szabad volt egyszer az életben belépnie hozzám, mintha pusztá szigeten egyetlen, egymásnak rendelt emberpár volnánk, - akkor az volna az érem másik oldala: vallani és viselni a következményeket, hogy Imre elúzzön magától, vagy közös életünk örökre alá legyen aknázva robbanó anyaggal. De mi több: a becsület vagy a jóság?

- Nem a becsület a jóság maga?

- Nem. Hadd mondok el neked, milyen is lett volna a meztelen «becsület» esete. Mert ne gondold, hogy nem voltak meg a magam nehéz harcai ebben a kérdésben, sőt: a magam elhatározása. De nem külső okok kényszere folytán. Hiszen Palkó sírba vitte titkunkat, Isvány bát pedig - aki egyébként semminek tanuja nem lehetett - rövidesen villám érte a Héjatefőn. A parasztok szerint az istentelen vihargyűzés miatt! - Szóval külön történet, hogyan ment füstbe szándékom, mely még igazi elmérgesedése előtt felmetszette és kitakarította volna életem csúf sebét... Amikor megkaptam a svéd Vöröskereszt értesítését, hogy Imre teljes épségben útban van hazafelé, elhatároztam, hogy elibe megyek. Mindenféle tragédiának legjobb a távoli, közönyös környezet. Valahol elfogom: mit tudom én, német-, cseh- vagy osztrákföldön, és odateszem meztelen történetemet a kezébe. Akkor még mindig szebben,

főképp csendesebben sikerül megkülönböznünk. Ha azonban már hazaérkezett, nyomorult otthontalanságunkban hogy gyújtsam magunkra a házat?... Titokban útlevelet váltottam minden számbajöhető országra és vártam. A legelső nyugalmasabb állomásról értesíteni fog útirányáról. Hiszen volt nekem ennél reménytelenebb kirándulásom már, amikor Palkó sírját kerestem... Stettinből táviratozott: Berlinen át utazik tovább, Regensburgtól kezdve hajón le Bécsig. Túlságosan soha nem vigyázta senki lépteimet, könnyű volt szabadulnom, s felkerekedtem. Passauban megtudtam, hogy ott minden személyszállító hajó pihenőt tart, az utasok kiszállnak vámolásra, pénzt váltani... A kikötő közelében egy villa padlásszobájában húzódtam meg, nem igen futotta jobb szállóra titkon gyűjtött, átutalt pénzecském. Szobámnak pici erkélye is volt, ahonnan jönni, menni láttam a hajókat. Szünetlenül esett az eső, és a vízfátylon át minden oly idegenül szép volt, amilyenek ezek a képszerű, színes hegyi városok. De a legtöbbet a Dunát néztem, mely vastag hullámokban túrta magát lefelé a német határon túlról, mint nyúlós, zöld karneol. Ez a vak, átlátszatlan áradat sorsomat ringatja, hozza már... Néha le is mentem a hídig, hogy enyhítsem növekvő nyugtalanságomat.

Regensburgba sürgőnyt irányítottam a hajóállomásra, tudva, hogy a német gondosság kikutatja majd Imrét. Akkor ő is keresni fog és el nem véhetjük a találkozást. S választ kaptam: férjem a Forelle nevű gőzössel köt ki - pár óra múlva Passauban. Őszintén szólva, a hír teljesen valószínűtlenül hatott rám. Annyi év mult el már, úgy elszoktam a boldogságtól és annyi szenvedés, a miénk meg a másoké, emelkedett régi magunk és jelenünk közé! Egyedül voltam a kis parti villa erkélyén, egyedül a szörnyű elszánással, hogy fejest ugrom a végzet feketetavába, aztán vagy felbukom a szintre, vagy megzúzom magamat a fenéken. Az eső esett, az idő futott, már vennem kellett vízhatlan köpenyemet, száras cipőmet, beretsapkámat... S ácsorogtam a híd előtt, hallgatva fokozódó izgalomban a hajókürt távoli, égrebődülő dudaszavát, viselve a közönyös pillantásokat s a gyönyörű vidék egész részvétlenségét. Ilyen árva soha nem voltam, s nem is leszek már az életben!... Rokontalanképű, hangú utasnép tolongott kifelé a hajóról, legtöbbjükre senki sem várt ebben a locs-pocs időben, és akire vártak, azt sem olyan felméretlen messziből. Mindössze egyetlen emberpárt láttam, akik nagy megindultságban egymás felé repestek.

Most egy kéz nyúlt ki felém, alig-alig érintve vállamat, ahogy bátortalan idegené. Fel kellett tekintenem. Van-e ennél sebzőbb fogadtatás, mint amikor ismeretlennek nézzük a sokáig távollévőt! Elfelejtettük régi voltát, vagy nem érzünk fel az újra?!

Imrének nem esett rosszul az én idétlenségem. Bizonyára felvetette magának a sok sanyarúságban, hogy nem fogok ráismerni szakállasan, kiaszottan, zsírtól, koromtól csapzott hajával. Előre megbocsátott, hiszen talán arra is rákészült, hogy szememben az elidegenedés vagy közöny pillantásával kell majd találkoznia!

Zavarban, majdnem szégyelve megviseltségét, szedett-vedett ruháit, szegényes rabholmiit, teszem patrontáskából készült zsebtárcáját, ápolt mivoltomban meg sem mert csókolni. Sietve mutatott inkább az egymást ölelgető házaspárra.

- Das ist mein Freund, Kaspar Bautzen... és bizonyára a felesége.

Szenvedéstársak voltak, együtt vergődtek haza Transzbajkáiából. De a fogolysort is együtt töltötték: Kaspar Bautzen hangszerkészítő mesterséget folytat, és Imre nem is egy hangszeren játszik, ez tette őket még üzlettársakká is... A Bautzen-pár azonnal meghívott minket egy közeli vendéglőbe, töltsük ott a két órát, amíg vámolás, felülvizsgálás után a gőzös tovább indul. Én belső, haragos szégyennel állapítottam meg, hogy kapva kapok e lehetőségen, és nem kell azonnal négy szem közé kerülnöm Imrével.

A tömzsi, bazsarózsa Mariandl, aki előbb még hangosan sírt, most szertelenül nevetgált örömeiben. Magához szorított, majd elhurcolt a kocsmaverandára, ahol sört, vajaskenyeret és

felvágottat rendelt, aztán elkezdett végnélkül faggatózni. Hogy is volt csak, amikor tizenhétben, a forradalom idején kettesben megszöktek, s egészen a lengyel határig jutottak? Lehet, s az, hogy a jólelkű utasok háta mögé elnyúlva utaztak két teljes hónapig? Hát akkor mi vitte rá őket, hogy ismét viaszszökjenek Szibériába? Ja úgy, a vörösek falhoz állították sorba s úgy lötték le a vonatról leszálló szökevény foglyokat!?

- O Gott, o Gott, o Gott!... És ti, kedveseim mégis itt vagytok? Mit Leib und Seele? - Megtapogatta Kaspar karját.

Könnyek lopóztak most a két bajtárs szemébe. Kurta szóval emlékeztek meg arról a leg-szomorúbb útkiról. Amikor feladva minden reményt, ottrekedtek a visszainduló szerelvényen, és örvendeniük kellett, hogy egyre elhagyottabb, néptelenebb tájakra érkeznek a végnélküli utakon, s nőnek a száz és ezer kilométerek, folyton távolabb a hazától, de nő a csend, a gyanútlanág és az utolsó, egyetlen mentenivalónak, a pusztaság életnek biztonág.

Valami névtelen városkában telepedtek meg aztán, ahol muzsikálni jártak parasztlakodal-makba, keresztelőkbe, siratókba... Mariandl a maga jószívével észrevette, hogy fölöslegesek vagyunk a két kenyeres bajtárs könnyet nyelő-szegyenlő búcsújánál, s feljött velem szobám-ba, segített összerakni kevés holmimat. Ezek a derék, egyrétű lelkek, a jámbor hangszer-készítő és a friss kisdedasszony talán valami életbevágó otrombaságtól őriztek meg azáltal, hogy miattuk Imre meg én nem kerülhattunk még szembe egymással.

...Aztán ott ültünk a hajó aljában, mert odafent omlott az eső. A körbenfutó padokon összeszorultak az utasok, akarva, nem akarva vállamtól lábikráimig beléjetapadtam Imrébe. Közben fel és alá zavargott bennem a helyzet értelmetlensége. Nem számítottam rá, hogy ő szegény ilyen megviselt lesz, ilyen másnaposa a vérorgiának. S nem számítottam szívem ekkora gyöngédségének, szálnalmának és szeretetének ébredésére. Pillanatokra magam elé idéztem őt, mint dévaj, szeletcsapó diákomat, hősködő bárendezőt, mint komoly, a boldogság melegétől átitatott vőlegényt. Aztán: újsütetű férjemet a magunk exotikus nászútján, amikor elárasztott és csaknem megfojtott kímelt ifjúságának minden feltörő, gáttépő erejével... Mostani szikársága, lázadatlan megperzseltsége azonban sokkal drágábbnak tñntették fel. Vágytam vele fogózni, hozzá számítódni: talán nem is csókokért, ölelésekért, csak a pusztaság egybetartozásért!

Némák maradtunk. Mint elkuszált matringban, nem találtuk a szó fonálának kezdetét. Istenem, én Istenem, ha most nem volna rideg kényszer testemnek ez a szoros hozzátapadása, ha megnyujthatnám bár egy centiméternyivel is igaz, jogos akaratomból, - ha vállára támaszkodhatnám, melyen zötyög a kegyelemből ráadott kiskabát! - Nem, nem szabad. És odanyomtam fejemet a hajófal deszkáihoz... Lassan rántkört az este, az eső meg a sötétség mindent elmosott, egybehabart, és mi ott szorongtunk továbbra is a takarékosan gyér lámpavilágban. Imre arcát csak profilban láthattam, s mégis megfigyeltem - gyötrelmemre s egyúttal titkos üdvösségemre - hogy néha fény fut át fáradt szemén és csendes, hitetlenkedő mosolygás simít végig a szája köré gyűródött redőkön. Napsugárnak érezte közellétemet! Térdemre ejtett kezemet nézegette, és egyszercsak hozzányúlt, megtapintotta, mint a gyermek valami tilosédest, és azt motyogta idegen, érdesre durvult kiejtéssel: «Ez a te kezed... De az én ujjaim tyúkszemeselek a húrpengetéstől... Igaz, megtanultam jól balalajkázni, és hoztam is magammal egyet...» Rajtafelejtette kezét az enyémen, ahogy egyszer, legelőször, diákkorunkban késő este az egyetemi fölépcső kökörlátján.

Bécsről alig kaptam benyomást, mert akkor már nem voltam fogékony a külvilág dolgai iránt. Ott nagy sötét is uralkodott, kivilágítatlan utcák, kivilágítatlan arcok; ez a reményvesztett város illett a magam reménytelenségéhez, mely azonban egyre jobban befonódott valami selyemhálóba: bizonytalan és jogtalan jóérzésekbe. Világok romjain, saját boldogságunk romjain mégis az derengett föl bennem, hogy magamban vagyok a bérautó süppedő ölén

azzal, aki az enyém, akihez tartozom. Ebben a tudatban botorkáltam felfelé a másodrangú szálló lépcsőin, hogy belépjek sivár, vaságyas egyszobánkba. Most már sietnem kellett a vallomással, mert ha elkap egy oktan mozdulet révén a szenvedély, mint gépszíj a vigyázatlant, akkor, azután mi értelme a beismerésnek? Piszokká szárad rajtunk a megbánt és megutált érintkezés.

Bár éhség, szomjúság szinte irreálitásokká váltak reám nézve, felajzott állapotomban kértem Imrét, hogy menjünk le az étterembe, falni valamit. Ez persze mind csak értelmetlen kitolása volt a pörölycsapás pillanatának. Így iskoláskorunkban tettünk, amikor rosszullet, szédülés vagy más szükség címén kikérezttünk az óráról, ha a tanár nevünk felé közelgett az osztálykönyvben.

- Mégis, nem akarod magad kicsit rendbetenni? Nekem sajnos... nekem nincs cserélni való ruhaneműm...

- Lemosdhatom, de miért öltözzem át?

- Földfázékhoz fakanál, - így jobban illünk össze, - és hálásan elmosolyodott, mintha csak most ismerne ismét rám.

Kinyitottam a szekrény ajtaját, és mögéje állva csendesen kezdtem felgombolni blúzomat. Szentül hittem, hogy kimegy a folyosóra cigarettázni, soha meg nem zavart, ha tudta, hogy toalettet tartok. Ez is gyöngédségeihez tartozott... azonban most mintha nem sietne, habozna... már az ingem vállpántjánál tartottam. Nem tudom, csakugyan megpillantott-e a szekrényajtó belső tükrében, vagy csak én magyarázgattam ezt így a másnapi öltözködésnél. Lehet, restellte egyenes szóval kérni levetkezésemet, végre is el voltunk szokva egymástól, de amikor hullani hallotta holmimat, ott termett fontolások nélkül. A tény az, hogy valósággal rámtört, oly brutalitással, hogy később bocsánatomat és főleg megértésemet kérte.

Lefogott, letepert, letapasztott: próbáltam védekezni, meg nem születő szavakkal, hogy előbb mondanom kell valamit, de ő nem is hallott engem, egyáltalán nem abban a régióban lebegett, ahova bármiféle józan érv, vagy jogosult tiltakozás elérkezhetett. Ha összehasonlítom ezt az eltipratást legelső együttlétünkkel, szívem ma is elfacsarodik, pedig ez volt a természetes: akkor egy még nagyon zsege, korai és aránylag rövid ábrándidő után kapott meg, a halál kapujában - és minden áhítatból fakadt köztünk, mintha kintről, messzi gyászmezőkről hozzánk szűrődnek a harcba induló csapatok szívemarkoló «zum Gebet»-jének dallama. De most az életbe tért vissza rajtam keresztül, öt esztendei szomjúság után, az egykori bírás ösztökélő, eleven emlékei sarkantyúzták felém!

A vacsorát lekéstük, el is felejtettük; reggel összeomlottan ébredtem fel a fájó testi éhségre. Kimondhatatlan szomorú voltam, mert immár világosan állt előttem: nincs többet helye, módja a vallomásnak. És mivére terheljek vele valakit, akinek kellek, mint a darab kenyér, s akinek rajtam kívül csaknem minden életgyökere elmetesződött? Aki néha, futóan, dermesztő élményekről tett említést, csak úgy elhullatva a szót, mint kiserkedő vércseppeket, nélkülözésekről, megalázásokról, melyekből mindig csak egyetlen fényszál vezette ki: hogy én is vagyok ezen a gyalázatos és nyomorúságos világon. Vajjon kibírta volna-e csak azt a tragikus visszafelé-utazást ezer kilométereken, fullasztó parasztszoknyák, bekecsek mögé bujtatva, kiszolgáltatva ismeretlen jóindulatoknak és a gonosz véletlennek? Vajjon nem kiszáll az örök rémületből a végtelen óra, ha nem őrzi az a tudat, hogy *nekem* tartogatja magát?...

Ráismerhettem a hajdani Villire, akinek lelki eleme volt a közlékenység, azt is észrevettem, hogy magában bizonyára már százszor megforgatott dolgokról olykor majdnem lekerekített formában nyilatkozik meg. Fa ejti el így maga idején a beért gyümölcsöt. Mégis, Villi mintha ehelyütt kapkodott volna. Mert volt közöttünk egy utolsó, soha át nem szakított lepel, rajongó ifjúságunk szemérmességének maradványa. - Félttem, kihagy egészen, s bábáskodni próbál-

tam. De alig hogy elhullattam pár elnéző, biztató szót, csaknem elhárító mozdulatot kaptam érte. Okulhattam: jobb félbe se szakítanom, enyém ma csak a fa alá tartott kötény szerepe, mely felfogja a magától alászedülő almát.

- Hidd el, az egész szerelmi és erkölcsi bonyodalomnak sokáig szinte háttérbe kellett szorulni az új meglepődések, főképp a meztelen létkérdések miatt! Amikor bőrömön tapasztaltam, mit jelent felettünk a megváltozott ég, és Imre visszataszítódott pályafutásában az előlről kezdés küszöbéig! De legborzasztóbb volt az apátiája, a legsivárabb közöny, amellyel eleinte rajtam kívül minden mást szemlélt. Most volt reám a legnagyobb, talán egyetlen szüksége, és én kész voltam bármily sorsot felvenni mellette. Segíteni akartam, hogy visszataláljon foglalkozása szeretetéhez, és hogy elviselhesse csüggedés nélkül a kenyérhezjutás vesszőfutásait.

Az első időket - szüleinél tett párnapos látogatás után - Bágyréven töltöttük. Ez az elvonulás szükséges volt. Imrének be kellett törödni, keservesen megvívott lelki tusák árán, a világváltozásba. Mert hiába tudta a messziből is új sorsunkat, más dolog valakitől egy gyászjelentésen, vagy magánál a ravatalnál búcsúzni el. Minden sértette eleinte!... Talán hallottad, hogy némely bőrbetegségen akkor segítünk, ha a ráüledő vart lekaparjuk, hogy orvosságainkkal a baj fészkeig férközhessünk. Így súrolta le az ő lelkéről a valóság közeli durvasága a nemtörődomségnek «minden mindegy» penészét. S akkor ott állt szegény, vértje nélkül, mely alól megszületett újból a zsenge, érzékeny, emberi ember. Azonban útja volt már a feltört sebekhez az élet áldott orvosságainak is! Nem a nagy szenzációknak, mert nem azok az igazi gyógytényezők. A természet jósága, folytonos újjászületése, nagymama háztájának nyugalmas menete, és a mi örökös szeretetünk lassan magához térítették. Kezdett elszórakozni Cilinder mulatságos kajánságain, aztán elővette a fiúk ittfelejtett sakktábláját, bár az első magányos játékok után megfájult a feje, elszokott az összpontosított agymunkától. Később kilovagolt, és ő, a tipikus városi ember, aki a gazdasághoz még műkedvelésből sem konyít, előgyelgett az aratóknál, és virrasztotta a munkát a szüreti sajtóházban. Egy nyirkos, szurokfáklyás éjszakán megpengette a balaljkát is az álmosodók biztatására.

- Villi - mondta nekem akkor az éjfélutáni lepihenésnél - tulajdonképpen mindenem megvan, mert te és az épségem megmaradt. Ezzel még lehetne kezdeni valamit, csak jöjjön meg hozzá az akarat is.

Nagyon szerény tervet kovácsoltunk. Felköltözünk szüleikhez, nekik van, s éppen a központban, két kiadott szobájuk. Az egyikből rendelő lesz, az előszobát megteesszük várakozónak. Mi meg ketten bebútorozzuk magunknak a belső helyiséget, elvégre engem még kelengye illet. Persze, Imrének segítő-személy kell, de ha például én nem únnám az asszisztenciát... Lehetett itt bármiféle azonban-t, de-t, akármi formában kikötést tenni, kegyetlenkedni, «előállani»? Itt csak gyógyítani volt szabad, és én odaszántam magamat orvosságnak az élet többi orvosszerei mellé.

Ne gondold azonban, hogy ezzel aztán keresztet vetettem a multra. De sőt fordítva: saját magam részére szigorú programot írtam elő. Nem csupán a mintahitves szerepét, mert arra akkor is szívesen vállalkoztam volna, ha sohasem vétek ellene és nincs mit levezekelnem. Hanem elhatároztam, hogy amikor egészen talpratettem, hozzásegítettem a létfenntartáshoz, akkorig azt is kipuhatólom, mi a véleménye azokról az asszonyokról, akikről a világ úgy beszél, mint Ágnis Sziáról.

Ámde nem olyan egyszerű Imrével akár elvi vitába is bocsátkozni. Nem igen lehet hozzáférni póré kérdésekkel. Egy esettel megvilágíthatom, mennyire nehéz volt kifürkészni őt, de azt is, mennyire nem számíhattam arra, hogy símán feloldoz. Már pedig lassan rájöttem, hogy neki nagyobb szüksége volna az én feloldásomra, mint nekem, mert sohasem bírná el az árnyékot rajtam!

Egy évtársa volt, fiatal fogorvosnő, aki mostanában áttette műtermét Szebenbe. Pompás kartárs, kiránduló pajtás, és elsőrangú zenész, akiben Imre méltó partnerre talált. Ismerték és szerették egymást, annyit időztek együtt, akár testvérek. Amikor ideköltöztünk - már harmadik lakásunkra, mert anyósoméktól kirekvíráltak, s a «hombár»-ban majdnem megfagyunk télen! - a tisztességes otthon öröme kis házszenetlőt tartottam. A vendégek névsorának összeállításánál kötöttem magamat egy fiatal banktisztviselőhöz, aki nem tartozott semmikép társaságunkba. Vitánk hevében elárultam, hogy Nelda kedvéért kell okvetlen meghívni. Nos, Imre is tudhatta, hogy barátnőjének teljesen szabad felfogása van a szerelmi életről. Évekig Berlinben tanult, és nevetett a mi szokásainkon. Azt hittem, mitsem vétek ellene, hogy a csinos bankfiúra céloztam, de Imre valósággal belémfojtotta a szót. Rámkiáltott, fülét is bedugta: «Nem akarok tudni róla ilyesmit! Szeretni akarom, becsülni... jószívvvel akarok lehajolni a kezére!» Hát láttál ilyen mimózaságot férfiban, orvosban? Ez már több volt, mint ízlés kérdése. Kifakadása egy túlon túl megpróbált idegrendszerre vallott. Számotvetve ezzel, elvégeztem magamban, hogy soha sem szabad megtudnia semmit. Nem jövőnkért, mert akkor nemcsak a jövő suhanna el. A múlt is meghal ilyenkor, a nagy csalódásnál. Haszontalanná, értelmetlenné és vígasz nélkülivé zsugorodik minden boldogsága.

Elhagytam hát a dolgot a maga mentére. Szolgálni fogom teljes szívemből, minden képességgemmel, és ha egyszer, véletlenül rájövök, mi a komoly álláspontja egy az enyémmel azonos pörben, akkor - rossz óráimban így fogadtam meg - beveszem a szublimát-pasztillákat, amelyek toalett-célokra állanak fürdőszobám üvegpalcán. Ilyen csúf végre ítéltam magamat! Közben mégis szegény nagymama bukkant fel lelkemben és édesanyám tiszta emléke, aki majdnem gyermek volt, mikor elment, és megirtóztam a szégyenletes haláltól.

- Vigyázzon a leányomra, mutti, - ezek voltak utolsó szavai felőlem, hát ők ketten örködtek most is felettem. Aztán inkább csak az elmenekülésre kezdtem gondolni, eltűnésre a mai zűrzavaros világban, amelyben oly nehéz felkutatni azt, aki szándékosan elrejtetik! Ámde ez a megoldás is egyre valószínűtlenebbé vált, ahogy mind jobban megbizonyosodtam új, küzdelmes életünkben, milyen nagyon jól választottuk meg egymást, és ahogy meg kellett győződnöm afelől is, hogy nincsenek egymáson kívül keresendő céljaink! Hiszen nemsokára még otthonunk sem lesz más, mint ez itten, amit kétévi magunk meghúzása után tudtunk végre önállóan megteremteni. Imre öregei nagyon esendő életetek, édesapámék pedig anyagi és más megfontolásokból most vannak végleges kiköltözőben a birtokra. Ezzel aztán végkép bealkonyul a régi Bágyrévnek... Ne csudálkozz, ha előre látva a dolgok ilyen menetét, lassan hisztéria vett rajtam erőt arra a gondolatra, hogy elrúgjam magam mögött a partot, s kényszerképzetté nőtt bennem az aggály: mi lesz, ha mégis odáig sodródom, hogy mennem kell! Az ő tiszta komolysága el is odázta ezt, mert sohasem voltak nagyhangú véleményei...

Emlékszel a Géraldy-esetre? Amikor nem engedtem, hogy végigolvassa a «Szeretni»-t, és te megcsíptél a könyvvel az ólak szomszédságában? Helyzetem valóban nem hasonlított a ligetben elmerengő Melanie grófnéhez, akiről a holtáig Giza néni ábrándozgat. Disznószag és lelki mardosás! - Vajjon nem attól rettegtem akkor, hogy a szerelmi háromszög felett elvitakozunk? Nem azért olvastam át titokban, hogy megtudjam, ki van-e benne teregetve az én bűnöm?...

Egyszer meg egy leleplezett és elúzótt asszony elutazott valamelyik vidéki városba és ott leugrott a tanácsház erkélyéről. Társaságunkban nagy pörlekedés folyt: ki a szülőket okolta, mert ők szorítják be gyermekeiket érdekházasságba, ki a férjet, aki az asszonyt kiverte házából, - megint mások a meghunyászkodó szeretőt vádolták, hogy a botrány kipattanása után nem állt kedvese mellé, hanem futni hagyta, halálba! Akkor Imrét is faggatták, mi a nézete és ő egy Madách idézettel felelt:

- Mily jó, hogy bíró nem vagyok e pörben!

Újra széléig jutottam az örvénynek, mely életemért ásítózott! Érts meg, állandó rettegésben éltem. Elvégre az sem megoldás, hogy tovább lapítsak hallgatásom mögött, mikor oda is elér a tudat, hogy megvetne, ha rájönne, kivel lakik együtt egy fedél alatt! Hiába nagylelkű, hiába elnéző és meggondolt, azt mégsem lehet kívánni, hogy kibujjék saját erkölcsi törvényei alól!

Ne hidd, hogy valamit is segített rajtam az a gondolat, hogy amit tettem, abba nagyanyám fejvesztettsége és Palkó riadt haláلهőrzete hajszott bele. Asszonynak nincs elismert «indító oka», «enyhítő körülménye». Hát nem a nyomorult fehérnépnek kellett leugrani az erkélyről? Hiába volt mindenki más is bűnös körülötte. S tartsd észben: a városháza erkélyéről, a leg-szégyenteljesebb nyilvánosság előtt. Ez az. A pellengér - halálugrás, válópör, elkergetés formájában, mindegy. Gondolj csak vissza Sziára! Belekerült a megszolgált kutyaszorítóba, s mint az állat, vére árán is kitepte magát a kelepceből; vajjon szánták-e, amikor hurcolta magát s ki nem állt a nehéz munkanapokban?... Mindennek fejében végül tűzre került s ha lepedőt nem tartatok fölé, a szétperzselt szemérmébe vigyoroghatott volna az ő világa, és Vénágnis habzó szájjal, az erkölcsi kielégülésnek valóságos rohamában hirdette a bosszúálló Isten ítéletének igazságosságát felette.

Most már tudnod kell hát, mit jelentett nekem az a tisztítótüzes éjtszaka. Akkor már nem is bírtam volna tovább. Akkor magam akartam kikényszeríteni sorsomat. Látva az emberi jogszolgáltatás bárgyú otrombaságát, kész voltam Imrével, és a netán általa is képviselt felfogással szemben a harakiri nemes bosszújára. Ember, aki megesküdtél, hogy el nem hagysz sem boldog, sem boldogtalan állapotomban, elítélsz? A világrend nevében? Jó, holnap halva kapsz vissza vagy hűlt helyemet találsz, és nem fogod tudni soha, hogy te taszítottál az utolsó lépésig!

...Villi most felkelt, széthúzta az alkóv függönyét s megnyitotta tágasabbra az ablakokat. Pár hasábot vetett a tűzre, s darabig nem tért vissza hozzám. Azután is állva, inkább csak magának beszélt.

- Imrét az ő lelki tisztasága mentette meg a belém fészkelte ördögtől. De az ördögöt csak ma este eresztettem denevérszárnyára. Most tovapusztul belőlem!... Abban a bibliai parancsban, hogy gyónjuk meg egymásnak bűneinket, sok a szigor, de sok a vigasztalás is. Nem, nem mindenki bírja el bűneinek súlyát egymagában! De kívánja-e Isten, hogy annak gyónjunk, aki összeroppanna vallomásunktól? Ugyebár, nem vállalnám, hogy testvéremet, szülőmet, hitvesemet megoperáljam? A lelkünket is csak annak mutathatjuk meg minden nyomorúságában, csak annak adhatjuk műtőasztalára, aki nincs a szenvedélyek, szenvedések szálaival hozzákötve beismeréseinkhez. Férjemtől én többet nem várhattam, mint hogy egy másik példából kifolyólag fog egyszer felmenteni. Mert ahogy egy robbanás esélyeit ki nem lehet számítani, úgy nem tudhatom előre, mire vezetne Imrénél a szembenézés saját elárultatásával. De téged be akartalak avatni szívem titkos redőibe, tőled jó volna meghallani, hogy nem tartasz méltatlan bitorlónak a boldogságomban. Mert én boldog vagyok és még nagyobb boldogságnak akarok elibemenni, annyi lelki nyomorgás után.

Nem válaszoltam. Ceremónia lett volna minden. Arra kértem, jöjjön vissza mellém. Hálásan bólintott érte, s aztán ment tovább a maga lelki útjain.

- Azt mondják, hogy a bűnökben már bennük foglaltatik a büntetés. De lehet olyan bűn, amelyben a bocsánat csirája lappang! Mert nagyon sok függ attól, mi az a legvégső rúgó, mely rávisz a vétekre. Azonban van még ezenkívül egy enyhítő körülményem, és ez a héjaszói éjtszakának különös, végzetszerű hangulata. Ízléstelenség, sőt szentségtörés volna magam és Palkó ellen, ha feltárnám előtted utolsó részleteiben, de mégis tartozom vallomásom teljességének, hogy végigvigyelek rajta, és csak egyes mozzanatainál kössöm be szemed.

...Tehát hárman maradtunk a sűrű estveledésben. Isvány bá a vacsora ügyét firtatta: ma friss malés búzakenyeret hoztunk ki neki, van hozzá jó darab széles fehér-szalonnája, azt urak is szeretik, paráznál pirítva, zsírjacepegtetve... Régi, száraz venyigét, pár hasáb bükkfát szerzett össze, kúpba rakta s kénese gyufát dugott alá az avarba. Aztán leült, hogy megfaragja a mogyorósban metszett nyársakat, s megvagdossa a szalonnákat. Ehhez a munkához tányértörlőt kötött maga elé, és elemlegette, hogy a nagymama apjánál - aki még régimódi nagyúri házat vitt, - tanulta ki a kuktaságot.

Mi ketten Palkóval elnyúlva, a tűz mellé könyökölve szinte némán vártuk ki, míg az égbe nyulánczó máglya lelohadt izzó parázsarakássá. Unszoltuk akkor Isvány bát, tartson velünk a szalonnasütésben, de ő megvonult szótlanul a háttérben, evéshez sem fogott volna! Az volt az érzésem, hogy némi önérzettel figyel bele a tűz körül folyó tevékenységünkbe, vendégei voltunk, az övéből részesültünk, és ezt tisztesség számába vette! S ez látszott az igyekezeten is, mellyel felzsúpolta Palkó fekhelyét a pitvar hátsó sarkában, «csak úgy vitézien instállam», holott nekem párnát bogozott össze az asztról leszedett virágos terítóból. Még gyertyát is előkotort ládájá fiából, s pakli gyufát tett melléje az asztrra.

«Mer' a fehérnép, az kényes portéka.»

Ott feküdtem hát a szénaszagú párnán. Szívemet mint kemény marok, fogta a szorongás: vajjon Palkó megérti-e a helyzetet? Vajjon a gyümölcsösbeli megszegényítés után mer-e egyáltalán többre gondolni, mint hogy a végzet csúfolkodik vele azzal, hogy magunkban felejt, összezár egy éjszakára? Ha most mindjárt bekopog, s a hajdanti módon leül ágyam végére, akkor teljes vakságban van szándékom fölöl. De hogy mult az idő, és Palkó csak akkor nyitott rám, amikor hallhatta Isvány bá csergettyűjének távolodó kereplését: ez az elővigyázatosság ösztönszerű mérlegelésre vallott. Csakhogy a szegény nem lépte át küszöböm. Nektámaszkodott az ajtófélfának, és szelíd zavarban kérdezte, nincsen-e még szükségem valamire. Igen, ez volt egyik büntetésem, hosszú éveken át őrzött női fenségem most avval bosszulta meg magát rajtam, hogy a megbénított fiút nekem kellett felráznom zsidbadtságából. Szó sem lehetett itt megrohanásról, lebíratásról, mellyel később némiképp igazoljam magamat! Nyomorultan, - mert mindig nyomorult az asszony, mikor ő a kezdeményező - de leküzdhetlen kényszerből, majdnem vezekelve hazudtam, átlátszóan, szemérmetlenül:

- Légy jó, kötd át a sebemet. A damasztkendő könnyen lecsúszik rajta...

És tovább: amikor már készen volt a segéllyel, és visszahúzhattam volna lábamat, otthagytam az ölén. Mindez mélyen, gyötrelmesen megalázott, de én ezzel - akkor ilyen rögeszme rohant meg - tartoztam neki és egész kegyetlen makacsságomnak. Persze ő, mint bármely férfi, aki igazán szeret, ezt nem így vette, hanem adakozó kedvemnek tulajdoníthatta, mert tisztán, hátsógondolatok nélkül pirult el. Nem mert rámnézni, keze erőtlenül hullt le, és csak jóval később, exaltált félmosollyal érintette meg ujja végével bepólyált lábfejemet. És mivel nem vonakodtam, egyszerre mégis, mindenén átlátott. Mint hirtelen felgyúló fénynél értette meg, mit jelent az a seb a talpamon. Akkor lehajolt hozzá és megcsókolta a kötést felette... Vajjon átcikkázott-e rajta, hogy a testnél mennyivel nagyobb, mily hosszú időközön át gyógyulatlan lelki sérülés lesz az, amit érette magamon ejtek? De ő majdnem önkívületi állapotban volt; úgy viselkedett, mintha tökéletes joga volna hozzám és ehhez az együttléthez. Én pedig egyéb igazsággal kerültem most szemtől szembe: micsoda hősiesség kellett ahhoz, hogy ilyen eleven, elementáris sóvárgást annyi éven, annyi együttléten keresztül fékentartson, lenyűgözőn... És ekkor, ekkor ment végbe lelkemben egy régi sejtelemnek meggyőződéssé való érlelődése!

Ki mer így venni birtokba valakit, - aki világ jogán nem az övé, de akit szíve magáénak ismer ráért törvény szerint? Csak az, aki ezért a birtoklásért a *legnagyobbat is felkínálta*! Ó,

nagyon természetes volt ez az egybeölekezés, - olyan magától kerekedő, mikép az ellen sincs védekezés, hogy gondolataiban végigbecézzon minket az, aki szeret és megkíván.

Ez az én másik mentségem: ahogyan maga a mi bűnünk végbement, mert nem otromba gyönyörűséget, sokkal inkább egy életsorvasztó kényszerből való szabadulást jelentett. Látod, felfejthettem volna neked most divatos lélektani elméletek szerint, micsoda ősállapotba való visszazuhanás, a tudat alatti erkölcsi megkötetlenségnek milyen parancsszerű felszínretörése sepri el a gátat két magával jobbat nem tehető szerelmi fél között. És szállhatnék színlelően a morál magaslataira is, füllenthetnék gyötrő áldozathozatalról, ellenérzéseim keserves legyűréséről, amit igazán nem nehéz elhinni ily közeli rokonságnál, közös gyermekéveinknél, barátságunknál és a párhuzamnál fogva, melyet Imre és Palkó között megvonva szegény öcsém sok tekintetben veszítene. Szóval, elbujhatnék a bennük lappangó állat és az ép erkölcsi érzékkel bíró ember háta mögé! Sőt idézhetem mentségemre egy állandó rémképemet is, amit nagymama ültetett el bennem egy szigorúbb pirongatásával. De semmi más erőhatalommal nem akarom megosztani a felelősséget. Én voltam az, aki akartam, intéztem, cselekedtem.

- Pedig látod, ezt hallani szeretném. Nagymama vaksága ebben az egész nehéz próbában a legtalányosabb és a te szívbeli diplomáciád ékes bizonyítéka, hogy mindent elhárítottál, a mi életének alapmeggyőződéseit ingatta volna meg. Megtartottad őt a szeplőtlen bánatok, hitek világában. És a tiszta bánat olyan, mint a mérgezetlen seb: másképp heged...

Villi szelíden bólintott.

- Megtartottam... pedig ezegyszer nehéz volt, mert szíven ütött engem... De azért ma azt mondom már: az egész riadalom elhanyagolható tétele életszámvetésemnek. Palkó akkor első katonavakációján volt otthon, és én elkerültem őt... csak részben amiatt, mert éreztem, hogy vágyai realisabb formákat öltenek, igazság szerint egyszerűen azért, mert meg voltak a magam gondjai, tennivalói Imréért. Hidd el, az uramra való gondolást én úgy fogtam fel, mint a «szüntelenül imádkozást», melyet a Szentírás ajánl a betegek és veszélyben levők megtartására. Mindennap elvonultam órákra is, hogy vele foglalkozzam, és írtam hozzá bátorító, vigasztaló leveleimet. S akkor nagymama azt találta mondani, vigyázzak, Isten Imrét veszi el, ha érte annyira elhanyagolom, jóformán meg se látom harctérre készülő öcsémet. Ha mindenki másnak gondján önző módon túlnézek! És lassan visszajárt, rámfeküdt ez a babona, ez az örületes rögeszme: hogy *Imréért* kell magamat Palkónak szentelnem, sőt feláldoznom! Ki érti ezt meg? Pedig vergődtem alatta, bár ellenkezett mindazzal, amit Isten jóságáról és rendjéről tanultam.

De várj, ez elkalandozás, hamis tanúzás a magam ügyében. Még ez sem vitt volna rá semmire. Amit tettem, Palkóért tettem, a többi kényszerítő-körülmény füst lett volna, ha meg nem esik szívem rajta.

Elszántan beszélt, de tekintete bujdosott előlem és a vér arcába lopakodott.

- Talán megbotránkozthatlak... de ezt én így meg akartam mondani neked, mert még magunknak sem szabad hazudni gyónás közben.

Átsegítettem a lélek zökkenőjén:

- A bűnbevallás készsége egyetlen hathatós ellenméreg álnokságainkkal, egész kétszínű életünkkel szemben.

Kurtán, nekibátorodva sóhajtott egyet.

- Tehát halld meg, előttem is alig magyarázható sorsvállalással viseltem el vele a héjaszóbeli éjtszakát. Kétféleképp mehetünk ölelés elébe: az adás, meg a kapás vágyával, számításával.

Valóban én mitsem kívántam a magam részére. Csak adni akartam, rá voltam érlelődve az odaadásra! Rá, azt is bevallom, attól a pillanattól fogva, amikor a gyümölcsösben először dobta le Palkó félszeg tartózkodását, magához ragadott és meg kellett éreznem egy igazi szenvedély elvesztő hatalmát. Akkor persze még eltaszítottam őt!

Azt mondtad egyszer, hogy hiszen Palkó olyat kér, ami nemhogy tilalmas, hanem nincsen. Dehát - s ez vallomásom egyik súlyos fele - nem egészen olyat kért! Valamit mégiscsak kicsiholt ő bennem, ami egyedül őt illette. Soha meg nem tudom már, sejtette-e ő az én felbolydulásomat. De bizonyos lököerő kétségkívül dolgozhatott benne, ami annyi természetes gátlását legyőzte, amikor egy hosszú ifjúságon át némán elviselt szenvedés után egyszerre, hogy durva legyek: vérszemre kapott, sarokba szorított! Vajjon mindegy lett volna-e hát neki akár a piócaszerep is? Vagy sejtelve támadt, hogy végre is minden tűz megéget, ha túlságosan közelébe jutunk? Azt hiszem, Palkó ezt mind nem latolgatta. Ő nem volt soha számító fajta, s amellet oly keveset hitt saját magáról! Ó, az a brátkai éjszaka a meneküléskor... akkor kaphatta el egészen a szenvedelem, mely nem mérlegel, csak kíván és akar, és elveszi magának, amit elvehet, még akkor is, ha nincs benne, aminthogy Palkóban nem is volt, egész magatartásában nem volt, semmi brutalitás.

Hisz ez a legcsodálatosabb. Felkészültem az adásra... és ugyanakkor megajándékoztam. A szerelemnek férfiaknál is van egy olyan formája, mely áhítata által még a legfékevesztettebb pillanataiban sem szennyez, és a megajándékozottság örömét lopja belénk az adásé mellé. Zavaros vagyok? Próbálj megérteni, hámozd ki beismerésem lényegét! Tanultál szabadkézi rajzot? Tudod, hány kusza vonalon át alakul ki végül is az egyetlenül helyes, megrögzítendő ábra?...

Kezébe hajtotta homlokát, hallgattunk darabig.

- Nagyon kimerítet magadat...

- Nem, nem - kapta fel a fejét. - Még nem lehetek fáradt! Virrasztottál már addig, amíg három és négy között hirtelen enciánaszínűre festődik az ablak? Ez a kék hajnal még a szürkületnél is hamarabb támad. Akkor... akkor feltettem egy kérdést, meg akartam bizonyosodni a gyanúban, mely egy idő óta megült a lelkemen, mint kénes füst a mellben, s a mely felől a bizonyosság bármilyen megdöbbenő is, de megérteti a mi egész elsodratásunkat. Tudtam, ezt a kérdést csak most tehetem föl, soha többet! Ilyen órán nincs férfi, aki hazudnék, ha csak nem a söpredéke. Mi... minket a gyönyörűségnek való kiszolgáltatottságunk sohasem mentesít a lélek fátylaitól. Mi valójában ki nem adunk magunkon!

...Egymás mellett ültünk a keskeny gyékényheverőn, s a hajnal fokozódó hűvöse, a csontig égetett szenvedély vacogtató hidegrázása ellen szorosan burkolóztunk be a vékony takaróba. Csapzott hajába nyúltam, mintha simogatnám. - Mondd, miért jelentkeztl önként frontkatonának?

Nem is felelte meg kérdésemet, csak lankadtan, mintha túlmenne erején a fontolgatás, vagy éppen letagadás - arról suttozott, hogy soha el ne áruljam ezt a lépését nagymamának. A szegény öregasszonynak nem szabad megtudnia, hogy unokája kibujhatott volna a halálos sors alól... Különben pedig - tette fel a rezignált kérdést - ugyan miféle jobb célra szánhatta volna értelmetlennek tetsző életét?...

Még mindig a hajával játszogattam, úgy cirmoltam meg az újabb faggatózással, hogy hát akkor miért zúgolódik a katonasorsra? - Kicsit kegyetlenkedtem, és ezt a rossz lelkiismeretem miatt, elégtétel gyanánt, amiért fölémkerekedett, és eddig a hajnalig sodort. - Milyen különös szavakat talált ő akkor! Az öngyilkosról beszélt, aki nekimegy a víznek, aki mellbe lövi magát, mert azt hiszi: megfordítja vagy megbosszúlja a sors hitványságát. Aztán éreznie kell, hogy a víz azért éppoly kegyetlenül hideg és nehéz, a seb éppúgy sajog, és ő nyöszörög a

maga szerezte kínok és kétségek között... Igen, igen, ő is azt hitte, ki tudja, miféle csodát csikar ki. Erőszakos belenyúlás, merész belekötés a sorsba: elkuszálja annak jól kitervelt, felvetett szárait! Az irgalmatlan világ könyörületre enyhül iránta! Amikor azonban tapasztalnia kellett, hogy csak a kínlódás, a baj torlódik fel körülötte, akkor elkezdett lázadozni. Igen, fellázadt, mert aki saját vesztét ajánlja föl a végzetnek, annak joga van meg is kérni árát a halálnak. És ő - nem hiába kért.

«Mert te maga vagy a Sors, aki megszántál, és megfordítod a tengelyt, és a hideg hullámokból bársonyengert bűvölsz... a legboldogabb öngyilkosnak...»

Ilyeneket dadogott az én szegény, diadalmas pajtásom, én pedig villámként felbukkanó képzettársításban egyszerre magam előtt láttam a parazsatvivő Palkót! Ugyanaz, a hajdani elevenszén-hordás volt neki a katonáskodás: vállalta, viselte, igazi hősiséggel, mert szenvedett alatta, és ahogy valaha belesírtam álmában kitörő jajgatásaiba, úgy tettem magamévá ismét a tulajdon fejére idézett nyomorúságát. A héjaszói éjtszaka nem volt több, vagy kevesebb: együttzokogás az ő sorsával...

Az esős reggel szennyes fénye ijesztett fel minket fagyott félálunkból. Halkan, messziről foszladozva ütötte át a csendet az újból megpörgetett kézcsergettyű. - Eredj most - kérleltem Palkót. Kísértetmód sápadtnak láttam az irgalmatlan nappalodásban!

- Megyek - mondta ő ismeretlen hangsúllyal - mennem kell. Menni kell! - Kinyújtóztatta beteg lábamat, letakarta, mintha búcsúznék tőle.

Némi idő múlva, amikor visszataláltam, mint kórságból egészségbe, a magam külön életébe, ismét féltetni, sóvárogni kezdtem azt a boldogságot, amely valódi sorsomat jelentette. És akkor szégyenletes módon felébredt bennem a kérdés: és ha Palkó visszatér? Amit adtam, azt a halálbamenőnek adtam! Reménybe indulót ilyen áldozat meg nem illeti. Ki leszek én akkor, mi lesz belőlem, ha megint beilleszkedik családi körömbe? Nyomorult félrecsetlett asszony, akinek engedékenységet nem indokolja majd a végzet pontot tevő jóváhagyása: a halál sem!

Kiújuló önszeretetemben riadtan bámultam bele aztán nagyanyám hitébe, aki hazavárta Palkót, könnyekkel, imádságokkal, számlálatlan jócselekedettel. Csak amikor meg kellett tudnom, hogy nincs mitől tartanom, hogy kilépett életünkől, anélkül, hogy szenvedni láttuk volna, jeltelenül, híradatlanul, mint vesztét érző állat... akkor először eszméltem rá rút önzésekre. A lel kifurdalás kígyómarásai közben oktan semmiségnek tűnt most fel közös eltévelyedésünk. És gyaláztatnak ismertem fel a magam számításait, »szeplőtlenységem« látszatának fenntartását ilyen halál árán.

Villi süttött, s a ruha ráizzadt hátára. Vállára vontam a mögéje csúszott fehér hárászkendőt, mert az ablak nyitva állott, s a kert frissen ásott ágyásaiból hűvös, nyirkos éjjeli levegő lehelt be ránk.

Futva megcsókolta kezemet.

- A lélek bajainak is jót tesz, ha kiizzasztjuk őket... Hogy aztán az egész zarándoklatot végig a nagymamáért való áldozatnak színében hagytam meg - Isten a tanúm, hogy jogom van ehhez is. Minden cselekedetnek, a legkisebbnek is sok az összetevője... Nagyanyám legelső sírása maradt bennem, mint letett eskü, mementónak! Bágyrévi nappalinkban, abban a karszékben vergődött, amelyik most itt áll az ablak alatt, - kezében az ügyefogyott híradással, egy mocskos, elgyúrt tábori lappal. Akkor letérdeltem elébe, kötényébe zokogva, mint gyermekkoromban, és kérdeztem magamat, Istent, mit tegyek szemben a tehetetlennel? - Megkeresem, hazahozom...

Palkót szegényt egy eltévedt gránátszilánk találta. Alig öt héttel azután, hogy tűzbe került. Szia öccse egy században szolgált vele, és úgy írta meg, hogy éppen csendesebb napok jártak,

s az úrfi - (mindig elfelejtette őrmester úrnak címezni, de hiszen mi is volt benne egy had-apródörmeisterből? az apród!) hát az úrfi a postáért lépett ki a sziklabarlangból, azt válogatta, böngészte a késő őszi napfényben. Úgy esett össze, és ott feküdt a sötétség beálltaig hanyatt, lezáratlan szemmel... Csak akkor vállalkozhattak rá, hogy eltemessék, de csupán törmelékeket, szikladarabokat tudtak ráhengeríteni.

...Vaszília esküdt, hogy álmában is meg tudja mutatni sírját, hiszen rámeszelték egyik kőlapra nevét s a halál napját. A helyet pedig ismeri, nemhogy minden völgyét, csúcsát, de még a bokrát, tán a fűszálát is - «hászen ott kínlódtam!» És kezünkben volt minden adat: a magaslat neve, a fedezékek pontos rajza, az útírány, a sír helye, felirata. Az olasz hatóság szívesen adott vezetőt, mert nagy kultusszal ápolja hősi halottainak emlékét, és méltányolta indulatomat, könnyeimet. Munkásokat is kerítettem... és - mélyet, súlyosat sóhajtott - semmi. Vaszília lépésről-lépésre biztatott: most... ez az. Ez lesz az. De hiába hanyattuk el a törmelékeket. Se jel, se holt. Jámbor utitársam maga is ámult, hogy így megcsalta nagy bizakodása. Be kellett vallania, hogy minden kőomladék hasonlít az egykor felhantolt sírra, és mégis mindenik más... talán az... amaz... Jaj, végtelenül sorakoznak ott a leszaggatott sziklafalak! De ezt Isten akarhatta így. Mert vajjon kibírtam volna-e, ha rábukkanok Palkó tetemére? - Apám szinte megvert, amikor kiszeltem az egész tervet. Azt mondta, beletévelyedem ebbe a vállalkozásba. Ilyesmit idegen, közömbös és elkérgesült férfiak hajtanak végre, akiknek idegei kötélből vannak. Hogy félig-meddig orvos volnék, aki bonctanból szigorlatoztam? Legyintett. Neki asszony vagyok, aki csak százötvenhat centit nőtt és néha fejfájással fekszik besötétített szobában.

Én mindig csak nagyanyámra gondoltam. Belém tapadt halottaknap és más szent alkalmaknál kibuggyanó keserves panasza, hogy egyetlen szál virágot bár nem vihet Palkónak. Ha látta a cseperedő félvéreket kamaszosan, garaboncás kedvben jönni-menni, házat felforgatni, telket felverni fiatalos örömeiben, olykor fennakadt rajtuk és vádként motyogta:

- De az *enyémnek* sírját sem tudom...

Pedig ő másképp soha nem tett különbséget édesek és mostohák között. Kezdte elveszíteni belső egyensúlyát, sorvadt, mint a két végén megnyujtott gyertyaszál. Olyan borzasztó az öregek gyámoltalan gyásza! De még borzasztóbbakká váltak lassanként önmarcangolásaim. Visszaidézve magamban újra és újra a Palkóval való utolsó dolgokat, - néhány időig fel sem mért szavából, arcának rándulatából, riadalmából rémítő érzésem támadt: hogy kétlaki erkölcsömben, a kispolgári tisztesség és nagylelkűségem viaskodásai közben tulajdonképpen felkínáltam őt a pusztulásnak! Idézem tétova és mégis céltudó lépéseit, vibrál az a hangsúly, nem is fülemben, hanem lelkiismeretemben: «Mennem kell.» Nem a pitvarra gondolt ő akkor, ahová elhúzódott, hanem a végállomásra! «Örökre» - ez volt kimondatlan aláfestése utolsó szavának.

Nem a fatalitással indult most a harctérre, mellyel valamikor frontra jelentkezett, hanem kitűzte magának, mintegy felvállalta a halált. Kivilágosodott előtte, mit vár tőle az *én* helyzetem. Előre tudta, hogy bennem utólag ha nem is a megbánás, de az Imrével leendő életközösség elsődlegessége fog felülkerekedni, és őt útban-levőnek, tehetetlenségnek ítélem majd. És ha ez így volt, akkor végzetszerűen szárad rajtam nagyanyám testi-lelki megroppanása. Végeredményben mit is segítettam Palkón azzal, hogy Imrét elárultam? Azt, hogy céljául szuggeráltam a maga elveszejtését. Egy helyett két, sőt nagyanyámat is odaszámítva: három élet ellen vétkeztem!

Minden kínlódo futni szeretne, azt hiszi, másutt megkönnyebbül. Én hát futottam! Utolsó lökést elszánásomnak egy színre jelentéktelen, feladatommal talán alig is összefüggő esemény adott. Kora tavasz volt s még tétováztam, mert ilyen az én bátorságom, szinte mindig félek attól, aminek azért hősen, sőt néha vaktában nekivágok...

Akkor télen történt, hogy Cilinder elveszett a háztól. Napokon át többször is megismétlődött ugyanaz a jelenet: nagymama kiállt a verandára az étkes csajkával és szolongatta.

- Összetépték szegényt a kuvaszok... így hóban erősen kitetszik az a nagy feketesége, s gyengült is a hallása.

Kicsit restellte is mindig csüggedtebb hivatását nagymama. Talán egyszer-kétszer említette aztán még, hogy nincs reménye többé, mert a macska sohasem szökik el télire a háztól, még a hűtlen fajtája is csak nyáridőn, a mezei egér-szezónra.

- Ha ellopták volna, csak visszatalál azótától fogva...

Március elején még éppenhogy vízumaim hiányoztak. - Szeles, felhős alkonyaton magányos sétából tértem egyszer haza, a konyhalépcső felé kerülve sáros lábbelimmal. Fika jött lefelé, lihegve a kenyeres teknő súlya alatt, s elmenőben minden emóció nélkül dunnyogta:

- Meggyütt az úrfi.

Talán Sandrira gondoltam, de a konyhából meghallottam nagyanyám búgását. Ott állt az ebédlőablak előtt, a nedves féleste gyér világosságában, és úgy tartotta Cilindert, mint pólyást szokás kétkézre fogni. Bámult viharvert képébe, kedveskedett neki, akárha megtért tékozlót üdvözölne,

- Gyere, gyere Villi fiam, nézd, ki is érkezett meg! De ha azt a sikoltást hallottad volna, amivel elém vetette magát a grádicson! Elhurcolták valamerré... Csak a tavaszt várta, hogy hazatérhessen!

A megtépázott, csatakos kandur vissza-visszamiákkolt, mintha hosszú, nehéz megpróbáltatás történetét panasznál. De nem az ő nyávogása, hanem öreganyám lelkendezése szaggatta meg szívemet. Ime, egy oktalan állatnak talán önző hazapártolása, csak azért, mert annak teste érezte valaha Palkó cirógatásait, így felzaklatja! Sohasem tudtam jobban, milyen nagyon szerette, gyászolja, sínyli unokáját.

A homályba fulladó szobában Cilinder aranszeme rejtelmesen villódzott felém, mintha izengetne, küldene.

...Apám elől valósággal megszöktem. Vajdaszállást elkerültem. Ismét egyszer szerencsém volt a kicsit mindig őrizetlen, hosszúkötélre eresztett életemmel. Cerciventóból küldött levelemből tudta meg, hová igyekszem, de már csak aggódott, s nem haragudott, sőt mint Idukától értesültem, meghatottan azt mondta nagymamának:

- Azért jó szíve van az én Vilmámnak!

(Halványan elmosolyodott most, mint aki valami kedves titkára gondol. Apja elismerése, akár a megszolgált ajándék, boldoggá tette.)

A falubíró, akinek füstszagú kőházikójában laktunk, előre megmondta, hogy hasztalanul kutatunk. A halottakat, akiknek csak valami jelét kapták, mindjárt a háború után összehordták a campo-santokba. A nép sokkal vallásosabb, semhogy szerteszét hagyja, szenteletlen földben az elesetteket. Jobban tesszük, ha megindulunk a környékbeli temetőben, mert lehetőség szerint a neveket is számontartották.

Akkor én már tudtam, hogy itt csak egyről lehet szó. Vasziát ezzel a hírrel hazameneszteni. S én tovább kerestem, tanútlanul, és hasztalanul. Egyetlen, temető-öröknél, sindacoknál, lelkészeknél fellelt tervrajzon, egyetlen emléken nem találkoztam mégcsak hasonló névvel sem. Elvégre a Vitális név nem nagyon gyakori... De rábukkantam egy szép sírkertre, egy nagyon ápoltságú sírra, és egy nyájas falusi plébánosra. Megtudakoltam tőle, vannak-e az általa őrzött emlékek alatt névtelen katonák is... Voltak. Azt hiszem, minden nagyobb közös

hant alatt voltak... És akkor megkértem, hadd véssük rá a márványlapra öcsém nevét is. Hiszen ha nem is alatta, itt porlad a környékben valamerre, és az imádság utóléri akárhol. Székely-szász keveredés vagyok, kicsit facsarékos, kicsit cirkumspektusos... Mondd, mire mentem volna itt is az őszinteséggel? Hideg kőre tettem volna kihűlni nagyanyám szívét. Így pedig abban a hitben tartja meg kegyes csalásom, hogy ő gondozza unokája sírját, mert minden évben pénzt utal át a plébánosnak a karbantartásra!

Ami azonban saját lelkiismeretemet illeti... ott legbent, mégis... tudod, az, hogy Palkót csak nagyanyámnak leltem meg, és számomra fel nem fedődött a nyoma - valami módon, magamba szálló óráimban a Kegyelem megtagadásának tetszett. Ki nem védhető, egyedül viselt vereségben maradtam!

Meg kellett győződnöm, hogy a legnagyobb dolgokat nem lehet kicsikarni. Sem éjtnapot nem számoló igyekvéssel, rohanással, sem ásóval, csákánnyal, térdig koptatott lábbal, sem a másoknak szóló irgalomhazugsággal.

Megfigyelted-e, hogy zavaros, megtépzott történetemben két mozzanat hiányzott: soha nem jött semmi magától, és semmi nem történt csodaszerűen. Semmi nem hullt az ölembe, mindenért évekig szolgáltam, mint holmi női Jákob, - Imrém elnyeréséért és megtartásáért, nagyanyám megnyugtatásáért, s a te jószágodért is. De ezekben legalább célhoz is értem! Azonban a Palkóért való vezeklésben annyi megfeszülés után is holtpontra jutottam, kietlen zsákutcába. - Egyidőben azok után kutattam, akik együtt szolgáltak vele, és magát Vasziliát is faggattam, milyen magatartást tapasztalhattak rajta, ha a «digók» megrohamozták állásaikat, ha ellentámadásra került a sor... Ó, az úrfi odakint is megtartotta áldott jó természetét: szétosztotta dohányporcióit a legénységnek, s eccer, amikor késett a színivaló, a kicsikanalával szirupot adott nekik nyalogatni... A tűzben pedig? Hát (Uram őrizz! s keresztet vetett) mint más rendes jóra való katona, nem hősködött, de nem is félt...

Mit mondhatott volna nekem ez a szimpla lélek, egyáltalán mit mondhatnak azok, akik csak kívülről láttak egy életet! - Az ember keresi őket, akik ott álltak kedvesei mellett, utolsó idejükben, és megdöbben tájékozatlanságuktól, semmitmondó emlékeiktől, melyeket átadnak, mint akik nem értékeket, hanem csak rossz papirosokat, rongycafátokat mentettek meg. Nincs kitől, mitől várni semmit... Elfogyott az erőm, a képzeletem, és még a hitem is.

Ami aztán ezen a télen történt velem, abban mintha derengene valami a végtelen szájalomból, mely tudva, csodatévően cselekszik, amikor mi véletlenek szeszélyes játékára következtetünk. És még a kisujjamat sem mozdítottam érte...

Villin most nyugtalanság ütközött ki. Mint aki hegycsúcsához, oltárhoz, valami végcélhoz vagy felavatódáshoz közeledik. Hangja magasabbra feszült, szeme átszellemülten világított.

Lecsúszott a heverőről, átbújt a függönyön, és kicsit bizonytalan kézzel húzta ki a kommod felső fiókját. Száraz virágok, szalaggal átkötött levél- és fényképcsomagok, ruha és fátýoldarabok múzeumából faragott kis fadobozt vett elő.

- Palkótól való emléktárgyaim... és kezét oly gyöngéden tette rá, mint koporsóra. Lassan utánagondolva hozta ki magából utolsó mondanivalóját.

...Karácsonytájban levelet kapott Bágyrévről, melyet a nagymama címzett át - némileg sánta románsággal - Kolozsvárra. Ismeretlen férfiírás, csehszlovák bélyegző. Egy szepességi evangélikus lelkész értesíti benne, hogy szeretne hozzá egy a háborúban rábízott üzenetet eljuttatni. Annakidején, tizenhétben az olasz fronton volt tábori pap, és a vajdaszállási közös gyalogezred kevésszámú lutheránus legénységének is lelki gondozója... Mindenekelőtt tudni akarja, vajjon megtalálják-e közlendői azon a címen, melyet neki egy erdélyi katona feldiktált.

Akármilyen valószínűnek is tűnt Villi előtt, hogy az izenet Palkóval áll összefüggésben, mint a megfélemlítettek, kishitűek, habozva, napok múlva válaszolt, időt adva magának, hogy nyugodtan elviselje a csalódást, ha jelentéktelen, vagy szívét újra felsebző lesz az, ami ily módon értésére jut.

Adatszerű pontossággal megírt, hivatalosan gondos, de jóindulattal, a szolgálattétel buzgalmatól áthatott levél érkezett: először kifejtve a fiatal lelkész mentségeit, amért esztendőök leforgása után tesz eleget kötelességének. Az első védő vonalakban vállalt hivatásának teljesítése közben olasz fogságba jutott, és csak tenger idők múlva, hazakerülve tudta aztán felkutatni elkallódott csomagjait, naplóit, melyekben a háborúban szerzett, főleg pásztori tevékenységével összefüggő tapasztalatait gyűjtötte egybe. Ily természetű írásai között volt egy nagy lelkiismerettel vezetett jegyzőkönyve, ebbe híveinek bizalmas kéréseit, olykor utolsó üzeneteit, vallomásait rótt fel, hogy nyugalmasabb óráiban értesítse a hozzátartozókat...

Dobogott a szívem, nem mertem hinni annak a távlatnak, amely kezdett kibontakozni lelkem előtt. Szorongó várakozásomban karonragadtam Villit:

- Dehiszen Palkó nem volt evangélikus!

Villi szájamra tapasztotta kezét.

- Ne, ne siess... ne siesd el, ne vágj előmbe, ne találj ki semmit!

Ő, ő akart most előttem járni, fáklyatartva, aki eleddig botorkázott, el-elrogyott a beismerések útgöröngyein. Az egész hihetetlen volt és oly világos, mint a tiszta látomások. Egy visszavert, de pusztító megtámadtatás után a vajdaszállásiakat hátravonták «Retablierung» céljából. Kővityillókból álló elhagyott faluban táboroztak; haldoklók, sebesültek ellátása után sor került a sértetlenül maradottak lelki megépítésére. «Feldweibel Vitális» - így emlegeti Palkót Christlieb Karner tábori pap levele, - valami odufélében tanyázott egy szász iskolatársával, akit - híve lévén - maga is többször meglátogatott. A marcona, fidélis szász fiú többfelé is üzent, főleg azt, ami a legfontosabb, hogy él és jól remél, - ezzel szemben a tartózkodó, hallgatag magyar csak napok múlva állott elő, átvenne-e az ő nevében egy neki nagyon fontos híradást «testvére» számára, aki evangélikus. - Sajnos, a levél, melyet Vitális őrmester írt, harctéri élményeinek sok más «Beleg»-jével együtt elveszett, de neki megvolt a jó szokása, hogy címjegyzékéhez odavetette a rábízottak egy-egy vezérszavát. Így minden baleshetőségre felkészülve többnyire emlékszik is a vállalt izenetek tartalmára... amellet ez az egy oly különös volt, hogy elég pontosan eszsbentarhatta, annál inkább, mert a szelíd katona akárha lelkének egy darabját, úgy bízta reá és egész viselkedése valami módon mélyen meghatotta az embert.

Lényegében az eltűnt írás olyasmit tartalmazott: «hogy ne haragudjék rá az, aki miatt kötelessége volna a halált keresni, ha egy másikért, szegény öreg szívért, aki mindennap elimádkozza érte, hogy múljék el tőle az ő halálának keserű pohara, nem tud vesztébe rohanni, hanem a vakmerés és az óvatosság közt a kötelességteljesítés középútját választja és leteszi sorsát Isten kezébe.»

Villi ölembe hullatta a levelet és most halkan, megváltottan sírni kezdett.

- Hogy mondta Vaszília? Most értettem meg együgyű beszédét: «Nem félt és nem is hősködött.» Nem ő kereste a halált, a halál kereste meg őt... és rólam... leesett a kő... fejemről az elevenszén... Istenem, én Istenem... Bocsánatot kért... pedig ő adott ezzel nekem bocsánatot.

Hebegett mellettem, mint kézbevett madár. De nem madár volt. Ó, madárnak lenni könnyű, madárnak szárnya van. De ő csak árva kis kötél-táncos volt, aki a tragikum kettős meredélye felett átsuhant csodamód, ahogy más csak ritkán, vagy sohasem.

A szokatlan fény, az átvilágosodás, mely imént még derengett róla, csendesen visszamenekült belsejébe. Villi magához vette a levelet és elzárta a faragott kazettával együtt a kommodba. Aztán visszatért hozzám és visszatért a földre. Az volt az érzésem, hogy *ezt* a dolgot nem akarja megbeszélés tárgyává tenni. Dehiszen nem is volt szükség magyarázatokra: a legszentebb dolgok maguktól értetődnek.

- Azt kérdezted, vajjon nem a becsület a jóság? Nem. A jóság a becsület. Azért maradok az alázatig jó Imréhez. Mert így kivezeklem bocsánatát, felbillentem hozzá való cselekedeteim mérlegében a bűnösömmel terhelt serpenyőt... Istennél pedig... Istennél, az megint más... Istennél még azzal is hiába jövök, hogy boldog élőkre és boldog halottakra hivatkozhatom magam körül. Istennek - aki nekem Palkóval szemben elkövetett bűnömért kinyilvánította kegyelmét - Imre ellen való botlásomért nem a bocsánatára számítok. Ő nem avathatja érettem törvénné a csalást, még a kegyeset sem, a hazugságot, még ha szeretetből is fakad. Ő nem veszi jóba vétkeimet, de neki van egy, a bocsánatnál is irgalmasabb törvénye, amit gyarlóságunkra alkotott, s azokat méri vele, akik mértéken felüli próbán mentek át. Reánk a világnagy halál árnyéka esett, sötét «Hinterland» volt színtere a legszebb örömökre hivatott éveinknek. Mint szemfedő alatt, úgy éltünk sokáig, amikor delelő napfénynek kellett volna ráhullani fejünkre. Emlékezz, egyszer kezvedbe vetted nagymama bibliáját, amely Pál apostol Szeretet-himnuszára vált magától ketté. Akkor azt mondtad, mindenkiket arról ismered meg, melyik lapra nyílik ki legkönnyebben a bibliája! Kérdezd hát meg most az enyémet!

Alacsony, kerek asztalkán a sárgaselyem éjjeli lámpa halvány fénykörében, virágok, nipppek, csinosan keretezett, óvott fényképek közt hevert a kis bőrkötésű Szentírás.

- Anyámtól maradt, de már az én lelkem is beleköltözött, - mondta áhítattal, és megsímogatta, mint élő: hú kezét, drága fejet szokás.

Régi német amatőrkiadás, melynek áttetsző hártyalapjain rózsakeretben állott a szöveg. Ahogy kezembe adta, az írás a kananéabeli asszony történetére hullt szét, a szegény nyomorult teremtes példázatára, aki tudta, hogy az isteni kegyelemből nem érdemel többet, mint amennyi morzsa jut a terített asztalról az ebfiaknak.

És annyitól is megnyerte a gyógyulás ígérését, mert valóban sóvárogta az üdvösséget.

- Tudod, mi az a morzsa, amire én számot tartok Istentől? Az *elnézés*, ő meg kellett, hogy szánjon és nem tudja fel nekem botlásomat. Ennél alázatosabb törvényre én nem appellálhatok, ennél kevesebbet nem kérhetek. De ennyire szükségem van, hogy az életben továbbjussak. Mert tovább akarok menni. Nem, ne a diplomámra gondolj, a tanulást csak abban az esetben kezdeném újból, ha még volna valami aggodalmam Imrével való örök összetartozásom felől. Ha nem érkezik határozott izenet számomra, hogy mellette a helyem. De a morzsa lehullott az ölemből. Az ölemből, igen. Várok, Máriám.

- Mire, hiszen már mindent elnyertél? - kérdeztem, nehezen követve Villi gyors gondolat-szárnyait.

Ekkor észrevette fölényét, amit orvos és régi asszony voltában szegényebb élettapasztalataimmal szemben érezhetett. Elpirult, de nem annak értelméért, amit mondania kellett, hanem mert kicsit restelkedett, ha akármiben is járatosabb nálam.

- Hát gyermeket várok, ezt így mondják! Gyermeket pedig ilyen sok késéssel azért küld Isten, hogy tudjam, nem fenyegetheti többé semmi felborulás házasságunkat. Gyermeket békesség illet meg, a békességért pedig bele kell nyugodni egymásunkba. Fedetlen hajlék, vizen ingó deszkaszál helyett, mely bármikor kisikamodhat alólunk: bölcső, biztos fészkek jár ki a gyermekünknek!